

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI PROGRAMI**

**ARKAİK VE KLASİK DÖNEMLERDE EGE DÜNYASINDA
HOMOSEKSÜELLİK**

Anıl MUTLUAY

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Serap ÖZKAN KILIÇ**

MANİSA-2018

**T.C.
CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TARİH ANABİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI PROGRAMI**

**ARKAİK VE KLASİK DÖNEMLERDE EGE DÜNYASINDA
HOMOSEKSÜELLİK**

Anıl MUTLUAY

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Serap ÖZKAN KILIÇ**

MANİSA-2018

	T.C. MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS EĞİTİMİ FORMLARI Tez Savunma Sınavı Tutanağı	Doküman Kodu	FRYL-031
		Yayınlanma Tarihi	26/03/2018
		Revizyon No/Tarih	2/23/03/2018
		Sayfa	1/1

TEZ SAVUNMA SINAV TUTANAĞI

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 10.04.2018 tarih ve 15/11 sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Manisa Celal Bayar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 9. Maddesi gereğince Enstitümüz Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi Anıl MUTLUAY'ın **"Arkaik ve Klasik Dönemlerde Ege Dünyasında Homoseksüellik"** Konulu tezi incelenmiş ve aday 14.05.2018 tarihinde saat 09.30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır. Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra **60.** dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından jüri üyelerine sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI olduğuna ☒

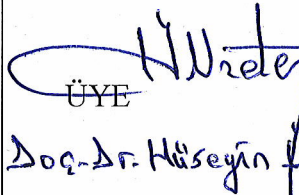
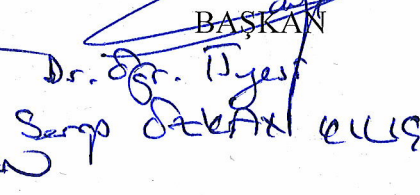
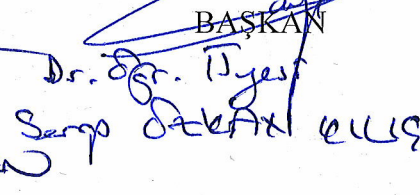
OY BİRLİĞİ ☒

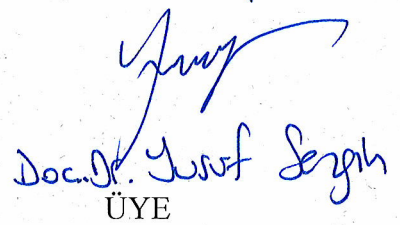
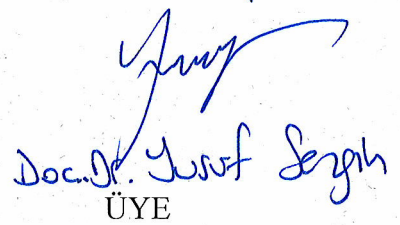
DÜZELTME yapılmasına * ☐

OY ÇOKLUĞU ☐

RED edilmesine ** ☐

ile karar verilmiştir.

 ÜYE
 BAŞKAN
 ÜYE

 ÜYE
 ÜYE

Evet

Hayır

Tez, burs, ödül veya Teşvik programına (Tüba, Fullbright vb.) aday olabilir.

☐

☒

Tez, mutlaka basılmalıdır.

☒

☐

Tez, mevcut haliyle basılmalıdır.

☐

☒

Tez, gözden geçirildikten sonra basılmalıdır.

☐

☒

Tez, basımı gereksizdir.

☐

☒

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir. İkinci tez savunma sınavında da başarısız olan öğrencinin Enstitü ile ilişkisi kesilir.

** Bu halde adayın Enstitü ile ilişkisi kesilir.

Hazırlayan
Enstitü Sekreteri

Onaylayan
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Arkaik ve Klasik Dönemlerde Ege Dünyasında Homoseksüellik” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilen eserlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

14/05/2018

Anıl MUTLUAY

ÖZET

ARKAİK VE KLASİK DÖNEMLERDE EGE DÜNYASINDA HOMOSEKSÜELLİK

Dünya üzerinde kendi cinsine ilgi duyan insanlar bir diğer deyişle homoseksüeller günümüzde olduğu gibi antik dönemde vardır. Özellikle Hellen toplumunda homoseksüelliğin yaygın olduğu hem antik kaynaklardan hem de vazo resimleri gibi görsel materyallerden anlaşılmaktadır.

Erkeğin egemen olduğu bir yapıya sahip olan Hellen toplumunda askeriyeden evlerdeki eğlencelere kadar pek çok kültürel öğede homoseksüellik sıkça yer almıştır. Bu toplumun yaşamına ve kültürüne homoseksüellik o kadar yoğun işlemiştir ki, günlük hayatta kullandıkları vazoların üzerine bile hem yazıt hem de resim olarak homoseksüellikle ilgili eylemlerini aktarmışlardır.

Hellen toplumundaki homoseksüellik incelenirken dikkat edilmesi gereken en önemli noktasından biri toplumun kadına ve erkeğe bakışıdır. Çünkü bu toplumun homoseksüelliğe bakışı kadına ve erkeğe bakışa göre belirlenmiştir. Nitekim homoseksüellikte önemli iki nokta olarak algılanan maskülenlik ve feminenlik bu bakış açısına göre şekillenmiştir.

Hellen toplumunda spordan dine, eğitimden sosyal kültüre kadar her yerde homoseksüellik görülmektedir. Bu durum da homoseksüellikle ilgili araştırmalar açısından son derece değerli bilgilerin antik dönemden günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Hellen, Homoseksüellik, Maskülenlik, Feminenlik

ABSTRACT

HOMOSEXUALITY IN AEGEAN WORLD AT ARCHAIC AND CLASSIC AGES

There are people who are interested their own sex in other words homophiles on earth now, as they were in the ancient period. It is clear that homophiles was common especially in Hellene community both from ancient sources and visual materials such as vase pictures.

In Hellene community in which man dominates namely male-dominated, homosexuality often took part in lots of cultural elements from military to entertainment in houses. Homosexuality was embodied into the life and culture into that community so intensively that they transferred their actions related to homosexuality onto the vase both as an inscription and picture used in their daily life.

While homosexuality in Hellene community is being examined one of the most important points that is worthy of notice is the view of man into women. Because the view of this community into sexuality was defined according to the view to women and man. As a matter of fact masculine and effeminency which are perceived as two important points in homosexuality has been taken shape according to that point of view.

Homosexuality in Hellene community reflected to every area of that culture from their religion to their sociocultural life in conclusion from their sports to their religion, from their education to socioculture homosexuality is seen every area. Thanks to that situation invaluable information related to researches on homosexuality has reached to these days from ancient period.

Answer Keys: Hellene, homosexuality, masculine, effeminency.

TEŞEKKÜR

Bu çalışmamda özellikle arkeolojik verilerin incelenmesinde bana destek olan Prof. Dr. Nuran Şahin'e, yazıtların değerlendirilmesinde bilgi ve deneyimleri ile bana yol gösteren Prof. Dr. Cumhuriyet Tanrıver'e, lisansüstü eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi her yönden bana sabırla yardımcı olan, bu çalışmayı seçmemde desteklerini esirgemeyen kendisini tanıdığım için her zaman onur duyacağım danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Serap Özkan Kılıç'a ve çalışmamda beni her zaman destekleyen yakın arkadaşlarım Abdullah Turan, Fikret Aksoy, Mısra Çayakar, Pınar Damla Çağlayan, Selver Aslan, Ulaş Çavuş'a, öğrenim hayatım boyunca her zaman beni destekleyen aileme teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Anıl MUTLUAY

KISALTMALAR

Antik Kaynak Kısaltmaları

Ar. Ac.	Aristophanes Acharnians (Ἀχαρνεῖς)
Ar. Av.	Aristophanes Kuşlar (Ὀρνίθες)
Ar. Lys.	Aristophanes Lysistrata (Λυσιστράτη)
Arist. Ath.	Aristoteles Atinalılar'ın Devleti (Ἀθηνίων πολιτεία)
Arist. EN.	Aristoteles Nikomakhos'a Etik (Ἠθικὰ Νικομάχεια)
Arist. Eoc.	(Pseudo) Aristoteles Oikonomikos (Οἰκονομικός)
Arist. MA.	Aristoteles Hayvanların Hareketleri Üzerine (Περὶ ζώων κινήσεως)
Arist. Pol.	Aristoteles Politika (Πολιτικά)
Dem.	Demosthenes Against Neaera (Eserin özgün adı bulunmamaktadır.)
Hdt.	Herodotos Tarih (Ἱστορίαι)
Hes. Op.	Hesiodos İşler ve Günler (Ἔργα καὶ Ἡμέραι)
Hes. Th.	Hesiodos Tanrıların Doğuşu (Θεογονία)
Hom. Il.	Homeros İlyada (Ἰλιάς)
Hom. Od.	Homeros Odysseia (Ὀδύσσεια)
Pl. Grg.	Platon Gorgias (Γοργίας)
Pl. Lg.	Platon Yasalar (Νόμοι)
Pl. Ly.	Platon Lysis (Λύσις)
Pl. Prt.	Platon Protagoras (Πρωταγόρας)
Pl. R.	Platon Devlet (Πολιτεία)
Pl. Smp.	Platon Şölen (Συμπόσιον)

Plu. Lyc.	Plutarkhos Lykurgos'un Hayatı (Λυκοῦργος)
Sapph.	Sappho Fragmanlar (Eserin özgün adı yoktur.)
Str.	Strabon Coğrafya (Γεωγραφικά)
Th.	Thukydides Peloponnesos Savaşları (Eserin özgün adı yoktur.)
X. An.	Ksenophon Anabasis (Κύρου ἀναβάσις)
X. Lac .	Ksenophon Spartalıların Anayasası (Λακεδαιμονίων πολτεία)
X. Oec.	Ksenophon Oikonomikos (Οἰκονομικός)
X. Smp.	Ksenophon Şölen (Συμπόσιον)

*Antik Kaynak Kısaltmaları” bölümü Liddel, H.G. ve Scott R. (1996). *A Greek-English Lexicon*. Oxford. Clarendon Press. isimli kitap esas alınarak yapılmıştır.

Diğer Kısaltmalar

Bkz.	Bakınız
Çev.	Çeviren
İÖ	İsa'dan Önce
pp.	Pages
ss.	Sayfa sayısı
TDK	Türk Dil Kurumu
WHO	World Health Organization

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
-------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

I. Antik Kaynaklar	3
II. Güncel Kaynaklar	5

İKİNCİ BÖLÜM

ARKAİK VE KLASİK DÖNEMLER EGE DÜNYASININ COĞRAFYASI VE YAŞANAN SİYASİ OLAYLAR

I. Ege Dünyasının Coğrafyası.....	10
II. Arkaik ve Klasik Dönemler Ege Dünyası'nda Yaşanan Siyasi Olayların Hellen Toplumuna Etkileri	21

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOMOSEKSÜELLİK

I. Çıplaklık Algısı	36
II. Toplumsal Cinsiyet Rollerini Işığında Maskülenlik ve Feminenlik	47
III. Antik Hellen Toplamlarına Göre Homoseksüellik.....	63
IV. Antik Hellen Mitolojisinde Homoseksüellik.....	66
A. Zeus ve Ganymedes	67
B. Apollon ile Brankhos	72
C. Apollon, Zephyros ve Hyakinthos	73
D. Apollon, Zephyros ve Kyparissos.....	74
E. Herakles ile Hylas	75
F. Eros.....	77
G. Pan	79
H. Satyrler.....	81
V. Antik Hellen Kaynaklarında Homoseksüellik	83
VI. Sparta'daki Pederastik Eğitim Sistemi	100

VII. Sporda Homoseksüellik	105
VIII. Kölelikte Homoseksüellik	107
IX. Hadımlar	110
X. Yazıtlar ve Yasalarda Homoseksüellik.....	112
XI. Kadınlar Arasındaki Homoseksüellik / Lezbiyenlik	116
SONUÇ	122
KAYNAKÇA.....	126
EKLER KAYNAKÇASI.....	138
EKLER	

GİRİŞ

İnsanoğlu doğada var olabilmek için geçmişten günümüze hep güçlü olmak istemiştir. Bunun için de çoğalması gerektiğini düşünmüştür. Böylece daha kalabalık olarak kendinden daha güçlü olan düşmanlarına karşı gelebilmeyi amaçlamıştır.

İnsanlardaki bu kalabalık olma isteği cinselliğin toplumlarca önemli görülmesine neden olmuştur. İnsanlardaki cinsellik isteği yalnızca çoğalma olarak algılanmamalıdır. İnsanın doğasında olan bu istek bir arzu veya aşkın yansıması olarak da görülebilir.

Homoseksüellik yani kişinin kendi cinsine ilgi duyması da yalnızca cinsellik olarak görülmemelidir. Bu durum kişinin arzusu aynı zamanda da toplumun cinsiyet ve cinselliğe bakışı olarak da anlaşılabilir.

Bu tezin konusu Ege Dünyasında yaşayan Hellen toplumları ile ilgilidir. Tezde yer alan Hellenler'deki homoseksüellik incelenirken, yalnızca kişilerin cinsel aktiviteleri temel alınmamıştır. Ayrıca tezde Antik Dönem'in yalnızca Arkaik ve Klasik dönemleri incelenerek zamansal anlamda oluşabilecek farklılıkları sınırlandırarak yanılsamalar önlenmeye çalışılmıştır. Arkaik Dönem olarak değinilen dönem İÖ 750 ile İÖ 480 yıllarını, Klasik Dönem ise İÖ 480 ile İÖ 330 yıllarını kapsamaktadır. Özetle bu tezdeki zaman kısıtlaması İÖ 8. yüzyıldan İÖ 5. yüzyıla kadar olan dönemdir.

Aynı şekilde "Ege Dünyası" denilerek coğrafi anlamda da sınırlandırmaya gidilmiştir. Ege Dünyası da bugünkü Ege Denizi'nde yer alan adalar, Türkiye'nin Batı Anadolu kıyıları ve Makedonya'ya kadar uzanan ana kara Yunanistan olarak anlaşılabilir. Coğrafi olarak sınırlandırma yapılmasının nedeni, aynı dönemde dünyanın diğer bölgelerinde yaşayan uygarlıklarda da homoseksüelliğin görülmesinden dolayıdır. Bu yüzden de oluşabilecek karışıklıklar önlenmeye çalışılmıştır.

Tiyatro metinleri toplumsal hayatı sanatsal bir şekilde yansıtmaktadır. Bu metinlerde özellikle tragedya ve komedyalarda homoseksüellikle ilgili öğeler "sanatsal" ve "ağdalı" bir anlatımla işlenmiştir. Bu çalışma içerisinde örnek vermek amacıyla az miktarda da olsa tiyatro metinlerinden örneklere başvurulmuştur. Bu

konunun birkaç örnek dışında çalışmada yer verilmemesinin sebebi detaylıca ayrı bir bilimsel çalışma yapılması içindir

Yazıtlarda da aynı tiyatro metinleri gibi homoseksüel öğeleri vardır. Bu konu epigrafi biliminin konusu olduğu için epigraflar tarafından incelenmesi gerektiği düşünülmüştür. Nitekim Hellen dilinde yazılmış yazıtlar epigraflar tarafından tercüme edilmediği takdirde hatalı çevirilere sebep olabilir. Hatta homoseksüellikle ilgili olmayan yazıtlar bile homoseksüellikle bağlantılı gibi anlaşılabilir. Bu sebeple yaşanabilecek hataları önlemek amacıyla yazıtlardaki homoseksüel öğeler epigraflar tarafından çevirilen birkaç örnek dışında çalışmada yer verilmemiştir.

Bunların dışında homoseksüellikle ilgili günümüzde de devam eden pek çok tartışmaya taraf olunmadığını da belirtmek gerekmektedir. Çalışmadaki hedef Arkaik ve Klasik Dönemler'deki homoseksüellik olgusu tarihsel gerçeklik çerçevesinde tarafsız bir şekilde anlatmaktır. Bu sebepten de gerek yazılı metinler gerekse vazo resimleri kullanılarak anlatılanlar desteklenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMA TARİHÇESİ

I. Antik Kaynaklar

Antik Hellen toplumunda homoseksüellik olgusu, çağdaşı toplumlara göre daha fazla görülmektedir. Belki de diğer toplumlarda da gibi homoseksüellik oldukça yaygındı ancak bunlar yazıya veya sanat eserlerine sıkça yansıtılmadığı için Hellenler'deki varlığı kadar iyi bilinmemektedir.

Hellenlere ait yazılı kaynaklarda homoseksüellikle ilgili bilgi veren en eski kaynak Homeros'un *İlyada* (*Ιλιάς*) ve *Odyseia* (*Οδύσσεια*) destanlarıdır. Bu destanlarda homoseksüellikle ilgili çok fazla direkt bilgi olmasa da destan içerisindeki ayrıntılarda dolaylı olarak homoseksüellik, Hellenlerin kadına bakış açısı, feminenlik ve maskülenlik algılarıyla ilgili önemli detaylar mevcuttur.

Homeros'un eserlerinden sonra Hellen toplumuna ait diğer bir önemli kaynak da Herodotos'un *Historiai* (*Ιστορίαι*) adlı eseridir. Herodotos'un eseri Homeros'un aksine gerek homoseksüellik gerekse Hellen toplumundaki kadın, feminenlik ve maskülenlik gibi konularda oldukça fazla bilgiyi araştırmacılara sunmaktadır. Eserde Pers ve İskitler'e ait toplumsal bilgilerin yanısıra homoseksüel öğeler de mevcuttur.

Hesiodos'un *Theogonia* (*Θεογονία*) ve *Erga kai Hemerai* (*Εργα καὶ Ημέραι*) adlı iki eseri de Homeros'un eserleri gibi araştırmacılara oldukça farklı bilgiler sunmaktadır. Özellikle *Erga kai Hemerai* adlı eserinde Hellen toplumunun kadınlara bakış açısı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Eşcinsellikteki feminenliğin anlaşılması açısından bu eserdeki örnekler son derece değerlidir.

Anlatılan en eski beş eser dışında özellikle Hellen toplumundaki homoseksüellikle ilgili en ayrıntılı ve en kapsamlı bilgi veren eser ise Platon'un *Symposium* (*Συμπόσιον*) adlı eseridir. Bu eserde Hellen dünyasında neredeyse homoseksüellikle bütünleşmiş olan şölen eğlencelerinden ayrıntılı bir şekilde söz edilmektedir. Özellikle bu eğlencelerin nerelerde yapıldığı, kimlerin katıldığı, neler yapıldığı ve nasıl son bulduğuna dair araştırmacılara önemli bilgiler sunmaktadır. Ayrıca eserde homoseksüelliğin nedeni ve hermaphroditizm hakkında dönemin insanının düşüncelerine de yer verilmiştir.

Platon'un *Symposium*'u gibi homoseksüellikle ilgili ayrıntılı bilgi veren bir diğer kaynak da Ksenophon'un *Symposium*'udur. Bu eser de aynı Platon'un eseri gibi symposium şenlikleri hakkında bilgiler vermektedir. Özellikle Sokrates'in ve onun gibi birçok erkeğin de homoseksüel davranışları ile onların homoseksüelliğe bakış açıları hakkında oldukça önemli bilgiler yer almaktadır.

Ksenophon'un *Symposium* adlı eserinin dışında *Spartalıların Anayasası* (*Λακεδαιμονίων πολιτεία*) adlı eseri de Hellen dünyasındaki homoseksüelliğin anlamlandırılması açısından oldukça önemlidir. Bu eserde Hellen toplumunda yaygın olarak görülen homoseksüelliğin ordudaki yansımalarını ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Özellikle Sparta ordusundaki homoseksüellikle birleşmiş gibi görülen pederastik eğitim sistemi ile ilgili ayrıntılar ordudaki eşcinsellik olgularının anlaşılması açısından önemlidir.

Ksenophon'un sözü geçen eserlerinin dışında *Anabasis* (*Κύρου ἀναβάσις*) isimli eseri de büyük öneme sahiptir. Bu eserde de anlatılan savaş ortamı ve bu savaş ortamının Hellen toplumunun yaşantısına etkileri, araştırmacılara önemli bilgiler sunmaktadır. Özellikle bu eserindeki Doğu toplumu ile etkileşimler, Hellenlerin toplumsal yapısını ve başka toplumlara bakışının anlaşılması açısından son derece değerlidir.

Erkekler arası homoseksüellik, çıplaklık algısı ile ilgili oldukça fazla ayrıntı veren bir diğer antik eser de Plutarkhos'un *Lykurgos'un Hayatı* (*Λουκοῦργος*) adlı eseridir. Bu eserde Platon'un söylemlerinden örnekler ve toplumsal yaşantı ile ilgili bilgiler vererek Hellenler'deki homoseksüel arzunun pek çok örneğini araştırmacılara sunmuştur.

Bunların dışında yine Platon'un *Yasalar* (*Νόμοι*), *Gorgias* (*Γοργίας*), *Protagoras* (*Πρωταγόρας*) ve *Lysis* (*Λύσις*) isimli eserlerinde de homoseksüel öğelere sıkça rastlanılmıştır. Özellikle *Lysis*'deki diyaloglarda yer alan anlatımlarda toplum içerisindeki eşcinsel davranışlarla ilgili pek çok örnek mevcuttur.

Aynı Platon'un eserlerinde olduğu gibi Aristoteles'in eserlerinde özellikle *Politika* (*Πολιτικά*), *Nikomakhos'a Etik* (*Ἠθικὰ Νικομάχεια*), *Hayvanların Hareketleri Üzerine* (*Περὶ ζῴων κινήσεως*) ve *Atinalılar'ın Devleti* (*Ἀθηνίων πολιτεία*) isimli eserlerde Hellen toplumundaki cinsellik algısı ve eşcinsellikle ilgili birçok bilgiye

rastlanmaktadır. *Politika* (Πολιτικὸν) adlı eserinde diğerlerinin aksine Keltler gibi farklı toplumlardaki eşcinsel ögeler az da olsa işlenmiştir.

Anlatılan eserler dışında Aristophanes'in eserleri de Hellen toplumunun yapısını ve bakış açısının anlaşılması açısından büyük öneme sahiptir. Özellikle *Kuşlar* (Ὀρνιθεῖς) ve *Lysistrata* (Λυσιστράτη) eserleri son derece değerlidir. Bu eserlerde yer alan anlatımlar Hellen toplumunun yaşantısı ve homoseksüelliğe sanatsal olarak bakışı hakkında değerli bilgileri araştırmacılara sunmaktadır.

Erkekler arası homoseksüellikle ilgili bilgiye pek çok kaynakta ve sanat eserinde rastlamak mümkündür. Fakat kadınlar arasındaki homoseksüellik hemen hemen hiç karşımıza çıkmamaktadır. Bu yüzden Hellen toplumunda lezbiyenlik konusu ile ilgili pek fazla bilgiye sahip değiliz. Lezbiyenlikle ilgili en önemli ve başlıca eser Sappho'nun eseridir. Günümüze tamamı ele geçmese de Sappho'nun eserindeki şiirlerin dili oldukça farklıdır. Sanatsal bir dille yazılan bu şiirlerin bazılarında Sappho'nun yani bir kadının başka bir kadına olan aşkı işlenmiştir. Lezbiyenlikle ilgili bilgilerin kısıtlı olması bu eserin önemini arttırmaktadır.

II. Güncel Kaynaklar

Homoseksüellik günümüzde hem pek çok toplum tarafından hem de neredeyse tüm dinlerce uygun olmayan bir durum olarak görülmüştür. Bundan dolayı da gizlenen, yasaklanan ve korkulan bir tabu halini almıştır.

Toplumsal, sosyal, siyasal, ekonomik, tıbbi ve birçok alanda araştırılması gereken “homoseksüellik” günümüze kadar çok da fazla çalışılmayan bir konu olmuştur. Amerika ve özellikle Avrupa’da bu konu ile ilgili araştırmalar ülkemizdeki çalışmalardan çok daha önce başlamıştır. Özellikle psikoloji, sosyoloji ve tıp alanında yapılan araştırmalar tarihsel açıdan yapılan çalışmalara göre daha yoğundur. Bu konudaki en önemli çalışmaları yapanlardan biri Sigmund Freud’tur. Freud’un Say Yayınları tarafından 1981 yılında ilk çevirisi yapılan *Cinsiyet Üzerine* adlı eseri homoseksüelliğin psikolojik ve sosyolojik anlamda açıklanmaya çalışılması açısından büyük öneme sahiptir. 17 Mayıs 1990 yılı homoseksüellik araştırmaları için dönüm noktasıdır. Homoseksüellik bu yılda Dünya Sağlık Örgütü (World Health

Organization-WHO) tarafından hastalık sınıflandırılmasından çıkartılmıştır.¹ Bu tarihe kadar homoseksüelliğin hastalık olmadığı tartışmaları yapılıyor olsa da 1990 yılında homoseksüelliğin hastalık olmadığı tespiti önemli bir kuruluş tarafından tescillenmiş olmuştur.

Antik Hellen toplumundaki eşcinselliği daha iyi çözümlemek açısından erginleme anlayışının dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekmektedir. Bundan dolayı da George Thomson'un Payel Yayınları tarafından 1990 yılında Türkçe'ye çevrilen *Aiskhylos ve Atina* isimli kitabı önem arz etmekteydi. Söz konusu kitapta Hellen dünyasının toplumu ve erginlemeye bakışı hakkında önemli bilgiler mevcuttur.

Homoseksüelliğin tarihsel kökeni ile ilgili araştırmalara bakıldığında ise en eski araştırmalardan biri 1908 yılında John Addington Symonds tarafından Londra'da Pagan Press tarafından çıkartılan *Male Love- A Proplem in Greek Ethic and Other Writings* adlı çalışmadır. Bu eser gerek yazıldığı dönem gerekse tarihsel değeri bakımından son derece önemlidir. Symonds'un homoseksüellikle ilgili görüşleri de Sean Brady tarafından *John Addington Symonds and Homosexuality- A Critical Edition of Sources* isimli kitabında incelenmiştir. Bu incelemede özellikle Symonds'un homoseksüellikle ilgili görüşleri ele alınmaktadır.²

Konu ile ilgili tarihsel anlamda çalışma yapan araştırmacılar için en önemli eserlerden bir diğeri de Kenneth John Dover'in 1978 yılında Harvard Üniversitesi tarafından basılan *Greek Homosexuality* adlı eseridir. Dover'in bu kitabı Antik Hellen dünyasındaki homoseksüellik anlayışı ile ilgili araştırma yapanlar için kaynak eser niteliğindedir. Yazar gerek mitolojik gerekse toplumsal açılardan homoseksüelliği detaylı bir şekilde işlemiştir.

Symonds ve Dover'in eserleri dışında bir başka önemli eser ise 2003 yılında California Üniversitesi tarafından basılan Thomas K. Hubbard'ın *Homosexuality in Greece and Rome* adlı çalışmasıdır. Bu eserde homoseksüellik Dover'in kitabının

¹ <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/news/news/2011/05/stop-discrimination-against-homosexual-men-and-women> Çevrimiçi 27.09.2016 tarihinde saat 19:31'de alınmıştır.

² Brad, S. (2012). *John Addington Symonds and Homosexuality- A Critical Edition of Sources*. Palgrave Macmillan. London.

aksine sadece Antik Hellen dünyası ve tarihi ile sınırlı kalmayıp Roma toplumundaki homoseksüelliğin durumu da ele alınmıştır.

Bahsi geçen eserler dışında özellikle askeri anlamda homoseksüelliğin durumu ile ilgili oldukça ilginç bilgiler veren *Gay Warriors- A Documentary History from the Ancient World to the President* adlı eserde ise askerlik ve homoseksüellik kavramları birlikte ele alınmaktadır. 2002 yılında New York Üniversitesi Yayınevi tarafından basılan editörlüğünü B. R. Burg'un yaptığı bu çalışmada Klasik Dönem'den Soğuk Savaş Dönemi'ne kadar olan süreçteki askeri yapılardaki eşcinsellik anlatılmaktadır.

Askeri açıdan homoseksüelliği ele aldığımızda karşımıza ise pederastik eğitim sistemi çıkmaktadır. Bu sistemle ilgili en önemli araştırmalardan biri de Routledge Yayınevi'nden 1996 yılında basılan Eva Cantarella'nın *Bisexuality in the Ancient World* adlı kitabıdır. Bu kitap dışında William Armstrong Percy'nin 1996 yılında Illinois Üniversitesi'nde yayınlanan *Pederasty and Pedagogy in Archaic Greece* başlıklı çalışması da pederastik eğitim sistemi ele almaktadır. Bunlar dışında Caitlin Deegan'ın Arizona Üniversitesi'nde 2012 yılında yayınlanan "*Higher Love: Elitism in the Pederastic Practice of Athens in the Archaic and Classical Periods*" isimli yüksek lisans tezi de araştırmacıların pederastik sistemi değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Klasik Dönem cinsellik ve cinsiyet algısıyla ilgili önem arz eden çalışmalardan biri de 2002 yılında Blackwell Yayınevi tarafından yayınlanan Laura K. McClure'in editörlüğündeki *Sexuality and Gender in the Classical World* isimli eseridir. Bu eserde yazar Klasik Dönem toplumundaki cinsiyet algısını işleyerek toplumdaki cinsellik anlayışını açıklamaya çalışmıştır.

2013 yılında British Museum Yayınevi tarafından basılan *A Little Gay History* adlı eserde Richard Bruce Parkinson, gerek görsel kaynaklar açısından gerekse eşcinselliğin kısa bir tarihçesi olması açısından önemli bir çalışma ortaya koymuştur.

Pek çok toplumda çıplaklık farklı şekillerde algılanmış ve yorumlanmıştır. Çıplaklık algısı ile ilgili Roudledge Yayınevi tarafından 1997 yılında basılan Ann Olga Koloski-Ostrow ve Claire L. Lyons tarafından editörlüğü yapılan *Naked Truths* isimli eserde araştırmamızda farklı bir bakış açısı yaratmıştır.

Hellen mitolojisindeki cinsellik ve homoseksüellik anlayışı ile ilgili en önemli kitaplardan biri de 2004 yılında yine Roudledge Yayınevi tarafından basılan Robin Hard'ın *The Routledge Handbook of Greek Mythology* adlı kitabıdır. Yazar eserinde Hellen mitolojisindeki cinsel, erotik mitleri bilimsel açıdan kapsamlı bir şekilde ele almaktadır.

Homoseksüelliğin anlaşılması için psikolojik araştırmaların da incelenmesi gerekmektedir. Bunun içinde Science House Yayınevi tarafından 1969 yılında New York'ta basılan Lionel Ovesey'in *Homosexuality and Pseudohomosexuality* eseri son derece değerlidir. Eserde yer alan homoseksüellik ve yalancı homoseksüellik tanımları günümüz ve antik dönem homoseksüelliğinin açıklanması açısından büyük öneme sahiptir.

Sanatsal açıdan bakıldığında *Homosexuality in Art* adlı çalışma homoseksüelliğin sanatta yansımaları ortaya koymaktadır. James Smalls'ın 2002 yılında Parkstone Yayınları tarafından basılan çalışma eşcinsellik tarihinin görsel açıdan desteklenmesi önemli bir kaynak eser niteliği taşımaktadır. Bu kitap dışında Christopher Reed'in 2011 yılında Oxford Üniversitesi yayınlarından basılan *Art and Homosexuality* isimli kitabı da sanatsal açıdan geçmişten günümüze homoseksüelliğin işlenişi hakkında önemli bilgiler vermektedir.³

Türkiye'de cinsellik ve eşcinsellik ile ilgili araştırmalar geçmişte oldukça kısıtlıdır ancak son dönemlerde yeni yeni bu konuda çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Bu bağlamda Türkçeye çevrilen cinsellikle ilgili en önemli kitap Michel Foucault'un *Cinselliğin Tarihi* adlı eseridir. Bu kitap 1976 yılında yayımlandıktan sonra 1996 yılında Alfa Yayınları tarafından ilk kez Türkçeye çevrilerek basılmıştır. Adı geçen eser cinsellikle ilgili her türlü konuyu çalışanlar için kaynak kitap niteliğinde bir eserdir. Gerek Türkiye'de gerekse Avrupa ve Amerika dâhil tüm dünyada Foucault'un görüşleri bu konuda yapılacak çalışmalara ışık tutmaktadır.

Foucault dışında Türkçeye çevrilen bir diğer önemli eser ise Georges Duby'in editörlüğünü yaptığı *Batı'da Aşk ve Cinsellik* isimli kitabıdır. 1984 yılında Fransızca yayınlanan bu kitap 1992 yılında İletişim Yayınları tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

³ Geçmişten günümüze homoseksüelliğin sanattaki yansımaları ile daha fazla ayrıntılı bilgi için Bkz. Reed, Christopher (2011). *Art and Homosexuality-A History of Ideas*. Oxford University Press. Oxford.

Antik Hellen'den Roma'ya, Roma'dan günümüze kadar pek çok dönemle ilgili cinsellik konulu makaleler *Batıda Aşk ve Cinsellik* isimli kitapta bir araya getirilmiştir. Claude Mosse'nin "*Lesboslu Sappho*", Maurice Sartre'nin "*Antik Yunan'da Eşcinsellik*" ve Paul Veyne'nin "*Roma'da Eşcinsellik*" isimli makaleleri bu kitap içerisindeki önemli makalelerin birkaçıdır.

Homoseksüellikle ilgili Türkçeye çevrilen bir diğer önemli kitap ise Guy Hucquenghem'in Türkçeye *Homoseksüel Arzu* olarak çevrilen kitabıdır. Bu kitap yakın dönem toplumlarının homoseksüelliğe bakış açısını yansıtmaları açısından son derece önemlidir.

Avrupa ve Amerika'daki yayınlar, çeviriler dışında Türkiye'deki araştırmacılar tarafından yazılan önemli kaynaklardan biri de *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın* isimli kitaptır. Prof. Dr. Nuran Şahin'in 2013 yılında Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları tarafından basılan kitabı özellikle kadınların toplum içerisindeki durumu, cinsel yaşamdaki rolleri ve lezbiyenlik hakkında çok değerli bilgileri araştırmacılara sunmaktadır.

Nuran Şahin dışında cinsellikle ilgili konuları çalışan bir diğer kişi ise Doç. Dr. İsmail Gezgin'dir. Adı geçen yazarın antik dönem cinselliği ile ilgili en önemli eseri 2010 yılında Alfa Yayınları tarafından basılan *Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm* başlıklı eseridir. Bu kitapta Antik Hellen ve Roma toplumundaki cinsellik algısı, cinselliğin sanattaki yansımaları dâhil pek çok konu ele alınmıştır. Kitabın bir diğer özelliği ise Antik Hellendeki cinsel içerikli betimlemelere sahip pek çok seramiğin resimlerine yer vermesidir. Aynı yazarın bir diğer önemli eseri ise *Fallus'un Arkeolojisi* başlıklı çalışmasıdır. Sel Yayınları tarafından 2012 yılında basılan bu eser, Antik Hellen'deki Fallus ve Priapos kültürü ile ilgili arkeolojik anlamda pek çok veriyi araştırmacılara sunmaktadır.

Robin Hard'ın mitolojideki homoseksüel öğeleri incelediği İngilizce kitap dışında Avrupa ve Amerika'da yayınlanan pek çok kitapta da mitolojideki homoseksüel öğeler işlemiştir. Fakat Türkiye'de bu konuyu inceleyen kitapların sayısı oldukça azdır. Bunlar arasında Türkçe yazılmış en önemli kaynaklardan biri de Dr. Turhan Yörükan'ın *Yunan Mitolojisi'nde Aşk* isimli kitabıdır. Bu kitap dışında Türkçeye çevrilen Robert Graves'in *Yunan Mitleri - Tanrılar, Kahramanlar ve Söylenceler* adlı kitabı da oldukça büyük öneme sahiptir. Ayrıca Azra Erhat'ın 1972

yılında İletişim Yayınları tarafından basılan *Mitoloji Sözlüğü* adlı eseri mitolojideki homoseksüel öğelerin belirlenmesi açısından önemlidir.

Sonuç itibariyle Avrupa ve Amerika’da daha önce başlanılan cinsellik ve homoseksüellik araştırmaları, Türkiye’de günümüzde henüz başlangıç aşamasındadır. Tarihsel açıdan neredeyse yeni yeni başlayan cinsellik ve eşcinsellikle ilgili araştırmaların ilerleyen yıllarda artması beklenmektedir. Nitekim insanların biyolojik, sosyolojik ve psikolojik yapılarının açıklanması açısından cinsiyet ve eşcinsellikle ilgili çalışmaların yapılması önemlidir. Dünyanın hemen her yerinde ve her çağında karşılaşılan bu olgunun incelenmesi sosyal, siyasal, ekonomik, askeri ve toplumsal etkilerinin araştırılması, bilimsel açıdan insan doğasının değerlendirebilmesi adına büyük önem arz etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

ARKAİK VE KLASİK DÖNEMLER EGE DÜNYASININ COĞRAFYASI VE YAŞANAN SİYASİ OLAYLAR

I. Ege Dünyasının Coğrafyası

Toplumların siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri yaşamlarını etkileyen faktörlerin en önemlilerinden birisi de coğrafyadır. Bir toplumun yaşadığı coğrafya o topluma şekil vermektedir. Her toplum yaşadığı coğrafyanın olumlu ve olumsuz etkileriyle (siyasi, ekonomik, askeri ve en önemlisi toplumsal yaşantılarında) şekillenir. Hellen toplumu için de durum böyledir. Ege dünyası denilen coğrafyadaki zorluklar da Hellen toplumunu etkilemiştir.

Ege isminin Theseus ile Aigeus (Aigaios) arasında geçen mitolojiye dayandığı düşünülmektedir. Mitolojiye göre Aigeus Atina kralı ve Theseus’un babasıdır. Aigeus’un babası Pandion bir isyan sonucunda Atina’dan kovulmuş ve Megara’ya çekilmiştir. Burada o kral Pylas’ın kızı Pylia ile evlenmiş ve sonra da kayınpederinin yerine tahta çıkmıştır. Pandion’un Aigeus, Pallas, Nisos ve Lykos isimli oğulları olmuştur. Oğulları Pandion’un ölümünden sonra Atina üzerine gidip iktidarı yeniden ele geçirerek paylaşmışlardır. Aralarından en büyük pay olan Attike krallığını büyük

oğlu Aigeus almıştır. Bir başka rivayete göre ise, Aigeus Pandion'un oğlu değil, Skyrios'un oğlu olarak bahsedilmektedir. Buna göre de Aigeus Pandion'un evlat edindiği oğludur. Aigeus ilk olarak Hoples'in kızı Meta ile daha sonra da Rekseos'un kızı Khalkiope ile evlenmiştir. İki kere evlilik yapmasına rağmen çocuk sahibi olamamıştır. Aigeus çocuğu olamamasının nedenini tanrıça Aphrodite Ourahia'un öfkesinin neden olduğunu düşünmüştür. Bir gün o kahinlere danışmak için Delphoi'ye gitmiştir. Onun soruları üzerine kahin şu yanıt vermiştir: “*Erkeklerin en mükemmeli olan sen, Atina şehrinin en yüksek mevkiine ulaşmadan önce, şarap tulumunun ağzını çözme.*” Bu yanıt üzerine Aigeus hiçbir şey anlamamış ve Atina'ya doğru yola koyulmuştur. Yolculuk sırasında Troizen'de Pelops'un oğlu kral Pittheus kehaneti duyunca Aigeus'u sarhoş etmiş ve kendi kızı Aithra'yla birlikte olmasını sağlamıştır. Aigeus ayrılırken Aithra'dan erkek çocuğu olursa babasının adını söylemeden büyütmesini istemiştir. Ayrıca o bir kayanın altına sandallarını ve kılıcını bırakacağını, çocuk kayayı oynatabilecek kadar büyüdüğünde babasını bulabileceğini söylemiştir. Bu çocuk büyüdüğünde Theseus olacaktır. Aigeus Troizen'den ayrılacağı sırada Medeia kendisiyle evlenirse çocuksuzluktan onu kurtaracağını söylemiştir. Bunun üzerine Aigeus onla evlenmiş ve Medos isimli oğlu olmuştur. Theseus büyüyünce Atina'ya gelmiştir. Üvey annesi Medeia büyücülüğü sayesinde onun kim olduğunu bilmektedir. Bunun için de onu Aigeus'a öldürtmek istemiştir. Fakat bu durumu Aigeus fark etmiştir ve Medeia ve oğlu kaçmak zorunda kalmıştır. Theseus tam babasına karşı ayaklanma olduğu sırada gelmiştir ve o isyancıları öldürmüştür. Aigeus Minos'un Pasiphae'den oğullarından biri olan Andogeos'un öldürülmesinden dolayı Minos'a karşı suçlu duruma düşmüştür. Minos da bu durum üzerine Attike'yi işgal etmiş ve halkı haraca bağlayarak her yıl elli genç delikanlı ve elli genç kızı vermeye zorlamıştır. Bu sebepten de Theseus Minos'a karşı sefer düzenlemiştir. Theseus savaştan galip olarak dönerlerse beyaz yelken takacağına söz vermiştir. Eger gemiler onsuz dönerlerse siyah yelken takacaklardır. Naksos'ta terk ettiği Ariadne'nin bedduaları yüzünden şaşırان Theseus yelkenleri değiştirmeyi unutmuştur. Kıyıda onun yollarını gözleyen Aigeus yelkenlerinin rengini görünce oğlunun öldüğünü sanıp kendisini denize atarak intihar etmiştir. Bu deniz o günden beri *Aigaios Pontos (Ege Denizi)* adını taşımaktadır.⁴

⁴ Grimal P. (2012). *Mitoloji Sözlüğü- Yunan ve Roma*. (Çev. Sevgi Tamgüç). İstanbul: Kabalcı Yayınları: 22-23.

Ege dünyası coğrafi olarak üç ana bölgeye ayrılmaktadır. Bu bölgeler ana kara Yunanistan yani Kıta Hellas, Batı Anadolu yani Küçük Asya'nın batısı ve adalardır. Balkan Yarımadası'nın güneyi, Küçük Asya'nın batı kıyıları, Ege adalarının, Ion adalarının ve Girit adasının yer aldığı coğrafyaya “Yunanistan” veya “Hellas” (Ἑλλάς veya Ἑλλάδα⁵) da adı verilmektedir. Bu coğrafya yüz ölçümü bakımından pek büyük bir coğrafya olmasa da stratejik açıdan önem arz etmektedir. Bu bölgeler coğrafi olarak farklılıklar gösterdikleri için buralarda yaşayan Hellen halkları da toplumsal anlamda birbirinden biraz daha farklı yaşayış biçimleri göstermişlerdir.

Kıta Hellas genel anlamda batısında Ion denizi, doğusunda Ege Denizi, kuzeyinde Illyria ve Thrakia ve güneyinde Akdeniz yer almaktadır. Söz edilen bu coğrafya da kendi arasında kuzey ve orta Hellas'ın yer aldığı anakara Hellas ve Peloponnesos Yarımadası olmak üzere iki ana bölüme ayrılmaktadır. Bu bölümlerin ilkinde Makedonia, Thessalia, Attika, Khalkidike, Doğu Lokris, Batı Lokris, Epeiros, Aitolia, Boiotia, Phokis, ve Akarnania olmak üzere on bir ana bölgeye, ikincisinde ise Elis, Arkadia, Messenia, Lakedaïmonia, Argolis, Akhaia ve Korinthia olmak üzere yedi ana bölgeye ayrılmaktadır.⁶

Makedonia bölgesi, anakara Hellas'ının kuzeyinde yer alan Barnous ve Bermion dağlarının yer aldığı dağlık bir bölgedir. Bölgenin geçim kaynağı coğrafi şartlardan dolayı genellikle hayvancılıktır. Ayrıca Pydna, Aiane, Herakleion, Pella ve Dion gibi kentler bölgenin önemli kentleridir.⁷

Thessalia bölgesi, kıta Hellas'ın orta batısında yer alan, Tymphi, Lygkos, Pindos, Mourgana ve Smolikas dağlarının yer aldığı bölgedir. Ayrıca 2985 metre yüksekliğindeki Kıta Hellas'ın en yüksek dağı olan Olympos Dağı da bu bölgede yer almaktadır.⁸ Ayrıca Dinar Alpleri'nin de bu bölgeye kadar uzaması bölgedeki yaşayan insanların yaşamını olumsuz etkilemiştir. Aous, Akheron gibi nehirler ve Pamvotis ve Ioannia gölleri de bu bölgede bulunmaktadır. Asbotos, Lakereia, Eretria ve Phyllos

⁵ X. An. V. 25.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bk. Hansen, M. H. ve Nielsen, T. H. (2004) *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Oxford: Oxford University Press.

⁷ Hatzopoulos M. ve Paschidis P. (2004). Macedonia. (pp. 794-809). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 794-806.

⁸ Braudel, F. (2007). *Bellek ve Akdeniz- Tarihöncesi ve Antik Çağ*. (Çev. Ali Berktaş). İstanbul: Metis Yayınları: 22.

sözü geçen bölgenin önemli kentleri arasındadır.⁹ Bu bölgede fazlaca dağlık alanlar olsa da çok sayıda verimli ova da bulunmaktadır. Kıta Hellas'ın en önemli ovalarının yer aldığı bu bölge tahıl üretim merkezi¹⁰ olarak görülmektedir. Bu özelliğinden dolayı da tahıl ticareti ve üretimi bölge halkı için önemli geçim kaynağı olmuştur.

Attika Bölgesi, anakara Hellas'ın güneydoğusunda, Peloponnesos yarımadasının kuzeyinde bulunan ticari, ekonomik ve siyasi açıdan önemli bir merkezdir. Parnes, Aigaleos ve Hymettos gibi dağlar bu bölgede yer alır.¹¹ Attika'nın hatta Hellas'ın en önemli limanlarından biri olan Pire limanı da bu bölgede yer almaktadır. Tüm Hellas coğrafyasını etkileyen siyasi, ekonomik ve ticari anlamda en önemli güçlerden biri olan Atina bu bölgede bulunur. Zeytinyağı¹² ve gümüş¹³ önemli üretim ve ihraç maddeleri arasındadır. Bölgenin fiziksel, sosyal ve siyasi çevrelerinin yarattığı olumlu ve olumsuz gelişmeler bölge halkının gelişiminde önemli bir etken olmuştur. Özellikle bu bölgenin gelişmiş ticareti ve büyük bir alana yaydığı siyasi etkisi Atina halkının sınıflara ayrılmış bir toplum olmasında diğer bir önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Atina kenti de siyasi, sosyal ve ekonomik gücünden dolayı tüm Hellas'taki kentleri ve halklarını da etkilemiştir. Bunların dışında Hellen dünyasının en gelişmiş kenti olan Atina'nın bu bölgede yer alması ticaretin bölge açısından büyük öneme sahip olması homoseksüellikle ilgili pek çok verinin burada bulunmasına neden olmuştur. Hellenler'deki homoseksüellikle ilgili verilerin büyük bir çoğunluğu Attika bölgesi kökenlidir. Örneğin kırmızı figürdeki vazo resimlerinde yer alan homoseksüel betimlemeler bu duruma en güzel örnektir.

Khalkidike bölgesi, kıta Hellas'ının kuzeydoğusunda yer alan bir yarımada'dır. Athos ve Kholomon dağları bölgenin önemli dağlarıdır. Thermoikos ve Strynon körfezleri bölgenin önemli ticaret alanlarıdır. Aige, Akantho, Mende ve Stagiros bölgenin önemli kentleri arasındadır.¹⁴ Sözü geçen yerdeki dağlar ulaşımı ve

⁹ Decourt J. C., Nielsen T.H. ve Helly B. (2004). Thessalia and Adjacent Region (pp. 676-731). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 676-680.

¹⁰ Diakov, V. ve Kovalev, S. (2014.) *İlkçağ Tarihi*. (Çev. Özdemir İnce). İstanbul: Yordam Kitap:251.

¹¹ Hansen M. H. (2004a). Attika. (pp. 624-642). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 624-639.

¹² Braudel 2007: 287.

¹³ Martin, T. R. (2012). *Eski Yunan- Tarih Öncesinden Helenistik Çağa*. İstanbul: Say Yayınları: 23.

¹⁴ Flensted-Jensen P. (2004). Thrace from Axios to Strymon. (pp. 810-853). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 821-844.

etkileşimi etkileyerek bölge halkı üzerinde zorluklara yol açsa da burada yer alan körfezler bölge halkının özellikle ekonomik olarak rahatlamasını sağlamıştır.

Doğu Lokris bölgesi, kuzeyinde Euboia adası, güneyinde Boiotia ve Phokis bölgesi ve batısında Aitolia bölgesi yer alır. Knemis dağı bu bölgenin en yüksek dağıdır. Alope, Halai ve Larymna kentleri bölgenin önemli kentleri arasındadır.¹⁵ Bölgenin Attika'ya ve Thessalia'ya yakınlığı sözü geçen yerin stratejik önemini arttırmıştır.

Batı Lokris bölgesi, batısında ve kuzeyinde Aitolia, doğusunda Phokis ve güneyinde Korinth körfezi bulunur. Alpha dağı bölgenin önemli dağlarından biridir. Myani, Hypnia ve Tolophon bölgenin en önemli kentleri arasındadır.¹⁶ Bölgenin güneyinde yer alan Korinthos körfezi halkın en önemli ekonomik kaynaklarından biridir.

Epeiros bölgesi, kıta Hellas'ın batısında yer alan dağlık bir bölgedir. Tymphi, Lygkos, Mitsikeli, Pindos, Gramos, Mourgana ve Smotkos gibi dağlar ve sıradağlar bulunur. Aous ve Akheron nehirleri bu bölgenin en önemli ekonomik ve ulaşım kaynaklarındandır. Ayrıca bölgede Ioannina ve Pamvotis gölleri de yer almaktadır. Baiake, Thesprotia, Oropos ve Khemeiron gibi kentler bölgenin en önemli kentleri arasındadır.¹⁷ Bölge halkı için büyükbaş hayvan ve at yetiştiriciliği önemli geçim kaynağıdır.¹⁸ Ayrıca fiziksel koşulların yarattığı olumsuzluklardan dolayı bölgenin halkı için paralı askerlik önemli geçim kaynağı olarak görülmüştür. Pek çok savaş sırasında bu bölgeden birçok devlet paralı asker alarak askeri ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Aitolia bölgesinin, kuzeyinde Epeiros, batısında Akarnania, güneyinde Korinthos körfezi ve doğusunda Batı Lokris bulunmaktadır. Apodotai, Ophiones ve Eurytanes dağları bu bölgede yer almaktadır. Trikhonia gölü bölgenin önemli

¹⁵ Nielsen T. H. (2004a). East Lokris. (pp. 664-673). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 664-669.

¹⁶ Rousset D. (2004). West Lokris. (pp. 391-398). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 391-397.

¹⁷ Funke, P., Moustakis, N. ve Hochschulz, B. (2004). Epeiros. (pp. 338-390) *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 338- 340.

¹⁸ Martin 2012: 22.

kaynakları arasındadır. Ayrıca Agrinion, Kallion, Phylea ve Kalydon kentleri bölgenin en önemli kentleri arasındadır.¹⁹

Boiotia bölgesi, güneyinde Korinth körfezi, doğusunda Attika, batısında Phokis ve kuzeyinde Doğu Lokris ile çevrelenmiştir. Kithairon, Parnitha ve Helikon dağları bu bölgenin önemli dağlarıdır. Ayrıca Hylike ve Kopais gölleri bölgenin önemli kaynaklarıdır. Akraiphia, Antheon, Eryhrai, Hyettos ve Thebai gibi kentler bu bölgede öne çıkmaktadır.²⁰ Kapacak yapımı için bol miktarda kil tarıma elverişli ovalarda ekonomik açıdan önem arz etmektedir.²¹

Phokis bölgesinin, kuzeyinde Thessalia ve Doğu Lokris, batısında Aitolia, güneyinde Korinth körfezi ve doğusunda ise Boiotia bölgeleri yer almaktadır. Parnassos ve Mornos dağları önemli yükseltilerdir. Ayrıca Hellen dünyasının önemli bir kehanet merkezlerinden biri olan Delphoi kentinin yanı sıra Abai ve Daulis bölgenin önemli kentleri arasındadır.²² Delphoi kentinin burada yer alması dış güçlerin buraya olan ilgisinin artmasına neden olmuştur. Hatta bu güçler kenti ele geçirmeyi prestij meselesi olarak görmüştür. Bundan dolayı da kent halkı pek çok toplum ve kentle etkileşim içerisine girmiştir.

Akarnania bölgesinin, batısında İon denizi, doğusunda Aitolia, kuzeyinde Eperios ve güneyinde ise Korinth körfezi bulunmaktadır. Aetos dağı bölgedeki en yüksek dağlardan biridir. Akheleos nehri bölgenin önemli akarsuları arasındadır ve taşımacılık için kullanılmaktadır.²³ Korkyra, Ithake, Sollion ve Leukas bölgenin önemli kentleri arasındadır.²⁴ Ayrıca bölgenin batısı ve güneyini kaplayan deniz, halkın hem besin ihtiyacını karşılamış hem de kendi dışındaki halklarla olan etkileşiminin artmasına neden olmuştur.

¹⁹ Freitag, K., Funke, P. ve Moustakis N. (2004). Aitolia. (pp. 379-390). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 379-385.

²⁰ Hansen, M. H. (2004b). Boiotia. (pp. 431-461). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 431-457.

²¹ Diakov ve Kovalev 2014: 251.

²² Oulhen, J. (2004). Phokis (pp. 399-430). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 399-416.

²³ Martin 2012: 23.

²⁴ Gehrke, H. J. ve Wirbelauer, E. (2004). Akarnania and Adjacent Areas. (pp. 351-378). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 351-372.

Peloponnesos yarımadası Kıta Hellas'taki ikinci önemli ana bölgedir. Elis bölgesi, Peloponnesos adasının batısında yer alır, kuzeyinde Akhaia, güneyinde Messenia, doğusunda Arkadia ve batısında ise İon denizi bulunur. Kıta Hellas'ın en önemli kutsal dağlarından biri olan Olympia dağı yine bu bölgede yer almaktadır. Paneios nehri bölge halkına özellikle ulaşım ve tarım için önemli katkılar sağlar. Allion, Elis ve Pylos kenti de önemli ekonomik ve siyasal merkezler arasındadır.²⁵

Arkadia bölgesi, Peoponnesos yarımadasındaki en fazla yükseltiye sahip bölgedir. Bu bölge Peloponnesos'un tam ortasında yer alır. Malea, Parthenion ve Lampeia dağları bu bölgede bulunur. Psophis, Alea ve Megalepolis bölgenin önemli merkezleridir.²⁶ Sparta stratejik özelliğinden dolayı bölgeyi uzun zamanlar hegemonyası altına almaya çalışmıştır. Hayvancılık ve at yetiştiriciliği halkın geçim kaynakları arasındadır.²⁷

Messenia bölgesi, yarımadaının güneybatısında yer alır. Doğusunda Lakedeimonia, kuzeyinde Arkadia ve Elis bölgeleri bulunur. Neda ve Dentheios nehirleri bölgenin halkı için önem arz eder. Esina, Messene ve Pharai kentleri stratejik noktalar arasındadır.²⁸ Sparta'nın güç sahasında yer aldığı için halkın üzerinde sosyal anlamda önemli bir etkileşim yaratmıştır. Bundan dolayı sınıfsal anlamda birçok özellik Sparta'daki toplumsal özelliklere benzemektedir.

Lakedaimon bölgesi, Peloponnesos (Mora) yarımadasının güneybatısında yer alan Hellas'ın en önemli siyasi güçlerinden biri olan Sparta'nın bulunduğu bölgedir. Taygetos ve Parnon dağı bölgede yer alır. Eurotas ve Alpheios nehirleri önemli su kaynaklarıdır. Aproditia, Gytheion, Sparta (Lakedaimon) ve Thyrea şehirleri başlıca kentler arasında yer alır.²⁹ Sparta şehrinin büyümesi ve gelişmesinde önemli rol oynayan zengin demir madenleri ekonomik açıdan önemlidir.³⁰ Bu madenler

²⁵ Roy, J. (2004). Elis. (pp. 489-504). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 489-502.

²⁶ Nielsen, T. H. (2004b). Arkadia. (pp. 505-539). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 505-529.

²⁷ Martin 2012: 22.

²⁸ Shipley, G. (2004a). Messenia (pp. 547-568). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 547-565.

²⁹ Shipley, G. (2004b). Lakedaimon (pp. 569-598). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 569-580.

³⁰ Diakov ve Kovalev 2014: 251.

Sparta'nın bölgesinde güçlenmesinde büyük etkiye sahiptir. Fernand Braudel Sparta'nın Lakonia ve Messenia'ı hegemonyası altına alıp bölgesinde gelişmesini, zeytin ağacının dallanıp budaklanarak büyümesine benzeterek açıklamıştır.³¹ Braudel'in bu sözü Sparta'nın bölgesini ne kadar çok etkilediğini anlatır niteliktedir. Ayrıca pederastik eğitim sisteminin Sparta'da ortaya çıkması ve yaygınlaşması son derecede dikkate değerdir.

Argolis bölgesi, yarımada'nın doğusunda yer almaktadır. Arakhnion ve Kynortion dağları halkın yaşantısını olumsuz etkilemektedir. Argos ve Epidauros bölgenin önemli kentleri arasındadır.³²

Akhaia bölgesinin, kuzeyinde Korinth körfezi, batısında Elis, doğusunda Korinthia ve güneyinde Arkadia yer alır. Skollis, Panakhaion ve Kyllini dağları bölge halkının yaşamını olumsuz etkiler. Askheion, Patrai ve Pellene şehirleri bölgenin önemli ekonomik ve siyasi merkezleridir.³³

Korinthia bölgesi, yarımada'nın kuzeydoğusunda yer almaktadır ve Gerania dağı bölgenin en yüksek dağıdır. Diğer bölgelere oranla daha fazla yükseltisi bulunmaktadır.³⁴ Bu yüzden buradaki halkın diğer bölgelerle ve kentlerle ilişkileri-etkileşimleri oldukça yoğundur. Kuzeyinde yer alan Attika bölgesinin en önemli siyasi gücü olan Atina kenti bölgeyi önemli ölçüde etkilemiştir. Fakat güneyde yer alan Sparta'nın da bölgede hegemonya kurmak istemesi toplumsal ve kültürel açıdan önemli değişimlere yol açmıştır.

Hem Ion denizinde hem de Ege denizinde irili ufaklı birçok ada yer almaktadır. Hellen nüfusunun yoğunluğu bu adalarda azalmaktadır. Adaların bazıları maden bakımından elverişli olsa da çoğu maden bakımından fakirdir. Ayrıca tarım arazilerinin azlığından dolayı da bu adalardaki halk hayvancılık ve ticaretle uğraşmak zorunda kalmıştır. Adalarda yaşayanlar yoğun ticari faaliyetler nedeniyle en çok Atina kentinden yani Atina toplumundan etkilenmiştir. Örneğin Atina'da yer alan eğitim

³¹ Braudel 2007: 288.

³² Pierart, M. (2004). Argolis. (pp. 599-619). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 599-609.

³³ Morgan, C. ve Hall, J. M. (2004). Achaia. (pp. 472-488). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 472-485.

³⁴ Legon, R. P. (2004). Megaris, Korinthia, Sikyon. (pp. 462-471). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 463.

kurumlarından etkilenen Sappho, Lesbos adasında bir okul açmıştır. Lezbiyenlikle anılan adanın Atina'daki yaygın homoseksüellikten etkilenmemesi pek de mümkün değildir.

Ege adalarının en önemlilerinden biri olan Attika'nın kuzeyinde yer alan stratejik öneme sahip Euboia (Eğriboz) buğday bakımında diğer adalara göre çok zengindir.³⁵ Dirphi ve Okhi dağları bu adada bulunur. Maliakos ve Euboikos gibi körfezleri mevcuttur. Karystos, Dion ve Eretria gibi önemli kentleri de barındırmaktadır.³⁶ Ayrıca bakır da bölgenin en önemli madenleri arasında yer almaktadır.³⁷ Sözü geçen bölge için deniz ticareti hayati önem taşımaktadır. Bundan dolayı da bölge halkı birçok farklı halka etkileşim içine girerek diğer halkları etkilemiş ve onlardan da etkilenmiştir.

Trakya kıyılarına yakın bulunan Thasos (Taşöz), Samathraki (Semadirek), Limnos (Limni), İmbroz (İmroz) ve Tenedos (Bozcaada)³⁸ adalarında tarım yapmak çok zordur, bundan dolayı da adalar halkı genellikle Trakya, Ege ve Kıta Hellas'taki kentlerden ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Dolayısıyla etkileşime açık bir konumdadır. Özellikle Atina, denizlerde çok güçlü olduğu dönemlerde bölgedeki kentleri hegemonyası altına almaya çalışmıştır. Bu durumda toplumsal etkileşimi önemli oranda arttırmaktadır.

Ege Denizi'nin ortasında Kiklad ve Sporad adaları yer alır. Kikladlar'a yirmi dört büyük ve yarısı Delos çevresinde olmak üzere iki yüz ada bağlı durumdadır. Buradaki adaların en önemlilerinden biri Paros adasıdır. Çünkü bu bölgede zengin mermer yatakları bulunmaktadır ve birçok kent buradan mermer talep etmektedir.³⁹

Batı Anadolu bölgesine yakın adalar ise kuzeyden güneye şu şekildedir; Lekton'dan Kanai'ye kadar uzanan kıyının karşısında Lesbos (Midilli),⁴⁰ Khios (Sakız), Samos (Sisam), Kos (İstanköy) ve Rhodos'tur.⁴¹ Kıyı şehri statüsüne giren

³⁵ Diakov ve Kovalev 2014: 250.

³⁶ Reber, K. , Hansen, M. H. ve Ducrey, P. (2004). Euboia. (pp. 643-663). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press: 643-659.

³⁷ Diakov ve Kovalev 2014: 251.

³⁸ Kaya, M. A. (2016). *Ege ve Eski Yunan Tarihi*. 1. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları: 28.

³⁹ Braudel, 2007: 288.

⁴⁰ Str. VIII. 2. 1

⁴¹ Sevin, V. (2013). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*. Ankara. Türk Tarih Kurumu: 106.

Rhodos, Kos gibi kentler için ticaret hayatı önem taşımaktadır.⁴² Buradaki kentler ihtiyaçlarını genellikle kendilerine yakın olan Batı Anadolu kentlerinden karşılamaktadır. Bu yakınlıktan dolayı da etkileşimler diğer ada kentlerine göre daha yoğun yaşanmıştır. Bunların dışında Ege denizinin güneybatısında ticaretin önemli olduğu Kithira ve Egina (Aegina) adaları da bulunmaktadır.⁴³ Sözü geçen denizin güneyinde ise “mutlular adası” olarak söylenen, ticaret ve medeniyet merkezi Girit adası yer almaktadır.⁴⁴ Bu adada tarımsal ve madeni kaynaklar oldukça zayıftır. Fakat stratejik konumlarını bir fırsat olarak gören halk özellikle de deniz ticaretinde oldukça büyük bir gelişim göstermiştir.⁴⁵ Gelişim o kadar yoğun olmuştur ki Girit ticareti Ege adaları ve Kıta Hellas üzerinde Avrupa içlerine kadar yayılmıştır.⁴⁶ Bütün bu nedenlerden dolayı Girit toplumu hem diğer kültürleri etkilemiş hem de onlardan etkilenmiştir. Bu etkilenme bazen ticari, sanatsal alanlarda bazen de toplumsal alanda etkili olmuştur. Bunların dışında Lezbiyenlikle anılan Lesbos kentinin burada olması ve homoseksüelliğin yaygınlığı dikkat edilmesi gereken noktalardan biridir.

Ion denizinde ise Ege denizine göre daha az ada bulunmaktadır. Etkileri ve etkileşimleri diğer Ege denizindeki adalara göre daha azdır. Buradaki adalar genellikle yakınlıklarından dolayı Kıta Hellas’taki kentler ile yakın ticari, siyasi ve toplumsal ilişkilerde bulunmuşlardır.

Hellen toplumunun Kıta Hellas’tan sonra en yoğun olarak yaşadığı yerlerden biri de Batı Anadolu bölgesidir. Bu bölge Aiolis ve Ionia bölgesi olarak iki ana bölgeye ayrılır. Sözü geçen bölge fiziksel anlamda Kıta Hellas’a göre insan yaşamı için daha elverişlidir. Bölgede çok sayıda bulunan verimli ovalar tahıl üretimi için büyük önem arz etmektedir. Ovalardaki verimlilik dolayısıyla pek çok toplumla iletişime geçmiştir. Bu iletişim bazen savaş yoluyla bazen de ticaret yoluyla gerçekleşmiştir. Batı Anadolu’daki bu toplumlar Kıta Hellas’taki toplumlara siyasi, etnik, sosyal ve kültürel yakınlık içerisindedir. Bundan dolayı da gerek toplumsal anlamda gerekse siyasi anlamda bu iki bölge birbirini büyük ölçüde etkilemiştir.

⁴² Akarca, A. (1998). *Şehir ve Savunması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu: 26.

⁴³ Braudel 2007: 287.

⁴⁴ Mansel, A. M. (2011). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara. Türk Tarih Kurumu: 12.

⁴⁵ Kaya, M. A. (2012). *Türkiye’nin Eski Çağ Tarihi ve Uygarlıkları-Tarih Öncesinden Perslere Kadar*. 1. İzmir: İlya Yayınları: 159-160.

⁴⁶ Mansel 2011: 12.

Anadolu'nun batı kıyısında bulunan Aiolis bölgesi günümüzde İzmir ilinin kuzey kısmı ile Lesbos (Midilli) adasını kapsıyordu. Bölgenin batısında Ege denizi ve adalar, doğusunda Lydia bölgesi, güneyinde Ionia ve kuzeyinde Mysia bölgesi yer alır.⁴⁷ Kyme, Larissa, Neonteikhos, Temnos, Killa, Notion, Aigiroissa, Pitane, Aigai, Myrina, Gryneiai eski on bir Aioli sitesidir. On ikincisi olan Smyrna'nın durumu biraz farklıdır. Smyrna'yı Ionlar konfederasyondan ayırmışlardır.⁴⁸ Sardane (Dumanlıdağ) ve Aspendos (Yunt Dağı) dağları bölgenin büyük yükseltileridir. Kaikos (Bakırçay) ve Titnaios/Pythikos (Kocaçay), Hermos (Gediz) sözü geçen yerin önemli akarsularıdır. Halk tarıma büyük önem vermiştir ancak bölgede ticaret fazla gelişmemiştir. Nitekim Aioli kentlerinin en önemlisi ve en büyüğü olan Kyme⁴⁹ kentinin bir liman kenti olmasına karşın gemi giriş çıkışı için vergi almaya üç yüz yıl sonra başlaması bu duruma en güzel örnektir.⁵⁰ Yaşanan bu gelişmeler de bölgedeki Hellen toplumunun gerek zenginliğini gerekse yaşayışını olumlu ve olumsuz yönden etkilemiştir.

Ionia bölgesi ise günümüzde İzmir ve Aydın illerinin Ege denizi kıyısındaki tüm batı kesimi ile Khios (Sakız) ve Samos (Sisam) adalarını kapsamaktadır. Tüm batı tarafı Ege denizine, doğusu Karia ve Lydia'ya, güneyi Karia ve kuzeyi de Aiolis bölgesine komşudur. *"Güneyden başlayarak ilk kent Miletos'tur. Hemen sonra Myus ve Priene gelir. Lydia'da Ephesos, Kolophon, Lebedos, Teos, Klazomenai ve Phokai vardır. Bunlardan başka üç İon kenti daha vardır ki ikisi Samos ve Khios adalarındadır. Üçüncüsü Erythrai'dir."*⁵¹ Mykale(Samsun), Thoraks (Gümüş), Paktyes (Ovacık), Mimas (Akdağ), Korykos (Kıran), Mastousia (Yamanlar) ve Gallesios (Palamut) dağları bu bölgede bulunmaktadır. Saloe (Karagöl) ve Selinousia (Alaman) gölleri burada yer almaktadır. Hermos (Gediz), Kaystros (Küçük Menderes) ve Maiandros (Büyük Menderes) nehirleri bölgenin önemli su ve ulaşım kaynaklarıdır. Bu coğrafyada iyi üzüm yetiştirilmekte ve Ephesos yakınlarındaki mermer ocakları gibi doğal kaynaklarla karşılaşmaktadır.⁵² Ayrıca Smyrna, Aiolis birliğindeyken Ephesoslular tarafından ikna edilerek İon birliğine dahil olmuştur.⁵³

⁴⁷ Sevin 2013: 75.

⁴⁸ Hdt. I. 149.

⁴⁹ Str. XIII. 3. 6.

⁵⁰ Sevin 2013: 75-80.

⁵¹ Hdt. I, 142.

⁵² Sevin 2013: 83-87.

⁵³ Str. XIV. 1. 4.

Sonuç itibariyle Hellen dünyasındaki homoseksüelliğin anlaşılması açısından coğrafyanın çok iyi bilinip incelenmesi gerekir. Nitekim coğrafi zorunluluklar ve yakınlıklar Hellen toplumlarını pek çok alanda etkilemiştir. Örneğin Atina'nın coğrafi zorunluktan dolayı genişleyip güçlenmek zorunda kalması ve aynı zamanda Hellen kültürünün de gelişmesi bu toplumdaki değerler ve dinsel yargıların diğer toplumlara yayılmasına neden olmuştur. Özellikle Atina'da yoğun olarak görülen homoseksüelliğin etkileri tüm Ege dünyasını etkilemiştir. Özellikle vazo resimlerinde işlenen homoseksüel sahnelerin ticaretle neredeyse tüm Akdeniz coğrafyasına yayıldığını düşünürsek, toplumsal anlamda etkileşimde coğrafi etmenlerin önemi açıkça gözler önüne serilmektedir. Bunların dışında fallus figürleri ile Zeus ve Ganymedes arasındaki eşcinsel ilişkinin neredeyse tüm Ege coğrafyasında görülmesi, coğrafyanın kültürler üzerindeki etkisini en yalın şekliyle ortaya koymaktadır.

II. Arkaik ve Klasik Dönemler Ege Dünyası'nda Yaşanan Siyasi Olayların Hellen Toplumuna Etkileri

Antik Hellen dünyası için İÖ 700 ile 480 yılları arası Arkaik dönem, İÖ 480 ile 330 yılları arası ise Klasik dönem olarak kabul edilmektedir.⁵⁴ Bu iki dönem Hellen kültürünün ve toplumunun oluşumu ve gelişimi açısından önem arz etmektedir. Nitekim Hellen kültürü ve toplumu bu iki dönemde özellikle Klasik dönemde ulaşabileceği en üst düzeye ulaşmıştır.

Arkaik ve Klasik dönemleri daha iyi anlayabilmek için önceki dönemlerdeki gelişmelere bakmak gerekmektedir. Bundan dolayı da Hellen toplumunun ilk nasıl oluşup geliştiği incelenmelidir.

Kıta Hellas'a ilk insan topluluklarının ne zaman ve nereden geldiği kesin bir şekilde bilinmemektedir. Fakat buraya gelen ilk insanların Afrika'dan Doğu Akdeniz ve Anadolu üzerinden geldiği düşünülmektedir. Günümüzde Selanik yakınlarında yer alan Petralona'da bulunan kafatasının yaklaşık iki yüz bin yıl öncesine ait olduğu iddia edilmektedir.⁵⁵

⁵⁴ Akarca 1998: 5.

⁵⁵ Martin 2012: 27.

İnsanoğlunun gelişip tarımı keşfetmesiyle birçok alanda değişimler meydana gelmiştir. Bu değişimlerin en önemlisi kuşkusuz yerleşik yaşama geçiştir. Neolitik dönem olarak adlandırılan bu döneme geçene kadar insanlar göçer yaşam sürmüşler ve yaşamlarını genel olarak mağara gibi barınabilecekleri yerlerde sürdürmüşlerdir. Bu insanlar tarımı bilmedikleri için avcılık ve toplayıcılık yapmak zorunda kalmışlardır. Bundan dolayı da toplum içerisinde yardımlaşma gerekli hale gelmiş ve yavaş yavaş toplumsal sınıflamalar oluşmaya başlamıştır. Tarımın keşfi ile birlikte toplumlar yerleşik hayata geçerek ilk köy yerleşimlerini kurmuşlardır. Ege dünyasında pek çok Neolitik yerleşimi mevcuttur. Bunun en büyük sebebi coğrafyanın yaşama elverişli olmasıdır.

İÖ 3. bin yılda özellikle Orta ve Güney Hellas'ta Neolitik dönemden Kalkolitik döneme geçiş olduğu bilinmektedir. Bu bölgede yapılan birçok kazıda köy niteliğini kaybetmeyen evlere rastlanmış ve madeni buluntular elde edilmiştir. Hellenler yaşadıkları coğrafyada kendilerinden önce de burada yaşayan insanların olduğunu bilmektedirler. Bu kavimler Pelasglar, Lelegler ve Karlar'dır. Homeros'un ve Strabon'un eserlerinde bu halkların adı geçmektedir. Pelasglar'ın ilk olarak Thessalia'da oturdukları ve bu bölgeden Kıta Hellas'a yayıldığı düşünülmektedir. Lelegler'in Küçük Asya'da Troas bölgesinde, Ege adalarında, Orta Hellas'ta ve Peloponnesos'un bazı bölgelerinde oturmuşlardır. Karlar hakkında ise Strabon Kıta Hellas'ta Epidauros ve Hermione'nin en eski halkı olduğunu söylemektedir.⁵⁶ Bu halklarla ilgili bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır.

Kıta Hellas gibi Ege dünyasında son derece önemli bir coğrafyaya sahip bir başka yer ise Girit'tir. Bu bölgeye saray öncesi ilk yerleşimcilerin İÖ 6000'de Anadolu'dan göç ettikleri düşünülmektedir. Bu insanlar verimli tarım arazilerinin yakınlarına yerleşimlerini kurarak Girit Uygarlığı'nın temellerini atmışlardır.⁵⁷ Böylece pek çok ilerleme görünmüş, bu ilerlemeler tek bir alanda sınırlı kalmayıp toplumsal yapı üzerinde de etkisini göstererek varlığı uzun süre konuşulacak bir uygarlığı doğurmuştur. Atina'dan önce Girit adasındaki halkların gelişimini ticari alanda göstermesi sonrasında bölgenin önemli bir gücü olan Atina için örnek oluşturmuş olabilir.

⁵⁶ Mansel 2011: 12-20.

⁵⁷ Martin 2012: 53-54.

İÖ 2 bin yılına gelindiğinde ise Akhalar sözü geçen bölgeye gelmişlerdir. Akhalar'ın bölgede ticaretle uğraştığı bilinmektedir. Özellikle Hitit metinlerinde geçen Ahhiyava adına ilişkin sorunlar da mevcuttur. Ahhiyava ülkesinin sınırlarını Kıta Hellas, Girit adası, Thrakia hatta Kıbrıs adası ile ilişkilendirmişlerdir.⁵⁸ Ahhiyava'nın Akhalar'ın ülkesi, Millavanda'nın ise Akha yerleşimlerinin bulunduğu Miletos veya Pisidia'nın güney batısı olduğu düşünülmektedir. Akha yerleşimlerinde soylular ve iktidar saray ve kalelerde halk ise bunların çevresindeki yerleşimlerde yaşamıştır. Linear B olarak adlandırılan bir yazıyı da kullanmıştır. Linear B yazısı günümüzde çözülmüş ve bu yazının Eski Hellence'nin eski bir formu olduğu ortaya çıkmıştır.⁵⁹ Linear B tabletleri Kıta Hellas'ta Mykenai, Teb, Tiryns ve Pylos yerleşimlerinde, Girit adasında ise Knossos ve Kydonia'da ele geçmiştir. İlk defa 1900 yılında Artur Evans tarafından Knossos'ta yapılan kazılarda üzerine çeşitli işaretler kazınmış tabletler bulunmuştur. Bu üzerinde işaret bulunan tabletler Linear A ve Linear B yazıları olarak tanımlanıp sınıflandırılmıştır. Linear A yazısı günümüze kadar deşifre edilememiştir. Linear B yazısı ise mimar Michael Ventris tarafından 1952 yılında çözümlenmiştir.⁶⁰

İÖ 1200-1150 yılları arasında ise Akhalar'ın bulunduğu topraklara Dorlar gelmiştir. Bu halk Kıta Hellas'ın kuzeyinde Doris'te belli bir süre oturduktan sonra güneye Peloponnesos'a inerek sonrasında, Girit ve Küçük Asya'nın güneybatı kıyılarına yerleşmişlerdir.⁶¹ Böylece Hellen toplumu yine farklı kültürlerle yoğun bir etkileşime girmiştir.

Dor istilasından sonra Kıta Hellas'taki topraklarında yaşayan halka ne oldu pek bilinmemektedir. Fakat buradaki halkın Küçük Asya kıyılarına göçtüğü veya Kıta Hellas'ta kalarak Dor egemenliğini kabul ettiği düşünülmektedir.⁶² Karanlık çağ olarak adlandırılan Dor istilasından sonraki bu dönemde ekonomik farklılıklar yaşanmış ve eski ticari sistem bozulmuştur. Bu dönemde refah düzeyi azalmış ve halk ekonomik sıkıntı çekmeye başlamıştır. Dorlar Hellas'ta Atina'nın öncesinde anakaradaki en güçlü devlet olan Spartalıların ataları olarak da bilinmektedir.⁶³

⁵⁸ Gür B. (2014). *Miken Uygarlığı ve Ahhiyawa*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları: 138-139.

⁵⁹ Martin 2012: 54-60.

⁶⁰ Gür 2014: 33.

⁶¹ Kaya 2016: 153-155.

⁶² Mansel 2011: 96.

⁶³ Martin 2012: 82-83.

Dor istilasının olduğu sıralarda Küçük Asya’da ise Hitit Devleti yıkılmış ve çeşitli krallıklar kurulmuştur. Hitit Devleti’nin yıkılma nedeni ise Arzava ülkelerinin ve Küçük Asya’nın batı kıyılarındaki küçük krallıkların ayaklanmaları, Kaşkalar ve kuzeyden gelen Ege Göçleri sırasındaki Deniz Kavimleri olmuştur.⁶⁴

Ege Göçleri sonrasında İonlar Attika, Euboia, adalar ve Küçük Asya’nın batı kıyılarının orta kesimlerine, Aiollerde Lesbos adası ve Küçük Asya’nın kuzeybatısına günümüzdeki Çandarlı körfezi civarına yerleşmişlerdir.⁶⁵ Bazı Dor grupları da Rhodos ve Küçük Asya’nın güneybatı kıyılarına yerleşmişleridir.⁶⁶

Göçler nedeniyle tüm Hellas toprakları sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda değişim sürecine girmiştir. Bu değişim de yeni bir düzenin oluşmasına sebep olmuştur. Böylece refah artmaya ve kültürel gelişmeler yaşanmaya başlamıştır. İÖ 8. yüzyılda Hellen alfabesi ortaya çıkmış ve köyler şehirleşerek şehir devletleri oluşmaya başlamıştır. Ayrıca Homeros ve Herodotos gibi önemli yazarların eserleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunların dışında etkileşimlerle Olympos tanrıları dini de doğup gelişmeye başlamıştır.⁶⁷ Özellikle Hellen dininin çeşitli zor dönemler sonrasında oluşması son derece önemlidir. Belki de göçlerin neden olduğu kültürel etkileşimler, Hellen dininde yer alan homoseksüellikle ilgili mitolojik hikâyelerin temelini oluşturmuş olabilir.

Şehir devletlerinin yani polislerin oluşmasıyla Hellen toplumunun yapısı iyice değişikliğe uğramıştır. Özellikle toplum içerisindeki sınıflar ve cinsiyet ayrımı oldukça artmıştır. Bu duruma en iyi örnek Hesiodos’un *Erga Kai Hemera* eserindedir. Sözü geçen eserde Hesiodos “*Bir kadın ya da hırsıza güvenmek arasında fark yoktur.*”⁶⁸ diyerek Hellen toplumunun kadına bakış açısını gayet açık ve net bir şekilde anlatmıştır. Ayrıca kadınlara olan bu bakış homoseksüelliğe bakış açısında da etkili olmuştur.

Polislerin genişleyip büyümesi Hellenler’i kolonizasyon hareketlerine itmiştir Böylece Akdeniz, Propontis (Marmara Denizi) ve Pontos Eukseinos (Karadeniz)

⁶⁴ Kaya 2012:245-246.

⁶⁵ Kaya 2016: 157-158.

⁶⁶ Eroğlu, E. (2014). Ege Göçleri ve M.Ö. I. Binde Anadolu. (ss. 43-55). *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(1): 46.

⁶⁷ Kaya 2016: 181-224. ve Diakov ve Kovalev 201: 262-268.

⁶⁸ Hes. Op. 375.

kıyılarına kolonizasyon hareketleri başlamıştır.⁶⁹ Bundan dolayı da Hellen toplumu yeniden farklı toplumlarla etkileşim içerisine girmiş ve kültürel yaşamlarında değişiklikler meydana gelmiştir. Kolonizasyon hareketleriyle artan ticaret insan işgücünün de artmasına neden olmuştur. Bunun dışında büyük toprak sahiplerinin küçük toprak sahiplerinin topraklarına el koyup onları köleleştirmesiyle de toplumsal anlamda önemli sıkıntılar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Atina'da artan toplumsal sıkıntılar özellikle Drakon döneminde (İÖ 624-621) çözülmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Atina kanunları ilk kez sisteme bağlanarak yazılı hale gelmiştir. Drakon döneminde tecavüz, adam öldürme, tembellik gibi neredeyse her suçun cezası ölüm olmuştur. Hatta bu cezalar nedeniyle Atina'da kan davaları azalmıştır.⁷⁰

İÖ 7. yüzyılda Atina'da olduğu gibi Sparta'da da toplumsal sıkıntılardan dolayı yeni kanunlar yapılmıştır. Lykurgos yaptığı kanunlarla aynı Drakon gibi toplumsal düzeni düzeltmeye çalışmıştır. Toprak paylaşımları ile ilgili reform yapmıştır. O Sparta şehrine bağlı toprakları dokuz bin parçaya bölerek halka dağıtmıştır. Lakonia'ya da orasının halkı için otuz bin parçaya bölmüştür. Ayrıca Lykurgos toplum içindeki eşitsizliği ve ayrılığı önleyebilmek için taşınır malları bölmeye çalışmıştır.⁷¹ Sparta'daki toplumsal durum Atina'ya göre biraz daha farklıdır. Atina'da toplumda kadının yeri Sparta ve Batı Anadolu'daki Hellen kadınına göre daha azdır. Başka bir deyişle cinsiyet eşitsizliği diğer yerlere göre daha fazladır. Atinalı kadın yemeğini kendi odasında tek başına yiyip kocasının verdiği şöenlere dahi katılamamaktadır. Hatta Atinalı kadınlar toplumsal hayat yaşamayıp evlerinde harem yaşamı sürmüşlerdir. Onlar genellikle yaşlı bir kölenin refakatinde başları kapalı bir şekilde dışarı çıkabilmişlerdir.⁷² Batı Anadolu'daki ve Sparta'daki kadınlar ise tüm aile bireyleriyle yemek yiyebilmiş yani Atinalı bir kadına göre daha özgür olmuştur.⁷³ Bu farklılıklar diğer toplumlarla olan ilişkiler ve bölgesel farklılıklar nedeniyle ortaya

⁶⁹ Diakov ve Kovalev 2014: 272.

⁷⁰ Kaya 2016: 277.

⁷¹ Plu Lyc. VII-IX.

⁷² Akalın, A. G. (2003). Eskiçağda Grek Kadınının Toplumsal Yaşantısı. (ss. 17-47). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. 21(33): 32-33.

⁷³ Şahin, N. (2013). *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları: 9. ve Deighton, H.J. (2012). *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*. (Çev. Hande Kökten Ersoy). İstanbul: Homer Kitapevi: 48-68.

çıkması olabilir. Kadına olan bu bakış açısının homoseksüel insanlara da yansımaları olabileceğini düşünmek mümkündür. Nitekim homoseksüel ilişkilerdeki feminenliğin kötü görülmesi bu duruma en iyi örnektir.

Solon dönemine gelindiğinde ise toplumsal sorunlar ve çalkantılar tekrar şiddetlenmiştir. Bundan dolayı Solon Atina anayasasında reform yapmak zorunda kalmıştır. Ayrıca vatandaşları dört gruba ayırarak bütün grupların mülk durumlarını belirlemiştir.⁷⁴ Solun'un yaptığı bu düzenlemeler sayesinde Atina'da gerek toplumsal gerekse ekonomik anlamda düzen sağlanmaya çalışılmıştır. Bu reformlar sayesinde özgür vatandaşların köle durumuna geçmesi önlenerek toplumsal anlamda büyük fayda sağlanmıştır. Böylece şehirdeki köle sayısının hızla artması önlenerek köleleşmeyi azaltmıştır. Hellen toplumunda özellikle erkek köleler ile erkek sahipleri veya kadın köleler ile evde yaşantısı kısıtlanmış kadın sahipleri arasında olabilecek homoseksüel ilişkiler düşünülecek olursa kanunun etkisi daha net bir şekilde anlaşılabilir.

İÖ 546-527 yıllarında, Peisistratos Attika'nın iç bölgelerindeki köylülerin de desteğiyle tyran olmuştur.⁷⁵ Hatta Peisistratos Atina'ya üç kez tyranlık yapmıştır. Siyasi ve toplumsal düzen o kadar sıkıntılıdır ki bu durum onun pek çok kez tyranlıktan alınmasına neden olmuştur.⁷⁶ Fakir köylülerin borçlanmasını önlemek için onlara para yardımı yapmıştır. Peisistratos'un döneminde tarım geliştirilmeye, köylünün geliri arttırılmaya çalışılmıştır.⁷⁷

Daha sonra yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmeler sonrasında Kleisthenes de birçok reform yapmıştır. Kleisthenes yaklaşık İÖ 500'de, çokça yetişkin yurttaş erkeğin paylaşımına dayanan bir sistem kurmuş⁷⁸ ve dört kabileye ayrılan Atinalıları on kabileye bölmüştür. Bu on kabile Attika bölgesinin üç yönetim bölgesine ayrılmasıyla ortaya çıkmıştır. Her bölge *tritys* (üçte bir) adını taşıyan bölgelere ayrılmıştır. Kleisthenes böylece her bölgede farklı meslek ve konumdaki yurttaşların bulunmasını sağlayarak büyük soylu ailelerin gücünü yok etmiş olmuştur.⁷⁹

⁷⁴ Finley, M. I. (2007). *Antik Çağ Ekonomisi*. (Çev. Hatice Palaz Erdemir). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları: 41.

⁷⁵ Mosca, G. (1945). Eski Yunanistan'da Siyasi Müesseseler ve Doktrinler (ss. 234-256). (Çev. Mukbil Özyörük). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2(4): 236.

⁷⁶ Kaya 2016: 282-284.

⁷⁷ Mansel 2011: 194. ve Kaya 2016: 285-286.

⁷⁸ Martin 2012: 157.

⁷⁹ Kaya 2016:229-230. ve Mansel 2011:253-294.

Kleisthenes ayrıca farklı alanlarda uğraşıya sahip olan grupları bir araya getirerek de toplumsal anlamda birleşme sağlamıştır. Böylece kıyılardaki balıkçılar, şehirdeki tüccarlar ve iç bölgelerdeki çiftçiler ile köylüler birleşmiştir. Bu durum çeşitli haklara sahip vatandaşların arasındaki uçurumu biraz daha azaltmıştır.

İÖ 4. yüzyılda tüm siyasi karmaşalara rağmen şehirler büyümüş ve hayat oldukça mahrem olarak görülmeye başlanmıştır. Pierre Vidal Naquet'e göre ticaretin gelişimi özellikle Atina'da hem dengenin hem de dengesizliğin nedeni olmuştur. Ona göre dengenin nedeni oldu çünkü kırsal alanda yaşayanlar Solon ve Kleisthenes aracılığıyla şehre adapte olmuş ve donanma tayfalarının çoğunu oluşturmuştur. Bu insanlar bu sayede gelirlerini arttırmış ve dengesizliğin nedenini oluşturmuştur.⁸⁰ Naquet'in bu görüşü özellikle gelişen ve güçlenen Atina toplumunda görülen değişimleri ve çalkantıları açıklar niteliktedir.

Küçük Asya'nın batı kıyısında ise durum biraz daha farklıdır. Lydia'da İÖ 7. yüzyılda sikkenin icadı bu bölgeyi hem olumlu hem de olumsuz olarak etkilemiştir. Bölge ticaretle zenginleşmiş ve buradaki halkın refah düzeyi artmıştır. Refahın artması diğer toplumların bölgeye olan ilgisinin de artmasına neden olmuştur. Bu toplumlardan biri de Kimmerler'dir. Kimmerler bölgedeki pek çok yere akınlar yaparak bölgenin zenginliklerine ortak olmaya çalışmıştır. Kimmerler'den sonra da Persler'in bölgeye olan ilgisi artmış ve Pers-Hellen savaşları başlamıştır. Persler bu bölgeyi ele geçirip satraplık kurmuştur. Daha sonra gerek siyasal gerekse kültürel ve toplumsal pek çok nedenden dolayı İonia'daki kent devletleri ayaklanmış. Ayaklanma sırasında Kıta Hellas'taki kentlerin Batı Anadolu'daki birçok alanda destek olması Persler'i Kıta Hellas'a doğru yöneltmiştir. Thrakia üzerinden Kıta Hellas'a giren Persler Attika'ya kadar gelerek İÖ 490 yılında Marathon savaşını yapmıştır. Atina'nın bu savaşı kazanması olumlu bazı sonuçlara neden olmuştur. Fakat Atina İÖ 480'deki Artemision ve Thermophylai savaşlarından sonra Persler'in Atina'yı yakmasını engelleyememiştir. Persler'in bu saldırıları Kıta Hellas'taki kent devletlerinin pek çoğunun ittifak yapmasına neden olmuştur. Salamis (İÖ 480), Plataia (İÖ 479) ve Mykale (İÖ 479) savaşlarından sonra Persler tekrar Küçük Asya'nın batı kıyılarından atılmıştır.⁸¹ Böylece gerek Kıta Hellas'taki gerekse adalar ve Küçük

⁸⁰ Naquet, P. V. (2013). *Kara Avcı-Yabanlık Akıla Karşı*. (Çev. Zeynep Atay). İstanbul: Pinhan Yayıncılık: 30.

⁸¹ Mansel 2011:321-335. ve Martin 2012: 176-194.

Asya'nın batı kıyılarındaki Hellenler arasındaki toplumsal, siyasal ve ekonomik ilişkiler ile etkileşimler artmıştır.

Persler yenilgiye uğratılmış olsa da hala olabilecek Pers tehlikesine karşı Delos Deniz Birliği (İÖ 478-477) kurulmuştur. Sayıları üç yüzü bulan üyeler ekonomik güçlerine göre birliğe katkı sağlamıştır. Birlik hazinesi ilk önce Delos adasındayken daha sonra Atina'ya taşınmıştır.⁸² Böylece Atina hem ticaretin verdiği güçle hem de siyasi gücüyle altın çağını yaşamıştır. Bu altın çağ dönemi Klasik dönem olarak adlandırılmıştır. Çünkü bu dönem özellikle Hellen toplumlarının özellikle Atina'nın toplumsal ve kültürel anlamda en çok geliştiği dönemdir.

Arkaik dönem olarak adlandırılan dönemde Hellen toplumu sosyal, siyasal ve askeri alanda ilerleme yaşadığı bir gelişim dönemidir. Bu dönemde atılan adımlar bir sonraki dönemdeki büyük değişim ve gelişimin ön hazırlığı niteliğinde olmuştur. Hellen toplumunun yapısını ve homoseksüelliği değerlendirirken bu durumu dikkate almak gerekmektedir.

Atina'nın gücünün ve zenginliğinin doruk noktasına çıkması kent devletleri arasında sürtüşmelere neden olmuştur. Bundan dolayı da Atina ve Sparta önderliğinde iki ittifak grubu oluşmuştur. Bu durumda Hellen kentleri arasında çift hegemonya döneminin ve Peloponnesos savaşlarının yaşanmasına sebep olmuştur.⁸³

Savaşın ilk evresi İÖ 431-421 yılları arasında meydana gelmiştir. Bu ilk aşama Sparta kralından esinlenilerek “*Arkhidamos Savaşı*” olarak adlandırılmıştır. Böylece bu savaş Thebai'nin Atina'nın müttefiki Plataia'ya saldırmasıyla başlamıştır. Savaş oldukça şiddetli ve sert geçmiştir. Bundan dolayı da bütün Ege dünyasındaki kentler bu durumdan etkilenmiştir. İÖ 421 yılına gelindiğinde ise Atinalı komutan Nikias'ın çabalarıyla Nikias barışı yapılmıştır. Bu anlaşma Atina için Sparta'nın Atina'nın Delos Birliği'ndeki önderliğini tanımasından dolayı bir zafer niteliğinde olmuştur. Fakat daha sonra Atina'nın saldırgan tutumu ve Perslerin de savaşa müdahil olması tekrar savaşın başlamasına sebep olmuştur. Yaşanan pek çok savaş sonrasında Sparta ve müttefikleri savaşı kazanmış ve Atina imparatorluğu çökmüştür. Sparta'nın Hellen toplumları arasındaki bu yükselişi aynı daha önce Atina'nın olduğu gibi tüm

⁸² Mansel 2011: 299-300.

⁸³ Cartledge, P. (2002). *Pratikte Antik Yunan Siyasi Düşüncesi*. (Çev. Kıvanç Tanrıyar). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: 192.

Hellenlerin önderi olmasını sağlamıştır. Fakat bu yükseliş çok uzun süre devam etmemiştir. Spartalılar gerek Perslerle gerekse Atina ile mücadeleleri sonrasında yenilmiş ve önderlik tekrar Atina'nın eline geçirmiştir. Daha sonra da Spartaya karşı Atina ve Thebai'nin anlaşmasıyla tekrar İkinci Deniz Birliği (İÖ 377-378) kurulmuştur. Atina'nın siyasi ve askeri komutası altındaki bu deniz birliğinde savaş ve barış kararları müttefik şehir devletleriyle ortak alınmıştır. Bu deniz birliğine üye kentler Atina'nın güçlenmesi nedeniyle ayaklanarak Atina'nın gücünü azaltmışlardır. Bu sıra Thebai kenti yükselişe geçerek yaklaşık yirmi beş yıl en parlak dönemini yaşamıştır.⁸⁴ Bu gelişmeler sonrasında özellikle II. Philippos'un ölümü sonrası III. Aleksandros yani bilinen adıyla İskender'in Makedonya tahtına çıkmasıyla Makedonya bir güç merkezi haline gelmiştir.⁸⁵

Sonuç itibariyle Hellen toplumunda Arkaik dönemde başlayan siyasi, ekonomik ve özellikle kültürel gelişimler bir sonraki dönem olan Klasik dönemin hazırlık evresi olarak görülebilir. Arkaik dönemdeki toplumsal gelişmeler Hellen toplumunda sınıflanmaların artıp keskinleşmesini sağlamıştır. Bundan dolayı da özellikle cinsiyetler arasında farklar ve sınırlandırılmalar artmıştır. Klasik döneme gelindiğinde ise yaşanan parlak çağ kültürler arası ilişkilere neden olmuş ve zenginlik insanları başka arayışlara itmiştir. Özellikle Klasik dönemde zenginliğin bir göstergesi olan şöenlerin sıkça yapılması ve kadınların toplumda etkin olmaması Hellen toplumunda homoseksüelliğe neden olmuş olabilir. İnsanlar arasında zenginliğin ve doyumsuzluğun neden olduğu farklı deneyimleri yaşama isteği, Hellen toplumundaki homoseksüelliğin artmasında neden olduğu söylenebilir.

Ayrıca savaşların artması ve savaşlarla birlikte artan tecavüzler de, özellikle erkekler arasında homoseksüelliğin yaşanmasına ve artmasına neden olduğu öne sürülebilir. Nitekim erkeklerin savaşlarda diğer erkeklere güçleriyle egemen olmaya çalışması düşüncesi, homoseksüel ilişkide de mevcuttur. Özellikle aktif erkeğin pasif erkek üzerinde güç kurma düşüncesi savaşlar sırasında erkeklerin de tecavüze uğramasına neden olmuş olabilir. Bundan dolayı da Arkaik ve Klasik dönemde

⁸⁴ Mansel 2011:320-391 ve Diakov ve Kovalev 2014: 338-349.

⁸⁵ Kaya, M. A. (2006). Büyük İskender: Eğitimi, Karakteri ve Pers Seferi Öncesi Siyasi Başarıları.(ss. 379-406) .*Tarihin İçinden Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan*. Editör. Prof. Dr. Akif Erdoğan. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık: 379-403.

yaşanan toplumsal gelişmeler dışında, siyasi ve coğrafi gelişmeler de dikkate alınmalıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HOMOSEKSÜELLİK

Geçmişten günümüze insanoğlu için pek çok şey merak konusu olmuştur. Bunlardan biri de homoseksüelliktir. Ancak ne yazık ki ülkemizde bu konuda yapılan çalışmalar yok denecek kadar azdır.

Homoseksüelliğin anlaşılabilmesi için *cinsiyet (sex)* ve *toplumsal cinsiyet (gender)* kelimelerinin tanımı çok dikkatli bir şekilde yapılmalıdır. Çünkü bu iki kelimenin anlamı karıştırılabilmektedir. Bu nedenle sözü geçen iki kelimenin tanımı homoseksüelliğin anlaşılması açısından önemlidir.

Cinsiyet kelimesi bireyin üremedeki konumunu belirlerken kullanılmaktadır. Cinsiyet kelimesinin kökeni Latince cinsiyet anlamındaki *sexus* kelimesinden gelir.⁸⁶ Türkçe’de kullanılan cinsiyet kelimesi ise Arapça’dan Türkçe’ye geçmiştir. Cinsiyet kelimesi; dişi ve erkeği tanımlamaktadır. Yumurta oluşturan veya yavru doğurabilen bireye dişi veya kadın adı verilmektedir.⁸⁷ Sperm oluşturan kişi ise er kişi ya da erkektir.⁸⁸ Biyolojik olarak ise hücrelerde bulunan yirmi üç kromozom çifti kabaca XX ya da XY şekillerine benzemektedir. XX şeklindeki kromozom kadınlarda, XY şeklindeki kromozom da erkeklerde bulunmaktadır ve bu kromozom farkları cinsel organlardaki, hormonlardaki ve üremedeki farklılıklara neden olmaktadır.⁸⁹ Kısaca cinsiyet kelimesi anlaşılacağı üzere kişinin üremedeki rollerine göre belirlenmektedir. Bireyin veya canlının sperm veya yumurta üretebilmesi onun üremedeki rolünü oluşturmuştur.

⁸⁶ Glare P. G. W. (1982). *Oxford Latin Dictionary*. Oxford: Oxford University Press: 1751.

⁸⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a50c807454840.81220506 Çevrimiçi TDK’nin sitesinden 06.01.2018 tarihinde saat 12:00 da alınmıştır.

⁸⁸ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a50c80a424459.01919564 Çevrimiçi TDK’nin sitesinden 06.01.2018 tarihinde saat 12:30’da alınmıştır.

⁸⁹ Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet- Sosyal ve Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitapevi: 24.

Toplumsal cinsiyet sözcüğü ise cinsiyet kelimesi ile bağlantılı olsa da anlam olarak ondan çok farklıdır. Toplumsal cinsiyet kadın ve erkeğin sosyal olarak belirlenen rollerini ifade etmektedir.⁹⁰ Bir başka deyişle cinsiyet biyolojik özellikleri işaret ederken, toplumsal cinsiyet biyolojik kategoriler ve özelliklerin kültürel olarak yorumlanmasıdır.⁹¹ Özetle bu kelime toplumun kadına ve erkeğe belirlediği roller olarak da ifade edilebilir.

Cinsiyet yalnızca kadın ve erkeği anlatmaktadır. Fakat toplumsal cinsiyet pek çok farklı şeyi ifade etmektedir. Örneğin bazı roller yalnızca kadına verilirken bazıları da her iki cinse verilebilmektedir. Bundan dolayı da kadının ve erkeğin sorumlulukları ve buna bağlı oluşan sorunsallar kolaylıkla karışabilmektedir.⁹²

Toplumlar kadınlara da erkeklere de pek çok rol vermiştir. Hellen toplumunda da bu durum farklı değildir ancak Hellenler özellikle erkeğe kadından daha fazla rol vermişlerdir. Bu durum daha sonra ortaya çıkabilecek sorunsallara neden olmuştur. Sözü edilen sorunsalların en önemlilerinden biri de homoseksüellik nedeniyle meydana gelmiştir. Roller veya sorumluluklar kadına ve erkeğe göre belirlendiği için, homoseksüel kişilere verilen roller kişilere tam anlamıyla uymayabilir. Bu sebepten de toplumun belirlediği roller birey ve toplum için sorunsallara yol açar.

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kelimeleri ile bağlantılı olan homoseksüelliğin tam anlamıyla anlaşılması için heteroseksüelliğin de bilinmesi elzemdir. Çünkü homoseksüelliğin ortaya çıkışında onu farklı kılan heteroseksüellikten ayrılmamalıdır. Hatta kelimenin tam anlamıyla homoseksüellik heteroseksüellik olmadan anlaşılabilir durumdadır.⁹³

Heteroseksüellik kişinin kendisinden farklı olan cinsi arzularına verilen isimdir.⁹⁴ Heteroseksüel kelimesi Antik Hellence'de farklı anlamındaki ἑτερος, α, ov⁹⁵ ve Latince'deki cinsiyet anlamındaki *sexus* kelimelerinin birleştirilmesi ile

⁹⁰ Akın, A. (2007). Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayrımcılığı ve Sağlık. (ss. 1-9). *Toplum Hekimliği Bülteni*. 26(2): 2.

⁹¹ Levy, J.E. (2016). Toplumsal Cinsiyet. (ss. 183-200) (Çev. Ali Toprak). *Antik Avrupa-M.Ö. 8000-M.S. 1000*. 1. İstanbul: Kalkedon Yayınları: 185.

⁹² Cervulle, M. ve Rees-Roberts, N. (2015). *Homo Exoticus- Irk, Sınıf ve Queer Eleştirisi*. (Çev. Alkim Yalım). İstanbul: Eks Libris Araştırma İnceleme Yayınları: 10.

⁹³ Jogose 2015: 27.

⁹⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a50d39bd33a08.34954762 Çevrimiçi TDK'nin sitesinden 06.01.2018 tarihinde saat 13:53'de alınmıştır.

⁹⁵ Liddel H.G. ve Scott R. (1996). *A Greek-English Lexicon*. Oxford. Clarendon Press: 702

oluşturulmuştur. Kısacası erkeğin kadını, kadının da erkeği arzulaması ve onunla cinsel ilişkiye girmesine heteroseksüel ilişki denir.

Homoseksüel kelimesi Antik Hellen dilinde aynı anlamındaki ὁμος, ov⁹⁶, cins anlamındaki φύλη, ης⁹⁷ ve seven anlamındaki φήλος⁹⁸ kelimelerin birleşmesi ile oluşan ὁμοφιλότης kelimesi ile açıklanmıştır. Günümüzde kullanılan homoseksüellik kelimesi ise Hellen dilinde aynı anlamındaki ὁμος, ov ve Latince'deki cinsiyet anlamındaki *sexus* kelimelerinin karışımından oluşturulmuştur.

“Homoseksüel” kelimesi ilk olarak ne zaman icat edildi bilinmemtedir. İlk kez 1869 yılında Karl Kertbeny tarafından Almanca *homosexualitat* kelimesi kullanılmıştır. Bu kelime 1892 yılında ilk defa Charles Gilbert Chaddock tarafından İngilizce'ye sokulmuştur. 1960 yıllarında ise eşcinseller için *gay* (gay) sözcüğü literatüre eklenmiştir. *Gay* sözcüğünde özellikle tıp alanında kullanılan homoseksüel kelimesi gibi cinsiyete vurgu yapılmamıştır. Aynı zamanda bu kelimeyle eşcinselliğin hastalık gibi olumsuz gösterilmesine karşı olunmuştur. Bu kelime 1930'lu yıllarda popüler olmaya başlamış ve günümüzde de hala eşcinsel bireyler için kullanılmaktadır. Günümüzde *gay* terimi gibi yaygın olarak kullanılan *queer* kelimesinin kesin bir tanımı yoktur. *Queer* kelimesi genel olarak cinsel ilgiler temelinde kendilerini diğer erkeklerden farklı tanımlayan erkekler olarak tanımlanabilir. *Queer* kelimesi *gay* kelimesinden daha erken bir tarihte 1910 ve 1920'lerde kullanılmıştır. *Gay* kelimesinin aksine bu kelime özellikle yirminci yüzyıl Amerika'sında eşcinselleri taciz etmek için argo olarak kullanılmıştır. Hala günümüzde bile bu sözcük günlük yaşamda eşcinsellere hakaret anlamında kullanılmaktadır.⁹⁹

Homoseksüelliğe Freud “dönüklük demiştir. Ona göre üç tür homoseksüel vardır. Bu türler; “kesin dönükler”, “çift yaşayışlı dönükler” ve “fırsat düştüğünde dönük olanlar”dır. Ona göre kesin dönükler kendi cinsi dışındaki kişilere karşı ilgisiz kalanlardır. Onlar kendi cinsinden olanları “cinsel nesne” olarak algılamışlardır. Freud çift yaşayışlı dönükleri ise nesne olarak ayırt etmeksizin cinslerden birini ya da ötekini alanlar (hem karşı cinse hem de hem cinsine ilgi duyan yani biseksüel) olarak

⁹⁶ Liddel ve Scott 1996:1227.

⁹⁷ Liddel ve Scott 1996: 1961.

⁹⁸ Liddel ve Scott 1996: 1939.

⁹⁹ Alacaoğlu İ. (2013). *Eşcinsel Edebiyatta Erkeklik Kurguları*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: 7-8. ve Jagose, A. (2015). *Queer Teori-Bir Giriş*. (Çev. Ali Toprak). Ankara: Nota Bene Yayınları: 93-95.

tanımlamıştır ve bu tür dönüklerin tek yanlı olma karakteri olmadığını da eklemiştir. Fırsat düştüğünde dönük olanları ise belirli koşullar içinde (karşı cinsin bulunmaması gibi) ya da taklitçiliğe kapıldıkları için kendi cinsinden bir kimseye cinsel nesne olarak yönelen bireyler olarak kabul etmiştir.¹⁰⁰

Bir diğer tanıma göre de başka bir yerde olmayan bir şey arzunun bir yönü olarak görülmüştür. Bu tanıma göre homoseksüellik yalnızca hemcins ile yaşanan cinsel ilişkiden ibaret değildir.¹⁰¹ Yani hemcinsi ile yaşadığı ilişkide cinsel ilişki dışında duygusal bağ gibi pek çok şey de vardır.

Homoseksüel kelimesinin en genel tanımı ise duygusal veya cinsel olarak kendi cinsine ilgi duyan kimsedir.¹⁰² Kısacası kadının kadına, erkeğin erkeğe duyduğu duygusal veya cinsel ilgi olarak algılanabilir. Bir önceki tanımda olduğu gibi bu tanımda da homoseksüel kişiler yalnızca cinsel eylemi yapan olarak tanımlanmamıştır. Kendi cinsine duygusal bağ olanlar da homoseksüel olarak adlandırılmıştır.

Eşcinsellikle ilgili pek çok tanım olsa da genel olarak hepsinin ortak noktası “aynı cinse” duyulan haz, aşk veya cinsel istektir. Biseksüel kişilerde de eşcinsel istek söz konusudur. Biseksüel kelimesi Latince iki anlamındaki *bi*¹⁰³ ve cinsiyet anlamındaki *sexus* kelimelerinin biraraya getirilmesiyle oluşturulmuştur. Freud daha önce de belirttiğimiz üzere biseksüelliği çift yaşayışlı dönüklük sınıfı içerisinde aktarmıştır. Yani biseksüellik kişinin hem kendi cinsine hem de karşı cinse duyduğu duygusal veya cinsel arzudur.¹⁰⁴

Her iki cinse de ilgi duyan yani biseksüel kişilerin homoseksüel olarak da kabul edilmesinin nedeni tutumları ile ilgili değil davranışları ile alakalıdır. Çünkü kişilerin gösterdikleri tutum ölçülememektedir. Bu sebepten de kişinin davranışları ölçüt olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁵ Örneğin biseksüel bir erkek kendi cinsine ilgi duyuyorsa, bu durum ölçülemez. Fakat bu kişi kendi cinsinden bir kişi ile cinsel ilişkiye girerse bu

¹⁰⁰ Freud, S. (2015). *Cinsiyet Üzerine* (Çev. Ali Avni Öneş). İstanbul: Say Yayınları: 30.

¹⁰¹ Hocquenghem, G. (2015). *Homoseksüel Arzu*. (Çev. Burcu Denizci). İstanbul: Altı Kırkbeş Yayınları: 44.

¹⁰² http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a50d97e0dad43.09991170 Çevrimiçi TDK'nin sitesinden 06.01.2018 tarihinde saat 14:16'da alınmıştır.

¹⁰³ Glare 1982: 231.

¹⁰⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a50d987a0e8b3.67955752 Çevrimiçi TDK'nin sitesinden 06.01.2018 tarihinde saat 14:24'de alınmıştır.

¹⁰⁵ Kağıtçıbaşı, Ç. ve Cemalcılar, Z. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar- Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınları: 155.

durum bir ölçüt olarak kabul edilebilir. Hellenler'deki homoseksüellikte de bu durum söz konusudur. Hellen erkeklerinin birçoğu bir kadınla ilişkiye girerken aynı zamanda erkeklerle cinsel ilişkiye girmişlerdir. Bundan dolayı da hemcinsi ile ilişkiye giren erkekler eşcinsel “eylemlerde” bulunduğu için homoseksüel kabul edilmektedir. Yani önemli olan kişinin homoseksüel eylemler göstermesidir.

Biseksüel kişi aynı zamanda homoseksüel kişi olarak da tanımlanabilir. Fakat her homoseksüeli biseksüel olarak tanımlamak doğru değildir. Çünkü biseksüel kişiler kendi cinsine ilgi duyduğu için homoseksüel arzular da duymaktadır. Fakat homoseksüel kişiler karşı cinse ilgi duymayan kişiler olarak algılanabilir. Bu sebepten biseksüel ve homoseksüel kişilerle ilgili net çizgilere sahip kesin bir tanım yapmak yanlışlığına yol açabilir.

Homoseksüellik hastalık mı değil mi konusunda tartışmalar mevcuttur. Bu tartışmalar bilim adamları tarafından hala sürdürülmektedir. Bazı araştırmacılara göre homoseksüellik geçmişten beri hastalık olarak görülmüştür. Hatta homoseksüel kişiler hasta olarak görüldüğü için onlara elektroşok terapisi, cerrahi müdahale gibi yöntemlerle “tedavi” edilmeye çalışılmıştır.¹⁰⁶ Homoseksüelliği normal olmayan cinsellik şekli olarak gören araştırmacıların en tanınanlarından biri Krafft-Ebing'tir. Krafft-Ebing eşcinselliği dejeneratif yani hücre zedelenmesi nedeniyle oluşan bir hastalık olarak savunması ile ünlüdür.¹⁰⁷

Her eşcinsel kişide kullanılan yöntemler farklı sonuç verdiği için diğer araştırmacılar tarafından hastalık olarak tanımlanması eleştirilmiştir. Bu yüzden de çoğu araştırmacı eşcinselliği bir hastalık olarak tanımlamamaktadır. Amerikan Psikiyatri Birliği homoseksüelliği 1935 yılında “patolojik cinsellikli psikopatik kişilik” tanımlaması altına almıştır. 1952 yılında ise “sosyopatik kişilik bozukluğu” kategorisinin bir alt grubu olan “seksüel sapkınlılar” bölümünde yer almıştır. 1973 yılında ise Amerikan Psikiyatri Birliği eşcinselliği hastalık kategorisinden

¹⁰⁶ Hocquenghem 2015, 61.

¹⁰⁷ Can, Y. (2013). Döl Vermeyen Cinsellik. *Cinsiyet, Cinsel Kimlik ve Cinsellik*.(ss.53-67). Editör Deniz Arduman. İstanbul: Metis Yayınları: 58.

çıkarmıştır.¹⁰⁸ Daha sonra da homoseksüellik Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından da 17 Mayıs 1990’da hastalık sınıflından çıkarılmıştır.¹⁰⁹

Dünya Sağlık Örgütü gibi uluslararası bir kurum tarafından eşcinselliğin hastalık sınıflından çıkarılması homoseksüellik araştırmaları açısından da önemli bir dönüm noktasıdır. Birçok devletin tanıdığı uluslararası bir kurum tarafından alınan bu karar, gelecekteki araştırmalar ve tartışmalar açısından önemli bir zemin teşkil etmektedir. Günümüzde homoseksüellikle ilgili araştırmalar hala devam etmektedir. Özellikle Queer araştırmaları¹¹⁰ adı altında yapılan çalışmalar oldukça ayrıntılı bir şekilde sürmektedir.¹¹¹

Transeksüellerin ve transvestilerin de homoseksüel olup olmadıkları yönünde tartışmalar hala mevcuttur. Transeksüellik kelimesi Latince karşı tarafa geçiş anlamındaki *trans*¹¹² ve cinsiyet anlamındaki *sexus* kelimelerinin birleştirilmesi oluşturulmuştur. Yani transseksüellik kişinin kendini karşı cinsiyette hissetmesi ve görmesidir. Transvestilik ise Latince *trans* ve giymek anlamındaki *vestire*¹¹³ kelimeleri ile oluşturulmuştur. Özetle transvestilik de kişinin karşı cinsin kıyafetini giymesi ve davranmasıdır.¹¹⁴

Homoseksüellik, transseksüellik ve transvestilik “cinsel kimliklere” ilişkin problem arasında görülmektedir. “Cinsel kimlik” ile “cinsiyet kimliği” karıştırılmamalıdır. Cinsiyet kimliği kişinin kendini davranış ve kişilik olarak belli bir cinsiyete hissetmesi veya davranmasıdır. Cinsel kimlik ise daha çok cinsel yönelimi (homoseksüellik ve heteroseksüellik gibi) ifade etmektedir. Homoseksüel, biseksüel, transseksüel ve transvesti bireylerin cinsiyeti ile cinsel kimliği arasında farklılıklar yaşandığı için cinsel kimlik problemi ortaya çıkmaktadır. Bu durum da biseksüel,

¹⁰⁸ Alacaoğlu 2013: 15-16.

¹⁰⁹ <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/news/news/2011/05/stop-discrimination-against-homosexual-men-and-women> Çevrimiçi WHO’nun sitesinden 06.01.2018 tarihinde saat 15:33’de alınmıştır.

¹¹⁰ Queer kelimesi genellikle homoseksüellikle eş anlamlı kullanılsa da herkes tarafından kabul edilen tek bir tanımı bulunmamaktadır. Bu anlayış belli formlarda olmayı reddederek her türlü kimlik, toplum ve toplumsal cinsiyet alternatifini eleştirmektedir. Queer çalışmaları günümüzde homoseksüellikle ilgili çalışmaları daha da geniş ve farklı bir biçimde şekillendirmekte ve artmasını sağlamaktadır. (Jagose 2015: 120-122.)

¹¹¹ Daha fazla ayrıntılı bilgi için Bkz. Cervulle, M. ve Rees-Roberts 2015 ve Jagose 2015.

¹¹² Glare 1982: 1961.

¹¹³ Marchant J. R. V. ve J. F. Charles (1948). *Cassell's Latin dictionary : (Latin-English and English-Latin)*. London: Cassell: 909.

¹¹⁴ Dökmen 2009: 28.

transseksüel ve transvesti bireylerin homoseksüel olup olmadığı tartışmalarına sebep olmaktadır. Ayrıca toplumun bu kişilere yüklediği roller ile bu bireylerin cinsiyet ve cinsel kimlikleri arasında çatışma da yaşanmaktadır. Yaşanan bu çatışma da problemlerin daha da karmaşık hale gelmesine neden olmaktadır. Bireylerin cinsel kimliklerine ilişkin bu problemler ve tartışmalar hala devam etmektedir.¹¹⁵

I. Çıplaklık Algısı

Çıplaklık veya çıplak olma durumu insanın doğasında var olmuştur. Nitekim insanlar çıplak olarak anne karnından doğmaktadır. Belki de bu durum nedeniyle çıplak insan vücudu çoğu toplumca mahrem olarak görülmüştür.

Hellenler'deki çıplak algısı da coğrafi, siyasi ve ekonomik birçok faktörden dolayı farklılık göstermektedir. Bu farklılıklar o kadar derindir ki kadınlar ve erkekler arasındaki algıda bile farklılık görülmektedir. Bu yüzden Hellenler'deki çıplaklık algısını incelerken özellikle komşu kültürlerin etkilerini, ekonomik, sosyal ve askeri pek çok faktörü göz önünde bulundurmak gerekmektedir.

Kıta Hellas'taki çıplaklık algısı incelenirken Atina ve Sparta faktörlerine göre incelenmesi daha doğrudur. Özellikle Atina ve Sparta hegemonyası altında olan yerlerdeki kültürel ve sosyal hayat oldukça büyük farklılıklar göstermektedir. Bu iki büyük güç pek çok coğrafyayı özellikle ekonomik, kültürel ve sosyal anlamda etkilemiştir. Bu etki bazen savaş bazen de barış yoluyla olmuştur. Savaş yoluyla olan etki sert ve hegemonik bir etkidir. Bu hegemonik etki zorla olduğu için özellikle daha sonraki güçsüzleşme dönemlerinde etkisini kaybedebilmektedir. Fakat barış yoluyla olan etki halk tarafından “zoraki” olmadan gerçekleştiği için alışkanlık haline dönüşecek, bu yüzden etkisi daha kalıcı ve etkili olacaktır.

Hem Atina hem de Sparta askeri anlamda güçlendikleri dönemlerde savaş yoluyla pek çok kenti kültürel anlamda etkilemiştir. Bu etki her zaman savaş yoluyla olmamıştır. Barış yoluyla da bu iki devlet hegemonik etkilerini diğer kentlere yaymışlardır. Özellikle ticari faaliyetler aracılığıyla gerçekleşen bu etkiyi siyasi olarak da desteklenerek daha etkin bir hale dönüştürmüştür. Örneğin Hellen coğrafyasında

¹¹⁵ Dökmen 2009: 26-27.

görülen tyranlık-demokrasi mücadeleleri bu duruma verilebilecek en iyi bir örneklerden biridir. Elbette ki çıplaklık olgusu sadece bu unsurlarla şekillenmemektedir. Gerek dinsel etkiler gerekse iç ve dış dinamikler bu olguyu şekillendirmekte benzer etkiye sahip olmalıdır. Söz konusu etkiler özellikle yapılan heykel ve vazo resimleri üzerinde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır.

İnsanın ilk olarak ne zaman kıyafet giydiği bilinmemekle birlikte doğaya karşı daha güçlü ve dayanıklı olmak için özellikle Prehistorik dönemde çıplak bedenlerine hayvan postlarını giyerek kıyafet yaptıkları düşünülmektedir.¹¹⁶ Daha sonra tarımın keşfi ve hayvanların evcilleştirilmesiyle birlikte sosyal ve ekonomik durum değişmiştir. Böylece ilk köy tarzı yerleşim yerleri kurulmaya başlanmıştır. İlk köylerin kurulmasından sonra da ticaretin ortaya çıkması, ekonomik ve sosyal hayatı değiştirmiştir. Bu değişim sonucunda da ilk şehirler kurulmaya başlanmıştır. Bu olaylar zamansal açıdan her bölgede farklılık gösterse de, neredeyse tüm dünyada benzer şekilde gerçekleştiği düşünülmektedir.

Kentlileşme süreci ile birlikte sosyal ve kültürel ilişkiler toplum içerisinde daha da baskın olmaya başlamıştır. Bundan dolayı; insanların artık doğa koşullarına karşı korunmak için değil sosyal, hukuki, ahlaki, cinsel ve hatta moda gibi toplumsal değerler için giysi giymeye başladığı ileri sürülmektedir.¹¹⁷

Örneğin, Herodotos Kıta Hellas'taki bütün kadınların Dor veya Sparta tarzı yünlü elbiseler giydiğinden söz etmektedir. Bu kıyafetleri olasılıkla Argos ve Aigina ile Atina arasında çıkan savaş sonrasında değişmiştir. Savaş sonrasında Atina ordusu yok olmuş ve anlatılanlara göre sadece bir kişi hayatta kalmıştır. Hayatta kalan asker de Atina'ya dönerek yaşanan büyük kaybı ve yenilgiyi anlatmıştır. Olanı biteni dinleyen savaşa gitmiş olan erkeklerin eşleri bu adamın etrafında toplanıp öfke ile elbiselerindeki iğneleri adama batırarak onu öldürmüşlerdir. Bu yüzden Atinalı kadınların giyimleri Ion giyim tarzıyla değişmeye zorlanmışlardır. Kıyafetlerinde bir daha iğne kullanmasınlar diye de keten tunik kullanılmaya mecbur bırakılmışlardır. Yaşanan bu gelişme sonrasında Argos ve Aiginali kadınlar Atinalı kadınları aşağılamak için daha uzun iğneler kullanmışlardır.¹¹⁸ Anlatılan olayda görüldüğü gibi

¹¹⁶ Gezgın, İ. (2010). *Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm*. İstanbul. Alfa Yayınları:5.

¹¹⁷ Gezgın 2010: 6.

¹¹⁸ Hdt. V, 87-88

çıplaklığı örtmek için kullanılan giyim tarzı bile yaşanan gelişmeler sonucunda iktidarlar tarafından değiştirilebilmektedir. Farklı bölgelerdeki Hellen kadınlarının birbirlerini aşışılama çabalarının çıplaklıktan kurtulmak için kullandıkları giysiler üzerinde olması da oldukça dikkat çekicidir.

Hellas coğrafyası Akdeniz iklimine sahip bir coğrafya olduğu için genel olarak sıcak bir iklime sahiptir. Sparta hariç pek çok yerde genç kızlar ve kadınlar vücutlarına yapışan çok dar kıyafetler yerine bedenlerini tamamen örten kıyafetler giymişlerdir.¹¹⁹ Bu duruma bakıldığında çıplaklığın genel olarak Sparta dışındaki yerlerde pek hoş karşılanmadığı ve mahrem olarak görüldüğü söylenebilir. Örnekte de görüldüğü üzere mahremiyet veya çıplaklık algısı farklı bölgelerde yaşayan, ancak benzer köken ve kültüre sahip toplumlar arasında bile farklılaşabilmektedir.

Sparta'daki çıplaklık algısının diğer bölgelerdeki çıplaklık algısından farklı olmasının en büyük sebebi Dor kültürü etkisidir. Bu etki özellikle Spartalı kanun koyucu Lykurgos döneminde oldukça fazla artmıştır. Lykurgos döneminde Spartalı genç kızlar aşırı şekilde açık ve kısa kıyafetler giymeye teşvik edilmiştir. Hatta bakire kızlar festivallerde erkeklerin önünde çıplak bir şekilde şarkı söyleyip dans ettirilmiştir.¹²⁰ Bu durum bölgedeki halkların çıplaklığı daha normal olarak görmesine neden olmuş ve ister kadın ister erkek olsun çıplaklık kültürlerinin bir ögesi haline gelmiştir.

Lykurgos'un çıplaklığa teşvikini Plutarkhos şu şekilde açıklamaktadır: *“Kızların çıplaklığı hiç de edebe aykırı olmuyordu. Çünkü yüz kızartıcı hiçbir uygunsuzluğa yer yoktu. Çıplaklık onları sadeliğe alıştırıyor, güçlü bir beden göstermeye zorluyor değer ve şereften yana erkeklerden aşağı kalmadıkları düşüncesi soylu bir dişilik gururu duyuruyordu onlara.”*¹²¹ Yazarın aktardığı kadınlardaki bu çıplaklık algısının Spartalı erkekler için de geçerli olduğu anlaşılmaktadır. Sparta'daki bu çıplaklık olgusu özellikle Lykurgos'un kanunuyla tüm Sparta toplumu için olağan bir durum halini almıştır.

¹¹⁹ Smith, J. M. (2013). *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri* (Çev. İpek Dağlı). İstanbul: Midas Yayınları: 18.

¹²⁰ Plu. Lyc. XIV.

¹²¹ Plu. Lyc. XIV.

Bunların dışında diğer Hellen kadınlarının aksine Spartalı kadınlar çok kısa kıyafetler giyerek ya da çıplak olarak güreş, disk atma veya ok atma gibi pek çok sporu yapabilmışlardır. Spartalı kadınların erkekler gibi gerek kıyafet konusunda rahat olmaları gerekse spor müsabakalarına katılabilmeleri, bu bölgedeki kültürün diğer bölgelerin aksine kadın erkek eşitliği açısından ılımlı olduğunu göstermektedir.

Sparta'daki bakire kadınların eteklerinin alt ve yan kısımları dikilmemiştir. Çünkü amaçları yürürken çıplak bacaklarını sergilemektir.¹²² Görüldüğü üzere Sparta toplumu için çıplaklık, kıyafetle gezmek gibi normal bir durum olarak karşılanmıştır.

Atina'da ise çıplaklık algısı biraz daha farklı algılanmıştır. Çıplaklık Atina'da kötü görülmüş ve özellikle kadınlar için hoş karşılanmamıştır. Kadınlar genelde evin içerisinde hapsedilmiş ve zamanlarının büyük bir bölümünü dokuma tezgâhlarının başında geçirmişlerdir. Kıyafetleri de genel olarak çıplak beden üstüne tişört gibi giyilebilen *endymata* (*Ενδύματα*) ya da manto gibi giyilen *epiblemata* (*Επιβλήματα*) ya da *periblemata* (*Περιβλήματα*) olmuştur. *Endyma*'nın en bilinen biçimi ise *khiton* (*Χιτών*) (**Ek 1**) olarak bilinen giyimdir. Bu giysi hem kadın hem de erkek tarafından kullanılabilmiştir. Kadınların giydikleri khiton daha uzun ve ayak bileklerine kadar iken erkeklerinki ise kısa ve dize kadardır. Anlatılanların dışında da Hellenler tarafından pek çok farklı tip kıyafet kullanılmıştır.¹²³ Anlaşılacağı üzere Atina'daki çıplaklık algısı Sparta'ya göre daha katı olmuştur. Özellikle kadınlardaki çıplaklık Atina'da hoş görülmemiştir. Erkeklerin çıplaklığı ise nispeten daha iyi karşılanmıştır. Çünkü erkeğin vücudunu sergilemesi gücünü sergilemesi olarak algılanmaktadır. Bundan dolayı da Atina'da kadın için çıplak olma kötü, erkek için ise normal bir olgu olmuştur. Atina'daki erkeklerin de sosyal yaşamı içerisinde tamamen çıplak gezmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Kanımızca belli şart, yer ve zamanda çıplaklık hoş karşılanmıştır diye düşünmek daha doğrudur.

Lakedeimonia dışındaki bazı yerlerde özellikle Atina'da, kocaları olmayan kadınlar bakire olup olmamaları fark etmeksizin gözetlenmişlerdir. Bu kadınlar çok nadir halk içine çıkabilmiş ve erkeklerle de nadir konuşabilmişlerdir. Evlendiklerinde yani halk içine çıkma özgürlüğüne sahip olduklarında ise *kalyptron* (*Καλύπτρον*) veya

¹²² Smith 2013: 14.

¹²³ Smith 2013: 19.

kalyptra (Καλύπτρα) isimli duvağı takıp yüzlerini gizlemek zorunda kalmıştır. Sözü geçen bu duvağı kadınlar evlendikten ancak üç gün sonra çıkabilmekteydiler.¹²⁴

Küçük Asya'nın batı kıyılarına ve adalara bakıldığında ise durum Atina ve Sparta'nın aksine daha karmaşıktır. Gerek Atina'nın, gerekse Sparta'nın ve diğer bölge ve komşu halkların etkisi bu bölgelerdeki toplumlarda da görülmüştür. Özellikle Lydia bölgesindeki toplumların Spartalılar gibi kısa kıyafet giydiği bilinmektedir.¹²⁵ Lydia bölgesinde yaşayan halkın giydiği kıyafetin Sparta ile benzerliği, bu bölgedeki halkın Sparta'dan etkilenmiş olabileceği görüşünü güçlendirmektedir.

Antik Hellen'deki çıplaklığın anlaşılması için mitlere ve sanat eserlerine de bakmak gerekmektedir. Çünkü mitolojik unsurlar ve sanat eserleri toplumların sosyal yapısıyla ilgili pek çok ipucunu sunmaktadır. Sanat eserleri içerisinde özellikle Arkaik ve Klasik dönemlerdeki heykellerde çıplaklık olgusuna sıklıkla rastlanmaktadır. Tanrı ve tanrıça heykellerinin yanı sıra diğer erkek ve kadın figürlerinin bazıları da çıplak olarak yapılmıştır. Özellikle kadın figürlerindeki çıplaklığın neredeyse yok denecek kadar az olması da oldukça dikkat çekicidir.

Arkaik dönem Hellen heykellerine bakıldığında yaklaşık İÖ 630-620 yılları arasında Gortyna'daki Apollon tapınağındaki kireçtaşından yapılan kabartma oldukça dikkat çekicidir. Burada başlarında yüksek poloslar taşıyan iki çıplak kadın arasında omuzlarına ellerini koymuş erkek figürü mevcuttur (**Ek 2**)¹²⁶.

Bir diğer çıplak tasvir örneği ise yaklaşık yine İÖ 7. yüzyıla ait Samos'taki fildişinden yapılmış erkek heykelidir. Heykeldeki tasvir edilen kaslar, kulak memeleri, küpeler ve cinsel organ etrafındaki tüyler kakma olarak yapılmıştır (**Ek 3**).¹²⁷ Eserde erkek penisinden cinsel bölgesindeki tüylerine kadar oldukça ayrıntılı bir biçimde tasvir edilmiştir. Heykeldeki bu kadar fazla ayrıntı Hellenlerin çıplaklık anlayışını da yansıtmaktadır.

Günümüzde New York'da Metropolitan Müzesi'nde korunan ve buluntu yeri Attika'dan olduğu düşünülen *kouros* heykeli (**Bkz Ek 4**) Hellenlerin çıplaklığa

¹²⁴ Smith 2013: 12.

¹²⁵ Smith 2013: 16.

¹²⁶ Boardman, J. (2013). *Yunan Heykeli- Arkaik Dönem*. (Çev. Yaşar Ersoy). İstanbul. Homer Kitapevi: 43.

¹²⁷ Boardman 2013: 54.

bakışının anlaşılması için oldukça önemlidir.¹²⁸ Eser sanatçı tarafından tamamen çıplak olarak tasvir edilmiştir. Özellikle cinsel organ dâhil tüm vücut anatomisi çok ayrıntılı olmasa da detaylanarak verilmeye çalışılmıştır.

İÖ 580 yılları civarında yapıldığı düşünülen Delphoi'deki Kleobis ve Biton heykelleri de (**Ek 5**) tamamen çıplak olarak tasvir edilmiştir. Tasvirdeki bu iki genç, rahibe olan annelerinin arabasını Argos'tan Hera tapınağına götürmek için öküzlerin yerini almışlardır. Anneleri kendisine gösterdikleri saygıdan dolayı çocukları için Hera'ya dua etmiştir. Tanrıçaya çocuklarının elde edebilecekleri en iyi şeyi bağışlaması için yalvarmıştır. Bunun üzerine de iki genç uykularında ölmüştür.¹²⁹ Herodotos eserinde sözü edilen hikâyenin devamında, Argoslular arasında bu iki gencin heykellerini Delphoi'ye getirildiği yazmaktadır.¹³⁰ Hikâyedeki kutsal amaç için çalışan gençlerin heykellerinin çıplak olarak verilmesi son derece dikkat çekicidir. Heykellerin çıplak olarak tasviri özellikle Argos ve Delphoi'deki Hellen toplumlarının erkek çıplaklığına bakışını gözler önüne sermektedir.

Hellenler'deki Arkaik dönem heykellerinin üslubu olgunlaşmaya başlayınca daha gerçekçi eserler ortaya konulmaya başlanmıştır. Böylece artık eserlerdeki çıplaklık olgusu biraz daha belirgin hale gelmiştir.

Günümüzde Münih'te bulunan ve İÖ 540 ile 530 yılları arasında yapıldığı düşünülen eser (**Ek 6**) çıplak heykellerdeki olgunlaşmaya örnek olarak verilebilir. Bu plastik eser *Attika Kouros*'u olarak adlandırılmaktadır.¹³¹ Bu heykel tamamen çıplak olarak tasvir edilmiştir. Kas, kalça ve eklem yerlerindeki anatomik ayrıntılar önceki eserlere göre daha belirgin yapılmıştır. Yani çıplak tasvir edilen heykellerdeki ayrıntılar daha da net olmaya başlamıştır.

Arkaik dönemdeki çıplak heykellerdeki olgunlaşmaya son bir örnek olarak Piraeus'tan (Pire) bronz Apollon heykeli (**Ek 7**) verilebilir. Bu heykelin yaklaşık olarak İÖ 530 ile 520 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir.¹³² Eser önceki diğer örnekler gibi tamamen çıplak ve sol ayağı bir adım ileride olarak tasvir edilmiştir.

¹²⁸ Boardman 2013: 59.

¹²⁹ Boardman 2013: 64.

¹³⁰ Hdt. I, 31.

¹³¹ Boardman 2013: 117.

¹³² Boardman 2013: 145.

Heykeldeki anatomik ayrıntıları ise eski örneklerle göre daha iyi tasvir edilmiştir. Özellikle ideal erkeğin kas yapısı daha net bir şekilde verilmeye çalışılmıştır.

Plastik eserlerde görülen çıplaklık algısı Hellas'ın pek çok kentinde de görülmüştür. Atina toplumundaki özellikle kadındaki çıplaklığın kötü olarak algılanmasının aksine heykelerde çıplaklık Arkaik dönem'de sıkça işlenmiştir. Bu çıplaklığın özellikle erkek figürlerde çokça görülmesinin nedeni toplumdaki erkek egemen anlayıştan kaynaklanmaktadır. Nitekim güçlü anatomik özellikler ve iyi bir vücut gösterilerek toplumdaki ideal erkek tipi de vurgulanmış olabilir. Kadın tasvirlerde ise durum biraz daha farklıdır. Çıplaklık, erkekler kadar fazla eserde işlenmemiştir.

Klasik dönemde ise, plastik eserlerdeki daha kaba olan vücut hatları düzelir ve daha etkileyici eserler ortaya konulmaya başlar. Bu dönemde de Arkaik Dönemdeki gibi giyimli eserler dışında çıplak eserler de yapılmıştır.

Klasik dönemdeki çıplak eserlere örnek olarak erken evrelerde yapılan Artemision yakınlarında bulunmuş Zeus heykeli (**Ek 8**) gösterilebilir. Bu heykelin yaklaşık olarak İÖ 460 ile 450 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir.¹³³ Tamamen çıplak tasvir edilen bu heykelde anatomik yapı ayrıntılı bir şekilde verilerek, Zeus'un gücü ve kudreti gösterilmeye çalışılmıştır. Arkaik dönem çıplak tasvirlerle kıyasla bu eser daha gerçeğe yakın yapılmıştır.

Sözü geçen döneme ait bir diğer örnek ise Delphoi'deki mezar taşıdır (**Ek 9**). İÖ 470 ile 460 yılları arasında yapıldığı düşünülen bu mezar taşında genç bir çocuk ve hizmetçisi çıplak olarak tasvir edilmiştir.¹³⁴ Buradaki çıplak genç erkeğin anatomik özellikleri ve vücudu çocuğun aksine çok ayrıntılı bir şekilde verilmiştir. Örnekteki hizmetçi çocuğun dâhi çıplak tasvir edilmesi son derece dikkat çekicidir.

Klasik dönemin en iyi çıplak tasvirlerinden biri de Myron'un Diskobolos'udur (**Ek 10**). Roma'daki kopyası ele geçmiş olan bu eserde disk atmaya hazırlanan genç bir erkek tasvir edilmiştir.¹³⁵ Eser gerek anatomik özellikler gerekse disk atmaya hazırlanırken vücudunda oluşan kıvrımların betimlenişi açısından oldukça net bir

¹³³ Boardman, J. (2005a). *Yunan Heykeli-Klasik Dönem*. (Çev. Gürkan, Ergin). İstanbul: Homer Kitapevi: 61.

¹³⁴ Boardman 2005a: 77.

¹³⁵ Boardman 2005a: 81.

görünüm vermektedir. Bu çıplak erkek figürü Hellen dünyasındaki ideal erkek fikrinin tam tasviri gibidir.

Arkaik ve Klasik dönemlerdeki çıplak heykel tasvirlerinde en dikkat çekici şeylerden biri de tanrı ve tanrıçaların tasvirleridir. Pek çok tanrı ve tanrıça plastik eserlerde çıplak bir şekilde tasvir edilmiştir. Örneğin Aphrodite birçok kez heykellerde çıplak olarak gösterilmiştir. Onun en ünlü çıplak tasvirleri yıkanırken olandır (**Ek 11 ve 12**). Güzellik tanrıçasının çıplak heykelleri ile ilgili hikâyelerden en ilginç Knidos'ta yaşanandır. Hikâyeye göre Koslular İÖ 4. yüzyılda en önemli heykeltıraşlardan Praksiteles'e tanrıça Aphrodite'nin heykelini sipariş vermişlerdir. O da tanrıçanın hem giysili hem de çıplak yıkanırken iki tane farklı heykelini yapmış ve Koslular'a sunmuştur. Bu olay üzerine Koslular tanrıçanın öfkesinden korkup giysili heykeli satın almışlardır. Çıplak olanı ise Knidoslular satın almıştır.¹³⁶ Bu olayda da görüldüğü gibi çıplaklık Kos halkınca hoş karşılanmamış ve kadınlardaki çıplaklık Atina'daki gibi olumsuz algılanmıştır. Fakat Knidoslular için durum biraz daha farklı olmuş çıplaklığı Koslular'a göre daha ılımlı algılamış ve tanrıçanın çıplak heykelini satın almışlardır.

Çıplaklığın tanrı ve tanrıçalarca olumsuz anlaşılabileceğine dair bir mit de mevcuttur. Bu mit Athena'yı çıplak gören Su Perisi (nymph) Khariklo'nun oğlu Teiresias'la ilgilidir. Teiresias bir gün tesadüf eseri tanrıça Athena'yı çıplak olarak görmüş. Tanrıça bu genç adamın baktığını görünce öfkelenerek onun gözlerini kör ederek cezalandırmış. Genç oğlanın annesi bu olay üzerine tanrıçaya yalvarıp, tesadüfen olan bu olay için ona yakınmıştır. Bunun üzerine de tanrıça Teiresias'a kehanet yeteneği vermiştir.¹³⁷ Bu mitten da anlaşılabileceği üzere tanrıça bile olsa kadın bedeni mahrem görülmüş hatta kadın bedenini görmek bile ceza nedeni olarak algılanmıştır.

Çıplaklıkla ilgili bir diğer mit ise Miletos'da gerçekleşmiştir. Hikâyeye göre Miletos'lu genç kızlar arasında intihar bir hastalık gibi yayılmıştır. Her türlü önleme karşı bu intiharlar önlenememiştir. Bunun üzerine kent yönetimi intihar eden kızların cesetlerinin çıplak olarak agorada sergileneceğini duyurmuştur. Duyurudan sonra da

¹³⁶ Gezgın 2010: 13-14.

¹³⁷ Gezgın 2010: 15-16.

intiharlar hızlıca durmuştur.¹³⁸ Olayda anlatıldığı üzere kadın bedeni Miletoslular gibi Hellenler tarafından daha pek çok Hellen kentinde bir onur nesnesi olarak algılanmıştır. Zaten savaşlarda kadınların kaçırılması ve tecavüz edilmelerinin nedenlerinden biri de kadın çıplaklığının ve bedeninin onur ve haysiyet nesnesi olarak algılanmasıdır.

Aphrodite dışında daha önce de söz edildiği gibi Zeus da çıplak tasvir edilmiştir. Onların dışında özellikle Apollon, Hermes ve Herakles de pek çok plastik eserde çıplak olarak yapılmıştır (**Ek 13 ve 14.**). Bu durum da hiç kuşkusuz Hellenlerin çıplaklığa bakışının mitolojiye yansımalarıdır.

Tanrı(ça)ların dışında savaşan askerler de çıplak olarak tasvir edilmiştir. Savaşlardaki çıplaklıkla ilgili en çarpıcı örnek Sosias ressamının Kyliksi'dir. Burada Akhilleus yaralanan Patroklos'un yaralarını sararken tasvir edilmiştir. Eserde savaşçıların cinsel organlarını kapatan giysi bulunmamaktadır. Cinsel organ aynı önceki örneklerdeki gibi açık bir şekilde yapılmıştır.¹³⁹ Çıplaklık buradaki örnekte görüldüğü gibi askeri alanda da mevcuttur ve bu durum vazo resimlerinde sanatçılar tarafından işlenmiştir.¹⁴⁰

Çıplaklık, mitolojik olaylar, sanat eserleri, savaşlar dışında spor oyunlarında da görülmektedir. Gymnasionlar Hellen dünyasındaki erkek kimliğinin şekillendiği yerler olarak görülmüştür. Spor yarışmalarına katılanlar çıplak olduğu için kadın izleyicilerin olması uygun görülmemiştir. Ayrıca bu yerler erkeklerin diğer erkekleri çıplak olarak gördüğü ve çekici bulduğu alanlardan biri olmuştur.¹⁴¹

Antik Hellen dilinde *gymnos* (Γυμνός) kelimesi “çıplak” veya “hafif giyinmiş” anlamına gelir ve gymnasionlardaki çıplaklık anlayışını açıklar. Gymnasionlarda eğitim alan ve spor yarışmalarına katılan erkeklerin çıplak ya da az giyinmiş olmaları çıplaklığın özellikle spor alanında Hellenler tarafından olumlu karşılandığının göstergesidir. Bu durum Sparta'da biraz daha farklıdır. Sparta'da bu spor aktivitelerine Atina'nın aksine kadınların da katılması kötü veya yanlış

¹³⁸ Gezgin 2010: 16.

¹³⁹ Gezgin 2010: 19.

¹⁴⁰ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Boardman, J. (2005b). *Siyah Figürlü Atina Vazoları* (Çev. Gürkan. Ergin). İstanbul: Homer Kitapevi.

¹⁴¹ Potter, D. (2012). *The Victor's Crown- A History of Ancient Sport from Homer to Byzantium*. Oxford. Oxford University Press: 111-125

karşılanmamıştır. Spor alanlarındaki çıplaklık hem Atina hem de Sparta’da öyle bir aşamaya gelmiştir ki antrenörler bile yarışmalara çıplak olarak gelmişlerdir.¹⁴²

Bunların dışında gymnasionlarda çıplaklıkla ilgili bazı kurallar da mevcuttur. Bunlardan biri de; erkek çocukların toprağa oturduklarında edepli oturmaları ve kalkarken de çıplak poposunun toprakta ya da kumda bırakabileceği uygunsuz izleri yok etmeleridir. Bir diğer kural ise sporcular güreşçi ya da atletse bedenlerinin üst kısımlarını iyice yağlarken cinsel organlarını ve vücudunun alt kısmını yağlamamasıdır.¹⁴³ Bu iki kural oldukça dikkat çekicidir. Neredeyse erkeklere özgü bu alanlarda bu tür kuralların olması eşcinselliğin de buralarda yaygın olduğuna işaret eder. Bu alanlarda erkeklerin başka erkekleri cezbedebileceği veya tahrik edebileceği düşüncesiyle bu tür kuralların konulmuş olması yüksek bir ihtimaldir.

Spor müsabakalarındaki çıplaklık sikkeler üzerinde de tasvir edilmiştir. Çıplaklığın olduğu sikkelere Aspendos sikkeleri örnek olarak verilebilir. Aspendos’un yaklaşık olarak İÖ 465’lere tarihlendirilen sikkelerinde bir elinde yuvarlak kalkan diğer elinde kılıç veya mızrak tutan çıplak savaşçılar tasvir edilmiştir (**Ek 15.**). Yine kentin İÖ 5. yüzyılın sonlarındaki sikkeleri üzerinde iki çıplak güreşçi tasvir edilmiştir (**Ek 16.**).¹⁴⁴

Bunların dışında çıplaklık bazı Hellen bayramlarında da hoş karşılanmıştır. Thesmophoria bayramı bu bayramlara verilebilecek en iyi örnektir. Demeter onuruna düzenlenen Thesmophoria bayramları sadece evli kadınlara özgü olup döllenme ve doğurganlıkla ilgili tarımsal şöenlerdir. Bu bayramlardan önce kadınlar eşleriyle cinsel ilişkiyi keserler. Bayramdan iki gün önce de özel bir gece düzenlenirdi. Bu gecede kadınlar diledikleri gibi eğlenip hatta isterlerse birbirlerine cinsel tacizde bulunabilirlerdi. Bayramın en kutsal günü yani oruç günü belden alt kısımları çıplak olarak diz çökerek güneş batıncaya kadar toprak üstünde oturlardı. Ayrıca Thesmophoria şenliklerinde mahsule bereket getirmek için rahibelerin herkesin önünde fahişelik yaptığı da bilinmektedir. Bu bayramlara bir örnek daha vermek

¹⁴² Sweet, W. E. (1987). *Sport and Recreation in Ancient Greece*. Oxford: Oxford University Press: 111-235.

¹⁴³ Gezgin 2010: 20.

¹⁴⁴ Tekin, O. (2008). *Antik Nüsmatik ve Anadolu*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları: 105-106.

gerekirse Fahişe bayramları (Adoneia) gösterilebilir.¹⁴⁵ Çıplaklıkla ve seksle özdeşleşen fahişelerin bile bayramlarının olması dikkat çekicidir. Thesmophoria bayramlarındaki kadınların hemcinslerini taciz etmelerine izin verilmesi Hellenler'deki lezbiyenliğin açıklanması açısından son derece önemlidir. Lezbiyenlikle ilgili ayrıntılar “Kadınlar Arasındaki Homoseksüellik / Lezbiyenlik” başlığı altında ayrıntılı olarak incelenecektir.

Sonuç itibariyle çıplaklık ve çıplak figürler Arkaik ve Klasik dönem Hellas'ının her yerinde görülmüştür. Çıplaklık bazı durumlarda olumlu algılansa da özellikle Atina gibi pek çok kentte her zaman hoş karşılanan bir olgu olmamıştır. Hellenler'deki homoseksüelliğin açıklanması ve anlaşılması için bu toplumun çıplaklık algısının anlaşılması son derece önemlidir. Özellikle Atina gibi kentlerdeki kadınlara olan baskı ve erkek çıplaklığının kadının aksine hoş, olumlu ve özgür karşılanması erkekler arası ilgiyi arttırmış olabilir. Nitekim kadınların dışarıdaki toplumdan dışlanması ve erkekler arasındaki münasebetlerin artması, kadınların evlerde eşya ve köle olarak görülmesi eşcinsel ilişkilerin yaşanmasını kolaylaştıran unsurlardan olmuştur. Kadın çıplaklığının erkek çıplaklığı gibi kabul görmemesi de kadınların toplumda daha da kapalı ve içe kapanık olmasına sebep olmuştur. Gerek kadınların kadın kadına gerekse erkeklerin erkek erkeğe daha fazla vakit geçirmeleri toplumdaki kadın ve erkek eşitsizliğini daha da arttırmıştır. Bu eşitsizlik zaman içerisinde kadın ve erkeğin toplumdaki rollerinde de etkili olmuş ve cinsiyetler insanların toplumdaki yaşayış biçimini etkiler hale gelmiştir. Bu etkiler hem mitlerde hem de sosyal, kültürel ve sanatsal yaşamdaki çıplak tasvirlerde görülmektedir. Ayrıca bu etkiler Hellen toplumunu; toplumsal, kültürel ve siyasi pek çok alanda kadınlar ve erkekler olarak iki homojen grup haline getirmiştir. Bu durum çıplaklık algısında olduğu gibi cinsiyetler arası ilişkilerde de belirleyici olmuştur.

¹⁴⁵ Şahin 2013: 155. , Graves, R. (2010). *Yunan Mitleri- Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler*. (Çev. Uğur Akpur). İstanbul, Say Yayınları: 217 ve Howatson M. C. (2013) *Oxford Antikçağ Sözlüğü*. (Çev. Faruk Ersöz). İstanbul: Kitap Yayınevi: 934-935.

II. Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Işığında Maskülenlik ve Femeninlik

Hellen dünyasının kendi içinde de toplumsal cinsiyet algısında farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıkların anlaşılabilmesi için “cinsiyet” ve “toplumsal cinsiyet” kelimelerinin iyi anlaşılması gerekmektedir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet birbirinden oldukça farklı kavramlardır.

Cinsiyet (sex); biyolojik anlamda erkek ve kadının üremedeki rolüne göre belirlenmiştir.¹⁴⁶ Buna göre de sperm üreten organizmaya erkek¹⁴⁷, yumurta oluşturan ve yavru doğuran organizmaya da dişi veya kadın¹⁴⁸ denmektedir. Toplumsal cinsiyet ise cinsiyetin anlamından daha farklıdır. Kadın ve erkeğin sosyal olarak belirlenen sorumluluk alanlarına toplumsal cinsiyet (gender) denir.¹⁴⁹ Özetle toplumun cinsiyete yani kadın ve erkeğe belirlediği rollerdir.

Antik dönemin en önemli toplumlarından biri olan Hellenlerde cinsiyet algısı son derece önemlidir. Hellen toplumu cinsiyetlere göre bölünmüş ve roller de buna göre belirlenmiştir. Bu rollendirmenin merkezinde de erkekler olmuştur. Kadınlar ise erkeklere oranla daha geri planda kalmıştır.

Ege dünyasında kadınların durumu da bölgesel olarak farklılık göstermektedir. Ege dünyasında yer alan Hellen halkı, bulunduğu konum itibarıyla pek çok toplumla iletişim ve etkileşim halindedir. Örneğin Peloponnesos ve Küçük Asya’nın batı kıyılarındaki Hellen halkı, diğer toplumların ve Dor kültürünün etkisiyle kadınlara daha çok özgürlük tanırken, Atina’da ve onun kültürünün etkili olduğu bölgelerde kadınlara daha çok baskı uygulanmıştır.

Oikos (οἶκος)¹⁵⁰ sözcüğü Hellen dilinde “ev”, “baba evi” ya da “aile ocağı” anlamına gelse de erkeğin getirdiği toprağı veya vatani da ifade etmektedir. Ayrıca bu kelime evin içinde bulunduğu araziye, içinde yaşayan insanları ve hayvanları ifade etmektedir. Atina’da evin kurucusu erkektir, ona da οἰκόνομος adı verilmektedir.

¹⁴⁶ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59f8cc1fbff4e4.47930894 Çevrimiçi TDK’nin sitesinden 24.03.2018 tarihinde saat 23:07’de kullanılmıştır

¹⁴⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59f8cc23ee0e47.62374315 Çevrimiçi TDK’nin sitesinden 24.03.2018 tarihinde saat 23:07’de kullanılmıştır.

¹⁴⁸ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59f8ccc0d68803.64797877 Çevrimiçi TDK’nin sitesinden 24.03.2018 tarihinde saat 23:08’de kullanılmıştır.

¹⁴⁹ Akın A. (2007). Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayrımcılığı ve Sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni*. 26 (2) Ankara :1.

¹⁵⁰ Liddel ve Scott 1996: 1204.

Evlenen Hellenli kadın baba *oikos*undan kocanın *oikos*una gitmektedir.¹⁵¹ Özetle *oikos*lar erkek egemen anlayışın toplumsal yaşama yansıması olarak görülebilir.

Kadının Atina'daki yasal konumu da oldukça dikkat çekicidir. Kadın babası hayatta olduğu sürece babasının, babasının ölümünden sonra ise erkek kardeşlerinin himayesinde olmuştur. Eğer erkek kardeşleri reşit değilse en yakın erkek akrabasının himayesi (*kyros*) altındadır. Miras konusu da bu duruma benzemektedir. Kadının eğer babası öldüğünde aynı babadan erkek kardeşi yoksa mülke eşlik eden kişi olarak miras edinse de mülkiyetin hakkına sahip olmamıştır. Atina'da en yakın erkek akrabasının kadın mirasçı ile evlenme hakkı mevcuttur. Miras olmaması ya da az olması durumunda bu kadın mirasçı ile erkek akraba evlenebilmişlerdir. Ancak bu kadınların fahişe veya köle olmaması gerekmektedir.¹⁵² Eğer yasal varis olan kadın (*epikeros*) toplumun alt statüsünde biri ise ona *drahoma* vermesi gerekmiştir. *Drahoma* vermemesi durumunda ise o kişi ceza olarak tanrıça Hera'ya 1000 drakhmi ödemek zorunda kalmıştır. Sparta'da ise miras durumu Atina'ninkinden daha farklıdır. Orada toprağın alınıp satılması onaylanmamıştır. Ancak toprağın bağışlanması ya da vasiyetle başkasına bırakılmasına imkan sağlanmıştır.¹⁵³ Sparta yasalarına göre kızlar babalarının mirasçısı (*patroukhos*) olmuştur. Bu durum Atina'da baba soyluluk daha etkinken Sparta'da ana soyluluğun etkisinin de oldukça fazla olduğunun kanıtıdır. Sparta yasalarının anasoylu *Gortyn* (Girit) yasalarından etkilendiği de düşünülmektedir. Gortyn yasasına göre tüm çocukların hem anneden hem de babadan miras hakkı vardır. Ancak erkek çocuklar kızlardan iki kat daha fazla miras hakkına sahip olmuştur. Küçük Asya'nın batı kıyılarında ise Lykialılarda da miras babadan değil anadan kıza geçiyordu. Bu durum halkın ana soylu olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilmektedir.¹⁵⁴ Görüleceği üzere kadınların miras hakları Ege dünyasının kendisi içerisinde bile farklılık göstermektedir.

Toplumdaki kadın ve erkek arasındaki ayrışmanın bir diğer örneği ise evlenecekleri zaman ortaya çıkmaktadır. Atina'daki kadınlar evlendiklerinde birtakım

¹⁵¹ Şahin 2013: 7. ve Yalazı E. ve Küçüker S. D. (2015). Ksenophon'un Oikonomikos Adlı Eserinde Evlilik ve Kadına Yaklaşım: *Archivum Anatolicum*. 9(2). Ankara: 59.

¹⁵² Sowerby, R. (2013). *Yunan Kültür Tarihi* (Çev. Özgür Umut Hoşafçı). İstanbul: İnkılap Yayınları: 2014: 87. ve Akalın, A. G. (2003). Eskiçağda Grek Kadınının Toplumsal Yaşantısı. (ss. 17-47.). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. 21(33): 25.

¹⁵³ Arist. *Pol.* II, 9.

¹⁵⁴ Şahin 2013: 77-78.

mecburiyetlerle karşılaşmışlardır. Örneğin ilk kez evlenen gelinin bakire olması beklenmiştir. Erkeğin ise fahişeler, cariyeler ya da erkeklerle cinsel açıdan deneyimli olması gerektiği toplum tarafından algılanmıştır. Hatta kadınlar çocuk yaptıktan sonra başka yabancı erkeklerle birlikte olması durumunda da ceza almışlardır.¹⁵⁵

Hellenler'deki özellikle Atina'daki kadın ile erkek arasındaki eşitsizlik, onların giyimlerine de yansımıştır. Erkekler toplumda daha rahat özgürce giyinirken kadınlarda bu durum daha farklıdır. Atina'da kadınlar çıplak bedenlerinin üstüne günümüzdeki tişört gibi giyilen *endymata* ya da manto gibi giyilen *epiplamata* giymiştir. *Endymata*'nın en bilinen şekli ise hem kadın hem de erkeklerce giyilen *khitondur*.¹⁵⁶

Atina kadını çok fazla halkın içine karışmamıştır. Onlar halk içine karıştığı zaman da erkeklerle konuşmaları kötü olarak algılanmış ve hoş karşılanmamıştır. Kadınlar dışarı çıktıkları zaman ise *kalyptron* ya da *kalyptra* adlı duvak takmışlardır. Bu duvakla yüzlerini kapatarak halk arasına çıkmışlardır. Duvak takan kadınlar bu duvağı ancak evlendikten üç gün sonra çıkarabilmekteydiler.¹⁵⁷ Örnekten de anlaşılacağı üzere kadınların yüzlerinin görülmesi bile bazı durumlarda mahrem algılanmıştır. Erkeklerde ise böyle durumlar görülmemektedir.

Kadının mahrem algılanmasıyla ilgili en ilginç örneklerden biri Korinthos'ta yaşanmıştır. Korinthos tyranı Periandros karısı Melissa'yı giysilerinden ötürü kıskanmıştır. Bu sebeple de onu öldürmüştü¹⁵⁸ ve ölü bedeni ile cinsel ilişkiye girmiştir.¹⁵⁹ Bir erkeğin karısını kıskançlık nedeniyle öldürmesi örneği, erkeklerin kadınlardan daha fazla hakka hatta öldürme hakkına sahip olduğunun göstergesidir.¹⁶⁰ Korinthos'daki örnekte yer alan nekrofil, Hellen toplumunda öldükten sonra bile kadını cinsel obje olarak görüldüğünün kanıtıdır. Nekrofil kelimesi de Antik Hellen dilinde ceset veya ölü anlamındaki νεκρός¹⁶¹ ve seven anlamındaki φίλος kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.

¹⁵⁵ Pl. *Lg.* 784e. ve Kimball, J. D. (2013). *Savaşçı Kadınlar Amazonlar*. (Çev. Mert Çağdaş). İstanbul: İleri Yayınları: 167.

¹⁵⁶ Smith 2013: 19.

¹⁵⁷ Smith 2013: 12.

¹⁵⁸ Hdt. III, 50.

¹⁵⁹ Hdt. V, 92g.

¹⁶⁰ Şahin 2013: 16.

¹⁶¹ Liddel ve Scott 1996: 1165.

Hellen kadınları içerisinde en çok baskıya maruz kalanlar Atinalı kadınlardır. Spartalı kadınlar ise erkekler gibi daha özgür olmuştur. Hatta Spartalı kanun koyucu Lykurgos döneminde genç kızların kısa kıyafet giymeleri teşvik edilmiştir. Yine onun döneminde genç kızlar festivallerde erkeklerin önünde çıplak şekilde dans etmiş ve şarkı söylemişlerdir.¹⁶² Atina'da kadınlar yüzü açık olarak dışarı bile çıkamazken, Sparta'da genç kızların çıplak şekilde genç erkeklerin önünde dans etmesi Hellen dünyasında çeşitli toplumların kadına bakışının bölgesel olarak ne kadar önemli farklılıklar gösterdiğini kanıtlar niteliktedir.

Atina'daki toplumsal yapı incelendiğinde kadın ve erkek dünyasının farklı olduğu anlaşılmaktadır. Atina toplumuna göre kadın ve erkeğin yaratılış amaçları doğuştan itibaren farklıdır. Onlara göre kadın ev işlerini ve aile bireylerinin bakımını yapmalı, erkek ise dışarıdaki işlerle meşgul olmalı diye düşünülmüştür.¹⁶³ Ayrıca kadınların iffetli olmaları beklenmiştir. Hatta bu durum o kadar ileri gitmiştir ki, hizmetkârları olduğu halde evinin kapısını bir kadın açarsa o kadının itibarının zedelendiği ve ayıplandığı görüşü yine bu toplumda ortaya çıkmıştır.¹⁶⁴ Kadınlar eşleri evde olsun ya da olmasın her zaman ölçülü davranması konusunda uyarılmıştır.¹⁶⁵ Hatta kadınların makyaj yapması dahil kötü olarak görülmüştür.¹⁶⁶

Hellen toplumu sözüm ona kadın erkeğe göre daha korkak yaratıldığı için dışarıdaki işleri ve savaşları ancak cesur olan erkeklerin yapabileceğini düşünmüş olmalıdır. Bu sebeple de Atina'daki yurttaşlık kavramı, meclis ve mahkemelere katılma ile diğer kamusal işler erkekler tarafından yapılmıştır.¹⁶⁷ Kadın da kocasının ya da hizmetkârların refakati ile erkekler kadar olmasa da nadiren dışarı çıkabilmiştir.¹⁶⁸

Kadınların namusunun çok önemli olarak görüldüğü Atina'da, bu durum öyle abartılmıştır ki zorunluluk olmadıkça erkeklerin kalabalık alanlardaki ve mahkemelerdeki konuşmalarında saygın kadınların isimlerinin bile anılmaması ön

¹⁶² Plu. *Lyc.* XVI.

¹⁶³ Şahin 2013: 15.

¹⁶⁴ Martin 2012: 236.

¹⁶⁵ Arist. *Oec.* I, 4.

¹⁶⁶ X. *Oec.* 10, 5-9.

¹⁶⁷ Şahin 2013: 15.

¹⁶⁸ Martin 2012: 236.

görülmüştür.¹⁶⁹ Namuslu kadının isminin bile anılmaması Hellenler'deki ataerkil yaşam anlayışının oldukça etkin olduğunu açıkça göstermektedir.

Atinalı kadınlar statüleri bakımından vatandaş, yabancı ve köle olarak üçe ayrılabilir. En geniş hakka sahip olanlar vatandaş statüsündeki zengin ve soylu kadınlardır. Onlardan sonra yabancı kadınlar ve en son hiçbir hakka sahip olmayan köle kadınlar gelmektedir. Özgür bir vatandaşın köle kadınlarla şakalaşması bile aşağılık bir davranış olarak görülmüştür.¹⁷⁰ Atinalı vatandaş statülü kadınlar ise doğal olarak erkekler kadar çeşitli işler yapamamıştır. Erkekler birçok iş yaparken kadınlar evde belli başlı işleri yapmak zorunda kalmıştır. Bu durumun nedeni bir işi erkeklerin kadınlardan daha iyi yapabileceği düşüncesinden dolayı böyle eğilim ortaya çıkmıştır.¹⁷¹ Platon *Devlet* adlı eserinde bu durumu şu şekilde anlatmıştır: “*Kadın da erkek gibi bütün işleri görebilir. Ne var ki kadın hiçbir işte erkek kadar olamaz.*”¹⁷²

Hellen toplumundaki kadına kötü bakış açısı antik kaynaklarda da işlenmiştir. Özellikle Hesiodos'un *Thegonia* ve *Erga Kai Hemerai* eserlerindeki kadınlara atfedilen kötü anlatımlar oldukça ilginçtir. *Thegonia* adlı eserde şu şekilde geçmektedir:

“İşte aynı şekilde bulutlarda güröldeyen Zeus

Onları insanların başına dert diye yarattı.

Kadınların bütün işleri sıkıntı yaratmaktır.

İyiliğe karşı kötülük yaparlar.

Ama birisi çıkıp da kadın derdi almamak için

Evlenmek istemezse

Yaşlandığı zaman yanında kimseyi bulamaz.”¹⁷³

¹⁶⁹ Martin 2013: 236-237.

¹⁷⁰ Pl. *Lg.* 778.

¹⁷¹ Sissa, G. (1992). Platon ve Aristoteles'in Cinsiyet Felsefeleri (ss. 66-98). (Çev. Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi- Antik Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere*. Editörler Georges Duby ve Michelle Perrot. 1, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 70.

¹⁷² Pl. *R.* V, 455e

¹⁷³ Hes.*Th.* 595- 605.

Thegonia'daki kadınlara yönelik ağır ifadeler Hellen toplumunun kadına verdiği değerin göstergesidir.

Kadınları bir dert olarak tanımlayan Hesiodos *Erga Kai Hemera*i adlı eserde kadınla ilgili bir aşağılama hissettirmektedir:

“Karınla evlenirken onun için para öde.

Böylece öküzlerin arasında yürümek zorunda kalacaktır.”¹⁷⁴

Bu eserde de kadınların öküzlerle bir tutulması kadının eşya ya da hayvan gibi insan statüsü dışında görüldüğü oldukça açıktır. Yazar aynı eserin bir diğer bölümünde *“Bir kadın ya da hırsıza güvenmek arasında fark yoktur.”¹⁷⁵* diyerek kadınları hırsızlarla bir tutup toplumdaki statülerini yansıtmıştır.

Demosthenes ise nikahlı eşlerini gecelik ilişkiye girdiği fahişelerden ayırmıştır. Fahişelerle olan ilişkilerini vücudun bakımı için gerekli olduğunu, evdeki eşinin de çocuklarının ve evinin sadık bekçisi olduğunu anlatmıştır.¹⁷⁶ Bu örnekte de görüldüğü üzere erkek eşini aldatabilirken, kadın bu durum karşısında sessizce eşine itaat edip çocuğunu ve evini beklemek zorundadır.

Diğer önemli yazarlar gibi Platon da kadınları aşağılık ikinci sınıf insanlar olarak görmüştür. Onun kadınları aşağılayan şu sözleri oldukça ilginçtir: *“Kadın ruhu erdem bakımından erkeklerden ne kadar aşağı ise, o kadar önemlidir, hatta iki kat önemlidir.”¹⁷⁷*

Bekleneceği üzere Atina kadınları demokrasi içerisinde de yer bulamamıştır. Kadınlar için yazılan kanunlarda onlara hak vermek için değil erkeklerin hakimiyetini korumak için ve bu hakimiyetin devamını sağlamak için oluşturulmuştur.¹⁷⁸ Kısacası kadın toplum ve özellikle erkekler tarafından yalnız üreme objesi olarak görülmüştür.

Kadının Atina'daki kötü durumu ev yaşantısına da yansımıştır. Onlar yemeği kendi odalarında tek başına yiyip, evde eşlerinin düzenlediği *symposion*lara katılamamıştır. Küçük Asya'nın batı kıyılarındaki Hellen kadınlarının durumu ise

¹⁷⁴ Hes. Op. 405-410.

¹⁷⁵ Hes. Op. 375.

¹⁷⁶ Dem. 59, 122.

¹⁷⁷ Pl. Lg. 781b.

¹⁷⁸ Akalın 2003: 24.

daha farklıdır. O bölgedeki kadınlar Atina'dakilerin aksine tüm aile bireyleriyle birlikte aynı masada yemişlerdir.¹⁷⁹ Denizin iki yakasındaki kadınların durumundaki büyük farklılıklar oldukça dikkat çekici olmuştur. Ege denizinin batı kıyısındaki kadınlar kocası ile birlikte yemek bile yiyemezken doğu kıyısındaki kadınlar hemcinslerine nazaran daha özgürce yaşamışlardır.

Spartalı kadınların durumu da Atinalılar'a göre çok farklıdır. Spartalı kadınlar Atinalılar'ın aksine gerek toplumsal gerekse diğer pek çok alanda erkeklerle eşit hakka sahip olmuştur. Örneğin Spartalı kadınlar evli oldukları halde başka erkeklerle de birlikte olabilmişlerdir. Onlar Atinalı kadınlar gibi evde esir hayatı hayatı yaşamamışlardır. Atinalı kadınların aksine daha iyi eğitim almışlar ve geniş özgürlüklerden yararlanmışlardır.¹⁸⁰

Sparta eğitim sistemine göre 0 ile 7 yaş arası çocukların eğitiminden anneleri sorumlu olmuştur. Fakat devlet bu çocukların doğumlarından itibaren onlarla ilgilenmiştir.¹⁸¹ Bu durum çocukları devletin geleceği olarak görmelerinden kaynaklanmaktadır.

Spartalı kadınlar iyi eğitim aldıkları için özellikle 0-7 yaş arası dönemde çocuklarını katı ve kuralcı biçimde eğitmiştir. Onlar sağlıklı nesiller için çocuklarına özellikle kızlarına iyi eğitim vermiştir. Bilhassa güçlü bedenlere sahip olmaları için hem kızların hem de erkeklerin atletizm eğitimi alması bu duruma iyi bir örnektir.¹⁸²

Ayrıca erkek çocuklar ile kız çocuklarına aynı beslenmeyi uygulayan ilk Hellen devleti Sparta olmuştur. Onların dışında diğer yerlerde durum biraz daha farklıdır. Spartalılar kendileri dışındaki Hellenli kadınların dört duvar arasında dokuma yapmakla yükümlü olduğunu ileri sürmüşlerdir. Spartalı kadınlara göre dokuma ve ev işlerini evdeki kölelerin yapması gerekmektedir. Onlara göre evin hanımlarının en önemli görevi ise sağlıklı bir anne olmak ve güçlü çocuklar doğurmak olmuştur.¹⁸³

¹⁷⁹ Şahin 2013: 9.

¹⁸⁰ Diakov ve Kovalev 2014: 284. ve Thomson, G. (1990). *Aiskhylos ve Atina* (Çev. Mehmet Doğan). İstanbul: Payel Yayınları: 237.

¹⁸¹ Şahin 2013: 112.

¹⁸² Şahin 2013: 113-116. ve Kaya 2016: 265.

¹⁸³ Şahin 2013: 17.

Kadın mitolojik ögelerde de sıkça işlenmiştir. Hellen mitolojisinde tanrılar olduğu gibi tanrıçalar da mevcuttur. Fakat Zeus diğer tanrı ve tanrıçalardan daha üstün ve güçlü olarak algılanmıştır. O tanrıların atası ve kralların kralıdır. Tanrıların tanrısı olan Zeus gök tanrıdır ve gökle ilgili doğal güçlerle ilişkilendirilmiştir. Işık, aydınlık, bulut, gök gürlemesi, şimşek ve yıldırım Zeus'un egemenliğinde olmuştur.¹⁸⁴ Gök tanrı Zeus'a verilen sıfatlardan yıldırım ve gök gürültüsü onun sonsuz gücünü ve kudretini simgelemiştir. Yani "erkek tanrı" güçlü ve kuvvetlidir. Bundan dolayı da Hellenli erkeklerin Zeus gibi kudretli olması gerektiği düşüncesinin ortaya çıktığı düşünülebilir. Söz konusu bu durum Hellenler'deki ataerkil yapının şekillenmesinde de etki yapmış olmalıdır.

Zeus'un eşi Hera Hellenlerin aile yapısındaki kadının simgesidir. Bu tanrı Hellen dilinde kadın anlamına gelmektedir. Hera birçok efsanede kıskanç bir eş olarak geçmektedir.¹⁸⁵ Bundan dolayı da Hellen iffetinin bir modeli olarak algılanabilir. Ayrıca Hera varlıklı ve bencil bir burjuva kadını simgelemektedir.¹⁸⁶ Zeus Hera'yı şu şekilde anlatmaktadır:

*"Hera'ya gelince ondan o kadar sıtkım sıyrılmadı ve o kadar kızmıyorum ona; çünkü o, ben her ne desem bana karşı gelmeye alışkın."*¹⁸⁷

Hera örneğinde olduğu gibi kadın hep olumsuz olarak algılanmıştır. Hesiodos'daki Hera örneği toplumdaki çok büyük baskı gören kadınlardan daha farklıdır. Çünkü o doğaüstü biri yani bir tanrıçadır. O, statüsünden dolayı Hesiodos'un verdiği örneklerdeki hırsız gibi değil saygıdeğer biri olarak anlatılmıştır. Her ne kadar saygıdeğer olarak anılsa da Hera Zeus'u az da olsa bıktıran biri olarak işlenmiştir.

Gök tanrının eşi Hera dışında Demeter, Artemis, Athena, Demeter ve Aphrodite gibi önemli tanrıçalar da mevcuttur. Bu tanrıçalar içerisinden Demeter ve Aphrodite aşk, bereket ve doğum ile ilgili oldukları için incelenmesi gerekmektedir. Demeter topraklara bereket getiren tanrıçadır. O bereketi yani kadınla ilgili olan doğumu ve doğurganlığı simgelemektedir. Aphrodite ise aşkın ve güzelliğin

¹⁸⁴ Erhat A. (2010) *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi: 293.

¹⁸⁵ Graves 2010: 60-71.

¹⁸⁶ Erhat 2010: 135.

¹⁸⁷ Hom. *İl.* VIII, 405-410.

tanrıçasıdır. Güzellik tanrıçası aynı zamanda sevginin ve sevişmenin de simgesi olmuştur.¹⁸⁸

Güzeller güzeli tanrıça Aphrodite hep gülümser bir biçimde anlatılıp, cilveli, işveli ve gönül alıcı olmuştur. O hikâyelerde hep güzelliği ve cilveleriyle işlenmiştir.¹⁸⁹ Homeros *İlyada* adlı eserinde Aphrodite'yi şu şekilde anlatmaktadır:

“Hera: Öyleyse bana erotik ve hedonik cazibe ver. Sen tüm ölümsüzleri ve fanileri bu cazibenle alt edersin...

...

Aphrodite: Sen güçlü Zeus'un koynunda uyuduğundan, sana bu iyiliği yapmayı reddetmek bana yakışmaz.

Bunları söyledi ve göğsünden çok renkli, güzel süslemeli ve her tarafından cazibe akan şeridini çözdü. İşte hedoni (arzu)oradaydı, erotizm oradaydı; en akli başında zihnin bile aklını çalan tatlı sohbet oradaydı.”¹⁹⁰

Homeros'un eserindeki bu örnek Aphrodite'nin güzelliğini ortaya koymaktadır. Kadın tanrıçanın hazzın ve erotizmin sembolü olması oldukça dikkat çekicidir. Hellenli kadınlara örnek olabilmesi açısından Aphrodite son derece önemli olmuştur.

Mitolojik hikayeler dışında antik kaynaklarda da kadının ve erkeğin durumu ve statüsü hakkında oldukça ilginç bilgiler mevcuttur. Platon'un *Yasalar* adlı eserinde kadınların ve erkeklerin; evlilik yaşları ve askerlik süreleriyle ilgili önemli bilgiler verilmektedir. Eserde yazar kadınların evlenme yaşını 16 ile en çok 20 olarak gösterirken erkeklerin ise 30'dan 35'e kadar olması gerektiğini belirtmiştir. Askerlik süresi ise erkekler için 20'den 60 yaşına kadardır. Kadınların askerlik süreleri ise 50 yaşına kadardır. Onların savaşta çalıştırılmaları da zorunludur. Ayrıca kadınların çocuk sahibi olduktan sonra da her birinin yapabileceği uygun işler olduğu da eserde anlatılmıştır.¹⁹¹

Hesiodos, Demosthenes ve Platon gibi Aristophanes de kadınları aşağılık ve ikinci sınıf insan olarak görmüştür. O *Lysistrata* adlı eserinde kadınların durumu ile

¹⁸⁸ Erhat 2010: 42-85.

¹⁸⁹ Erhat 2010: 42-43.

¹⁹⁰ Hom. *İl.* XIV, 190-220.

¹⁹¹ Pl. *Lg.* VI, 785b.

ilgili bilgiler vermiştir. Eserde kadınların sosyal hayattaki durumu şu şekilde anlatılmaktadır.

“Lysistrata: Devletin işlerini ele almayız...

... Bizler hep bir araya gelirsek, Yunanistan kurtuldu demektir.

Kleoninke: Böyle parlak işleri kadınlardan nasıl beklersin? Akıllı kişilerin işleri bunlar. Bizim işimiz gücümüz boya sürünmek, takıp takıştırmak, sarı fistan, süslü papuç edinmek.”¹⁹²

Aristophanes *Lysistrata* isimli eserinde kadınları diğer kadınların sözleri ile aşağılamıştır. Esere göre kadının işi ve görevi süslenip güzel elbiseler giymek olarak belirlenmiş ve zeki olmamalarının yanı sıra devlet işlerinden de erkekler gibi anlamadıkları belirtilmiştir. Eserdeki bu tanımlar Hellen toplumunun kadına yüklediği rollerin ve kadının kötü durumunun anlaşılması açısından önemlidir. Ataerkil yapıya sahip Hellen toplumunun kadına verdiği görevler ve atfedilen değersizlik söz konusu örneklerle açık bir şekilde anlaşılmaktadır.

Sparta benzeri örnekler dışında özellikle Atina ve onun etkilediği bölgelerde kadına atfedilen değersizlik erkeklerin toplum içerisinde daha fazla öneme sahip olmasına neden olmuştur. Dolayısıyla toplumsal yapı da erkeklere göre şekillenmiştir. Bundan dolayı da erkekler iktidar ve gücün sahipleri haline gelmişlerdir.

Kadınların aksine erkekler neredeyse tüm Ege coğrafyasında mutlak gücün simgesi olmuştur. Bu yüzden pek çok önemli görev ve iş erkeklere verilmiştir. İstisnalar dışında gerek siyasi gerekse ekonomik ve sosyal hayatın liderleri erkekler olmuştur. Hellen toplumu erkeklere neredeyse tüm önemli rolleri yüklemiştir.

Erkeklerin toplumsal hayata yön vermeleri Hellen toplumunu tamamen erkek egemen bir toplum haline getirmiştir. Toplumun erkek egemen hale gelmesinde dinin rolü de oldukça yüksektir. Nitekim tanrılar dünyasında tanrılar ve tanrıçaların liderinin Zeus olması bu durumu etkileyen önemli faktörlerden biridir.

Şüphesiz Hellen toplumu içerisindeki erkekler Zeus’u örnek almıştır. Bundan dolayı da güç ve iktidar Zeus’la yani erkekler ve erkeklikle özdeşleşmiştir. Bunun sonucu olarak da erkekler güçlü olmak istemiş ve güce önem vermiştir.

¹⁹² Ar. *Lys.* 40-50.

Erkeklerde gücün simgesi olarak kaslı ve güçlü görünen bir beden ile penis olarak algılanmıştır. Bu yüzden de erkekler spora önem vermiştir. Erkeklerin güçlü olma yani kaslı olmaları gerektiği düşüncesi hem antik kaynaklarda hem de görsel kaynaklarda işlenmiştir.

Gücün simgesi olan güçlü görünen ve kaslı erkek bedeni örnekleri özellikle heykelerde sıkça görülmektedir. Arkaik dönemde bu heykelerde karın adaleleri tam anlamıyla doğal olmasa da işlenmiştir (**Ek 17**).¹⁹³ Böylece güçlü erkek modeli görsel olarak da anlatılmaya çalışılmıştır.

Klasik dönemde ise Arkaik dönemin aksine erkek heykellerindeki güçlü kaslar ve adaleler daha ayrıntılı ve kusursuz bir biçimde yapılmıştır. Bu duruma en güzel örnek Myron'un Diskobolos adlı eseridir (**Ek 10**). Bu eserde disk atmaya hazırlanır pozisyonda bir erkek figürü tasvir edilmiştir.¹⁹⁴ Figürdeki mükemmel işlenmiş anatomik yapı oldukça dikkat çekicidir. Bu eser antik Hellen toplumundaki ideal olan erkek figürü olarak işlenmiştir. Yapıttaki mükemmel kaslar ve kusursuz anatomik uyum adeta olması gereken erkeği simgelemektedir. Örnekten de anlaşılacağı üzere gücün ve iktidarın sembolü olan erkek güçlü ve karizmatik olmalıdır. Bu güçlü görünümü elde etmenin yolu da spor yapmaktan geçmektedir. Böylece beklenen ideal erkek kaslı ve sağlıklı olacaktır. Kaslı ve sağlıklı olan erkek de sağlıklı çocuklara sahip olacak ve nüfusun artmasına olumlu katkı sağlayacaktır.

Heykelerde işlenen ideal kaslı ve güçlü erkek figürleri vazo resimlerinde de sıkça görülmektedir. (**Ek 18**) Vazo resimlerinde yer alan betimlemelerdeki erkek figürleri de ideal olan ya da olması beklenen erkek gibi yani Zeus gibi kaslı ve güçlü bir biçimde resmedilmiştir. Erkekliğin bir diğer simgesi ise erkek cinsel organı penistir. Fallus basit bir anlamda penis olarak algılanmamaktadır. Çünkü o erkek bedeninin bir parçasından esinlenilmiş bir simge olmuştur.¹⁹⁵

Cinsel ilişki açısından eşleşirken kadının ve erkeğin durumu oldukça farklıdır. Kadınlar yalnızca yılda bir defa döllenebilirken, erkekler bu süre içerisinde sınırsızca kadın dölleyebilmektedir.¹⁹⁶ Bu sebepten de penis toplumca daha fazla önem görmüş

¹⁹³ Boardman 2013: 81.

¹⁹⁴ Boardman 2005a: 80-81.

¹⁹⁵ Gezgin, İ. (2012). *Fallusun Arkeolojisi*. İstanbul. Sel Yayınları: 51.

¹⁹⁶ Gezgin 2012: 69-70.

olabilir. Jacques Lacan'ın dediği gibi *“Fallus logos'un rolünün, arzunun yükselişine katıldığı bu damganın ayrıcalıklı imleyenidir.”*¹⁹⁷

Erkekliğin en önemli simgesi olan fallus pek çok mitolojik hikayede de geçmektedir. Zeus'la bağlantılı olan mitos oldukça ilginçtir. Zeus'un göksel tanrı olmasındaki mücadelede Zeus Uranos'un penisini kesip denize attıktan sonra göksel iktidarın tahtındaki Kronos'un en küçük çocuğuydu. Buradaki penisin kesilmesi olayı “iktidar” organının kesilmesi olarak da algılanabilir. Bu mitosun bir benzeri de Aphrodite'nin doğuşu ile ilgilidir. Hesiodos *Thegonia* adlı eserinde olayı şu şekilde anlatmaktadır:

“...

Ama pusudan çıkan oğlu ona sol elini uzattı.

Sağ elinde kocaman bir tırpan vardı,

Sivri dişleriyle.

Birdenbire babasının hayalarını kesti,

Ardından fırlattı bunları bir yere.

Fakat güzel bir şey değildi yaptığı ve kanlar fışkırdı içinden,

Hepsi de toprağın içine girdi, hamile kaldı Toprak.

Daha sonra İntikam Tanrıçaları Erinyler'i doğurdu.

Parlak zırhlı ve uzun kargılı Titanlar,

Dünyada yaşayan perilerde bunlardan doğdular.

Beyaz çelik tarafından kesilen hayalar ise,

Dalgalı denize atıldıktan sonra, uzaklaşıp gittiler.

Ak köpükler çıkan hayalardan bir kız doğdu.

İlk olarak Kythera'ya oradan da Kıbrıs'a gitti.

Ardından tanrıça karaya çıktı.

Her nerede yürürse, narin ayaklarıyla bastığı yerlerden

¹⁹⁷ Lacan, J. (1994). *Fallus'un Anlamı*. (Çev. Murat Tura). İstanbul: Alfa Yayınları: 56.

Yemyeşil çimenler çıkıyordu.

*Tanrılar ve insanlar onun ismini Aphrodite koydular.*¹⁹⁸

Örneklerden de anlaşılacağı gibi erkek cinsel organı Hellen toplumu için son derece önemli bir simgedir. Hellen toplumu için penis yalnızca çoğalmadaki işlevi olan bir organ değil aynı zamanda gücün ve erkekliğin simgesi olmuştur. Bundan dolayı da ataerkil bir topluma sahip olan Hellenlerde fallik unsurlar sıkça görülmektedir.

Fallik unsurlara Satyros ve Mainadlar'da sıkça rastlanmaktadır. Bu mitolojik öğelerin anlatıldığı vazo resimlerinde de “fallik” unsurlar oldukça dikkat çekici bir şekilde vurgulanmıştır. Falluslar, Dionysos ritüellerinde¹⁹⁹ ve özellikle Lenaia bayramlarında²⁰⁰ yer almaktadır. Bunların dışında günlük yaşamda da yapay penisler ve penis biçimli objeler görülmektedir.²⁰¹ Kırmızı figürlü bir kase üzerinde betimlenen kadın figürü iki taraflı yapay penisi kullanmaktadır (**Ek 19**). Falluslar örneklerde de görüldüğü gibi günlük yaşamda hayatta da karşılaşılan bir unsur olmaya başlamıştır. Bu unsur Hellen toplumunda erkekliğin ya da maskülenliğin bir göstergesi olarak algılanabilir.

Hellenlerin kadına bakış açıları ve fallusa yüklediği roller göz önüne alındığında, bu toplumda “erkekliğin” ve “erkek egemen” anlayışın ağır bastığı görülmektedir. Erkeğin ön planda olduğu bu toplumda, maskülenliğin ve feminenliğin de “erkek egemen anlayış” etrafında şekillendiği anlaşılmaktadır.

Maskülenlik erkeksi olmaktır. Hellen toplumunda özellikle homoseksüel ilişkilerde de maskülenlik önemlidir. Bu durum göz önüne alındığında Hellenler'deki maskülenlik, erkek egemenliğin veya erkeksiliğin topluma yansıması olarak görülebilir. ἡ ἡννοπέη, ας ve ἡ ἀγηννορία, ας kelimeleri antik Hellen'de maskülenlik anlamında kullanılmaktadır. İlk kelime “olumlu” bir anlamdaki erkeksilik olarak değerlendirilmiştir. İkinci kelime ise ilkinin aksine “aşırı erkeksilik”, “yiğitlik” ve

¹⁹⁸ Hes. Th. 175-195.

¹⁹⁹ Dionysos (Διώνυσος) bağ, şarap ve mistik vecd tanrısıdır. Onun adına düzenlenen şenliklerde özellikle kadınlar mistik bir çılgınlıkla ritüel çılgınlıkları atarak kırlarda koşmuştur. Ayrıca Dionysos ritüellerinde bereketin ve gücün simgesi (φαλλός) da sıkça kullanılmıştır. (Grimal 2012:153-154. ve Howatson 2013:724.)

²⁰⁰ Lenaia (Λήναια) bayramları Dinyos Lenaios onuruna düzenlenen şenliklerdir. Lenaia sözcüğü üzüm teknesi anlamındaki lenos (ληνός) ya da Mainadlar anlamındaki lenai (Ληναι) sözcüğünden türemiştir. Bu bayramlarda mutlaka bir tören alayının düzenlendiği yapılan araştırmalarda bilinmektedir. Lenaia bayramları Dionysos ile bağlantılı olduğu için de fallik unsurlar sıkça görülmektedir. (Howatson 2013: 543.)

²⁰¹ Gezgin 2012: 254-270.

“cesaretlilik” için kullanılmıştır.²⁰² Günümüzde kullanılan maskülenlik kelimesi ise Latince erkek anlamındaki *masculus* kelimesinden türetilmiştir. Erkeksi anlamındaki bu kelimenin Latince karşılığı ise *masculum* kelimesidir.²⁰³

Maskülenlik incelenirken toplumsal erkeksiliği de incelemek gerekmektedir. Erkek egemen etkinin fazla olduğu toplumlarda toplumsal rolde erkek olduğu gibi, erkek hazlarının kullanılması için de kişi kendisine karşı da erkeksi olmuştur.²⁰⁴ Bundan dolayı da bu toplumlarda “toplumsal erkeksilik” oldukça önem kazanmıştır.

Feminenlik ise kadınsı olmaktadır. ἡ θηλύτης, ἡτος sözcüğü antik Hellen dilinde “feminen”, “kadınsı” veya “kadın gibi” anlamında kullanılmıştır. ὁ γύννις, ἰδοç kelimesi ise erkek egemen Hellen toplumunda daha çok kötü anlamda değerlendirilebilecek “kadınsı erkek” olarak değerlendirilmiştir.²⁰⁵ Günümüzde de kullanılan feminenlik kelimesi Latince kadın anlamındaki *femina*²⁰⁶ adlı kelimedenden türetilmiştir. Kadınsı anlamındaki bu kelimenin Latincesi ise *effeminatus*’tur.²⁰⁷

Hellen toplumunun maskülenlik ve feminenlik anlayışı haz ile bağlantılı olarak algılanabilir. Bu duruma göre “arzulayan” insanın haz karşısında yenik, itidalsiz insanın (akolasia) kadınsı olduğu söylenebilir. Fakat antik Hellenler gibi erkek egemen, heteroseksüelliğin ön planda olduğu toplumlarda kadınlara karşı duyduğu aşk yüzünden “aşırılığa” itilen erkek için toplumda kimse onlara feminen dememiştir. Erkekler arası homoseksüel ilişkilerde de buna benzer bir durum söz konusudur. Anlatılan duruma göre; erkeğin cinsel ilişkide ve kendisi üzerindeki ahlaksal denetiminde hâkim olduğu sürece, kimse tarafından suçlanmadığı anlaşılmaktadır.²⁰⁸

Faucault’a göre bir erkeğin cinsel nesne yönelimi ne olursa olsun “kadınsı” olarak görülebilir. Maskülen bir erkekle feminen erkek arasındaki ayrım çizgisi etkin ya da edilgen eşcinselliğe indirgenemez. Söz konusu ayrım çizgisi hazlar karşındaki tutum farkını vurgulamaktadır. Hellenlerin gözünde ahlaksal olumsuzluk; her iki

²⁰² Graziosi, B. ve Haubord, J. (2003). Homeric Masculinity: HNOPEH and AFHNOPIH. (pp. 60-76.). *The Journal of Hellenic Studie*. 123: 60.

²⁰³ Glare 1982: 1081.

²⁰⁴ Foucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*. (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Ayrıntı Yayınları: 183.

²⁰⁵ Liddel ve Scott 1996: 363.

²⁰⁶ Glare 1982: 187.

²⁰⁷ Glare 1982: 284.

²⁰⁸ Foucault 2007: 184.

cinsten de hoşlanma ya da kendi cinsini karşı cinse yönelim etme değil, hazlara karşı “edilgen” olma durumudur.²⁰⁹

Antik Hellen toplumunda yer alan erkeklerde maskülenlik son derece önemlidir. Onlar için maskülenlik erkek olmanın göstergesidir. Bundan dolayı gerek plastik eserlerde gerekse vazo resimlerinde erkekler “maskülen” olarak işlenmiştir. Maskülenliğin imgesi de daha önce anlatıldığı gibi “kaslı” ve “güçlü” olarak algılanmıştır. Antik eserlerde erkekler “güçlü” ve “maskülen” olarak işlenmiştir.²¹⁰

Maskülenlik ve feminenlik toplumsal algıya göre şekillenmiştir. Hellen toplumu ataerkil bir yapıya sahip olduğu için maskülenlik feminenliğe oranla olumlu olarak algılanmıştır. Maskülenlik bu toplum tarafından erkekliğin göstergesi olarak da görülmüştür. Bundan dolayı maskülen olma durumu toplumca olması beklenen erkek olmak gibi idrak edilmiştir.

Feminen olmak ise zayıf olmakla özdeşleştirilmiştir. Zira kadınsılık Hellenler tarafından kadın gibi olmak algılandığı için kötü veya yanlış olarak değerlendirilmiştir. Bu durum kadının Hellen toplumundaki olumsuz statüsünden dolayıdır.

Feminen kişiler antik kaynaklarda da işlenmiştir. Bu kişiler maskülen olmadığı için “farklı” görülmüş ve eserlerde bu farklılıkları ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Homeros’un *İlyada* adlı eserinde Kariyalı Amphimakhos feminen özellikleri olduğu için şu şekilde betimlenmiştir: “*Amphimakhos, altın takılarla bir kız gibi süslenmiş olarak gelmişti savaşıma. Ancak bu takılar, onu çirkin bir ölümden kurtarmaya yaramadı.*”²¹¹

Homeros’un eserinde görüldüğü gibi önemli bir Karia komutanı olan Amphimakhos feminen olarak tasvir edilmiştir. Askerlerin “sert” ve “daha maskülen” algılanmasından dolayı Amphimakhos’un kadınlar gibi altın takı takması onun farklı ve kötü algılanmasına neden olmuştur. Takı takmak bile Hellen toplumunda kadınlık göstergesi olarak görülmüştür.

Yazarın yine aynı eserinde silahsız olmanın da kadın gibi görülmekle özdeşleştirdiği izlenmektedir.²¹² Erkek olmak asker olmak, asker olmak da maskülen

²⁰⁹ Faucault 2007: 184-185.

²¹⁰ Ayrıntılı örnekler için Homeros’un *İlyada* ve *Odyseia* eserlerine bakınız.

²¹¹ Hom. *İl.* II, 870-875.

²¹² Hom. *İl.* XXII, 120-125.

olmak anlamına gelmektedir. Silahsız olmak ise Hellenler tarafından kadın gibi güçsüz olmakla bir tutulmuştur.

Homeros'un *İlyada* dışında *Odyseia* adlı eserinde de feminen unsurlar işlenmiştir. Eserde Troia'da Şafak'ın oğlu²¹³ ve Alkinoos'un oğlu Laodamas²¹⁴ "parlak" diye adlandırılmıştır. Parlak olmak bir erkek için olumsuz anlamda "farklı" görülmek anlamı taşımaktadır. Parlak olarak tanımlanan erkekler feminen görülmüş ve toplum tarafından olumsuz karşılanmıştır.

Hellenler erkekleri kadınsılığa veya feminenliğe kaymamaları için jimnastiğe, yarışlara ve avlara yönlendirmiştir.²¹⁵ Onlara göre bu sportif faaliyetler güç ve cesaret gerektirmekte ve erkekleri maskülen olmaya yönlendirmektedir.

Anlatılanların dışında vazo resimleri ve heykellerde de maskülenlik ve feminenlik işlenmiştir.²¹⁶ Athena kadın olmasına rağmen eserde daha erkeksi bir şekilde tasvir edilmiştir (**Ek 20**). Ancak Aphrodite heykelleri ise tamamen kadın gibi feminen olarak tasvir edilmiştir (**Ek 21**). Benzer durum vazo resimlerinde de söz konusudur. Vazo resimlerinde özellikle homoseksüel kişilerin tasvir edildiği sahnelerde maskülen ve feminen betimlemeler oldukça net görülmektedir. Zeus ve Ganymedes'in olduğu vazo resmi (**Ek 22**) bu duruma iyi bir örnektir. Söz konusu vazo resminde homoseksüel ilişki yaşayan Zeus ve Ganymedes resmedilmiştir. Zeus maskülen ve sakallı, Ganymedes ise sakalsız ve feminen olacak şekilde tasvir edilmiştir. Benzer vazo resmi örnekleri özellikle homoseksüel sahnelerde çokça işlenmiştir. Bilhassa bu sahnelerde aktif maskülen erkekler sakallı ve güçlü iken, pasif roldeki erkekler ise sakalsız ve feminen şekilde resmedilmiştir.²¹⁷

Sonuç itibarıyla Hellen toplumunda maskülenlik ve feminenlik toplumdaki kadına ve erkeğe bakış açısına göre biçimlenmiştir. Ataerkil bir toplum olan Hellen

²¹³ Hom. *Od.* IV, 185.

²¹⁴ Hom. *Od.* VIII, 130.

²¹⁵ Faucault 2007: 267.

²¹⁶ Beaumont, L. (1998). Born Old or Never Young? Feminity, Childhood and the Goddesses of Ancient Greece. *Psychosis in the Elderly*. (pp. 57-74.) Editors Sue Blundell ve Margaret Williamson. London and New York: Routledge: 67-70.

²¹⁷ Heykellerle ilgili ayrıntılı bilgi için Bkz. Boardman, 2013 ve Saflund, G. (1993). *Aphrodite Kallipygos*. Göteborg-Uppsala: Almqvist&Wiksell. Vazo resimleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için de Bkz. Boardman, J. (2002). *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları- Arkaik Dönem*. (Çev. Gürkan Ergin) İstanbul: Homer Kitapevi.

toplumu özellikle Arkaik ve Klasik dönemlerde gerek dinsel gerekse toplumsal yaşantısında erkekleri ön planda tutmuş, kadınlar ise hep ikinci planda yer almıştır.

Zeus'un baş tanrı olması örneğindeki gibi Hellen dininin de ataerkil bir yapıya sahip olması toplumsal yaşamda da "erkek egemen anlayışın" hâkim olmasına neden olmuştur. Bu anlayış hem siyasi hem toplumsal hem de askeri yaşamda erkeğin veya erkeksiliğin (maskülenliğin) daha bir önem kazanmasına sebep olmuştur. Özellikle askeri alanda erkek egemen anlayışın ve maskülenliğin daha yoğun bir şekilde ortaya çıktığı görülmektedir. Çünkü askerlik, güç ve cesaret gerektirdiği için asker olanların maskülen ve güçlü olması gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Hayatın her alanında erkek egemen ve maskülen yaklaşım olması dolayısıyla maskülenlik Hellen toplumunda olumlu veya olması gereken bir durum gibi algılanmıştır. Feminenlik ise gerek kadına bakışın negatif olması gerekse güçsüz olmayı simgelediğini düşündükleri için olumsuz olarak karşılanmıştır. İhtimalle toplumun maskülenlik ve feminenliğe yaklaşımı aslında homoseksüel ilişkilere olan bakış açısını da şekillendirmiştir.

III. Antik Hellen Toplamlarına Göre Homoseksüellik

Homoseksüelliğin ilk ne zaman ortaya çıktığı bilinmese de yapılan araştırmalar bu durumun çok eskiye gittiğini göstermektedir. Yapılan araştırmalarda antik Mısır'da en eski homoseksüel öpüşme sahnesine rastlanmıştır (Ek 23). İÖ 2450 yıllarına ait olduğu düşünülen bu eşcinsel öpüşme sahnesi şu ana kadar kayıtlara geçmiş en eski homoseksüel öpüşme sahnesidir. Niankhkhnum ve Khnumhotep isimli iki antik Mısırlı erkeğin öpüştüğü bu sahne homoseksüellikle ilgili en eski görsel materyal olması açısından büyük önem arz etmektedir. Bu sahne dışında Mısır'da homoseksüel ilişkiye giren erkeklerin olduğu sahneler de mevcuttur (Ek 24).²¹⁸ Bu durum, homoseksüelliğin en eski tarihlerden beri var olduğu düşüncesinin göstergesi olarak kabul edilebilir. Hellenlerde özellikle Arkaik dönemde yapılmış vazo resimlerinde homoseksüel sahnelerin sıkça işlendiği yapılan araştırmalarda dikkat çekmektedir.

Günümüzde olduğu gibi antik dönemde de homoseksüelliğin nedenleri hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Homoseksüelliğin nedeni bugün de tam olarak

²¹⁸ Parkinson, R. B. (2013). *A Little Gay History*. London: The British Museum Press: 39-43.

anlaşılamadığı gibi antik dönemde de çözülememiştir. Fakat Hellen toplumu homoseksüelliğin nedeni hakkında bazı görüşler ortaya koymuş ve bunu geride bırakmış olduğu eserlerde de işlemiştir.

Antik dönemdeki homoseksüelliğin tanımının anlaşılması için cinsellik ve cinsellik-haz arasındaki bağlantıyı bilmek gerekmektedir. Cinselliğin korku, güven, acı veren ya da hoş giden bir duygu olduğunu ileri sürmüşlerdir.²¹⁹ Anlaşılan o ki cinsellik günümüzde olduğu gibi Hellenler’e göre de insani bir duygudur.

Haz hoş giden duygulanma, hoşlanma ya da zevk olarak tanımlanabilir.²²⁰ Aristoteles haz için şunları demiştir: *“Hazza düşkün insan kendisine haz veren şeylerin peşinden gitmeyi tercih eder. Kendine hakim olmayan insan bunların peşinden gitmemek gerektiğini bilir ama yine de gider. Kendine hakim olmama konusuyla ilgili olan şey bilim değil doğru tercihtir.”*²²¹

Aristoteles hazza neden olan şeylerin bazılarının zorunlu olduğunu da söylemiştir. Ona göre bunların başında yemek-içmek ve cinsellik gelmektedir.²²² Aristoteles gençler cinsellik istemektedir, bu cinsellik de hazla ilgilidir demiştir.²²³ Anlaşılabacağı üzere Hellenler cinselliği hazla bağlantılı tanımlamışlardır. Nitekim birçok bilim insanı gibi Freud da cinsel dürtünün yani hazzın varlığını kabul etmektedir.²²⁴

Hellenlere göre hazzın nesneleri mevcuttur. Bu haz nesnelerinin biri de kadınlardır. Zaten kadınlarla olan ilişkinin en önemli nedenlerinden biri de “çoğalma” isteğidir. Bir diğer hazzın nesnesi ise erkeklerdir. Erkeklerle olan ilişkilerde “haz” daha da ön planda olmuştur. Çünkü bu tür ilişkilerde çoğalma olamayacağı için hazzın etkisi daha çok görülebilir.²²⁵ Unutulmamalıdır ki insanlar ister erkek isterse kadın olsun hem kendi cinsine hem de diğer cinse aynı anda ilgi duyabilir. Yani hazzın nesnesi bazen yalnızca bir cins değil her iki cins de olabilmektedir.

²¹⁹ Arist. MA. VIII, 702a

²²⁰ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a5100248fde96.73902130 Çevrimiçi TDK’nin sitesinden 06.01.2018 tarihinde saat 17:01’de alınmıştır.

²²¹ Arist. EN. VII, 1146b.

²²² Arist. EN VII, 1148.

²²³ Arist. EN VIII, 1156b.

²²⁴ Freud 2015: 29.

²²⁵ Gezgini 2010: 156.

Platon'un *Symposion* eserinde Hellenlerin homoseksüelliği nasıl gördüğüne dair pek çok ipucu mevcuttur. Eserde eskiden yalnızca kadın ve erkek cinsin olmadığını, kadın ve erkeğin dışında üçüncü bir cins olduğundan bahsetmektedir. Bu üçüncü cins hem kadın hem de erkek (hermaphroditos / ἑρμαφρόδιτος)²²⁶ olarak tanımlanmıştır. Hatta çift cinsiyetlilere verilen bu isim daha sonra insanları aşağılamak için de kullanıldığı eserde anlatılmıştır.²²⁷

Eserdeki mitolojik öyküye göre bu üçüncü cins insanlar kambur, dörder el ve ayağa sahip, farklı yönleri bakan iki yüzleri ve tek kafaları olan canlılardır. Bu insanların tanrılara saldırması üzerine Zeus ve diğer tanrılar insanların hem var olmaya devam edecekleri hem de eskisi gibi davranamayacakları bir çözüm bulmuştur. Bu çözüm de onları ikiye ayırmak olmuştur. Böylece Zeus onları güçsüzleştirmiştir. Zeus her bir üçüncü cins insanı ikiye böldüğünde Apollon onların kesilen yerlerini iyileştirmiştir. Bu canlılar ikiye ayrıldıktan sonra diğer parçaları olmadan bir şey yapmak istememişlerdir. İkisinden biri öldüğünde de kalan beden bazen bir erkek bazen de kadın bedenine sarılabilmesi insanların zarar görmesine neden olmuştur. Zeus bu durumu görünce de yumuşamıştır. Onlara yeni bir çözüm bularak arkalarındaki üreme organlarını bedenlerinin ön kısmına almıştır. Zeus böylece üremenin cinsel ilişki yoluyla gerçekleşmesini sağlayacak biçimde onları tasarlamıştır.²²⁸ Eserde geçen şu sözler oldukça ilginçtir: *“Herkes bütünü bir parçasıdır. Bu varlık aynı bir balık gibi ortadan kesilip ikiye ayrılmıştır. Doğal olarak parçaların her biri diğer parçasını aramaktadır. Kadın-erkek türünün yani iki türün karması olan canlıların bir parçası olan erkeklerin bazı erkeklerden, bazıları da kadınlardan hoşlanabilir.”*²²⁹

Platon bu anlattıklarının dışında yine aynı eserde erkeklerle olan ilişki nedeninin de haz olduğu vurgulanmıştır.²³⁰ Çünkü erkeklerin erkeklerle, kadınların kadınlarla ilişkilerinde “doğurma” ve “çoğalma” olmayacağı için haz daha fazla ön planda olacaktır. Ayrıca aynı eserde toplumda zina yapan erkeklerin hemcinslerinden

²²⁶ Platon'un eserinde o dönemde hermafroditliğin (çift cinsiyetlik) bilindiği görülmektedir. Platon'un eseri dışında Herodotos'un eserinde de hem kadın hem de erkek organı taşıyan bir katırdan söz edilmektedir (Hdt. VII, 57.). Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere Hellen toplumu, hem insanlarda hem de hayvanlarda çift cinsiyetliğin görüldüğünü bilmektedir.

²²⁷ Pl. Smp. 189e-190.

²²⁸ Pl. Smp. 190-191c.

²²⁹ Pl. Smp. 191d-e.

²³⁰ Pl. Smp. 191c-d.

hoşlananların arasından çıktığından bahsedilmiştir. Fakat bu erkeklerin cesaret, yiğitlik gibi özelliklerinden dolayı kendi benzerlerinden hoşlandığı vurgulanmıştır. Bunların dışında bu erkeklerin yaşlandıkları zaman da genç erkekleri sevdikleri yazılmıştır.²³¹

Sonuç itibarıyla Hellenler homoseksüelliğin nedenini mitolojide anlatılan *hermaphroditosa*²³² yani üçüncü cinse dayandırmaktadır. Kadınların ve erkeklerin kendi cinslerinden hoşlanması durumunda çift cinsiyetli insanlardan dolayı olduğu açıklaması oldukça ilginçtir. Ayrıca Hellenlerin antik dönemdeki homoseksüel erkeklerin daha çok erkekliğe sahip kişiler olduğunu da belirtmesi son derece dikkat çekicidir.²³³

Homoseksüelliğin nedeninin açık bir şekilde antik eserlerde ele alınması aslında Hellenlerin homoseksüelliğe olan olumlu bakış açısının da göstergesidir. Başlı başına bu durum bile homoseksüel ilişkilerin antik Hellen kültürünün bir ögesi olduğunu kanıtlar niteliktedir. Hellenlerin insanları bir bütün olarak görmesi ve homoseksüelliğin kadın erkek türünün karması olan canlıdan ayrışması olduğu hikayesi oldukça önemlidir. Günümüzde özellikle tıbbi anlamdaki hermafrodit araştırmalarında ve hermafroditliğin tanımlanmasında Hellenlerin bu açıklamaları önem arz etmektedir.

IV. Antik Hellen Mitolojisinde Homoseksüellik

Gerek geçmişte gerekse günümüzde “din” toplumlara yön veren önemli bir etken olmuştur. Dinler toplumların en küçük birimlerini dahil etkilemiştir. Bu etkinin boyutu da toplumdan topluma ve kişiden kişiye değişmiştir. Hellen dini de Hellen toplumunun yaşamının her köşesini etkilemiştir. Söz konusu din ataerkil ve erkek

²³¹ Pl. Smp. 192b-c.

²³² *Hermaphroditos* Hellen mitolojisinde hem erkek hem de dişi yani çift cinsiyetli bütün yaratıklara verilen addır. Mitograflar bu ismi Aphrodite ve Hermes’in bir oğluna vermişlerdir. Hem annesinin hem de babasının adını hatırlatan Hermaphroditos olağanüstü güzellikte biri olarak anlatılmaktadır. O beş yaşına geldiği zaman dünyayı dolaşmaya çıkmıştır. Karia’da bulunduğu bir gün çok güzel bir gölün kıyısında Salmakis adındaki nympha (peri) ona aşık olmuştur. Nympha bazı girişimlerde bulursa da bu girişimler geri çevrilmiştir. Bu durum üzerine nympha kaderine razı gibi görünüp bir yerde bekleyerek gizlenmiştir. Suyun berraklığına dayanamayan delikanlı da soyunup göle atlamıştır. Bu durumu gören nympha delikanlının yanına giderek ona sıkça sarılmış ve tanrılara bedenlerinin hiçbir zaman ayrılmaması için yalvarmıştır. Tanrılarda bu durumu kabul ederek onları iki cinsli yeni bir varlık olarak birleştirmişlerdir. (Grimal 2012: 274.)

²³³ Pl. Smp. 192.

egemen özelliklerin ağır bastığı bir karakter sunmakta, toplumun hem siyasal ve askeri hem de ekonomik ve sosyal yaşamını biçimlendirmektedir.

Zeus'un en etkili tanrı olduğu bu çok tanrılı din, Hellen toplumunun "erkek egemen" bir toplum olmasına sebep olmuştur. Çünkü Hellenler onlar için büyük öneme sahip "güçlü" ve "kudretli" tanrı Zeus'u örnek almışlardır. Zeus'un yaptıklarının Hellen toplumu tarafından örnek alınması erkeğin toplum içerisinde ayrıcalık sahibi olmasını sağlamıştır.

Hellen dini ve toplumunda görülen pek çok özellik mitolojik olaylarda da işlenmiştir. Homoseksüellik de bunlardan bir tanesidir. Hellen mitolojisinde homoseksüellikle ilgili en bilinen mitos Zeus ile Ganymedes arasında yaşananlardır. Bu mitos dışında Apollon ile Brankhos; Apollon, Zephyros ile Hyakintos; Apollon, Zephyros ve Kyaparissos; Herakles ile Hylas homoseksüel ilişkilere örnek gösterilebilir. Bu örneklerin dışında Satyrler ve Panlar ile ilgili bazı mitoslar da homoseksüel öğeler içermektedir.

Homoseksüellikle bağlantılı mitosların fazlalığı toplumdaki homoseksüelliğe bakışı yansıtmaktadır. Olasılıkla Hellen toplumunda homoseksüellik olağan karşılanıyordu. Örneğin baş tanrı Zeus'un homoseksüel ilişkiye girmesini Hellenlerin bu durumu normale indirgeme yöntemlerinden biri olarak ya da başka bir deyişle toplumda zaten var olan bu durumu tanrılara da atfederek meşrulaştırma girişimi olarak değerlendirebiliriz. Unutulmamalıdır ki dini motifler aslında toplumda var olanı yansıtmaktadır. Mitolojik öykülerde karşılaşılan homoseksüel öğeler de sözü geçen dönemde Hellen toplumunu yansıtmaktadır.

A. Zeus ve Ganymedes

Zeus ve Ganymedes mitosunu ayrıntılı bir şekilde anlatılmadan önce, öykünün kahramanları olan Zeus ve Ganymedes'i incelemek gerekmektedir. Çünkü bu mitosun ana unsuru olan Zeus ve Ganymedes'in karakter özellikleri mitosun daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır.

Hellenlerin baş tanrısı ve en önemli tanrılarında biri olan Zeus, antik kaynakların en çok sözünü ettiği karakterlerden biri olmuştur. Antik yazarlardan Hesiodos Zeus'u "tanrıların ve insanların babası" ve "en büyük ve en güzel tanrı"

olarak tanımlamıştır.²³⁴ Diğer bir antik yazar olan Homeros ise “büyük bilge”, “yasa koyucu”, “kalkanı yıldırım olan”, “baba” ve “bulut devşiren” gibi unvanlarla Zeus’u anmaktadır.²³⁵ Ayrıca Zeus gökyüzü ve gök gürültüsü tanrısıdır. Hellen dinine göre o babası Kronos’u devirip tanrılar ve insanların hükümdarı olmuştur.²³⁶ Bundan dolayı da o güç ve erkekliğin sembolü olarak algılanmaktadır.

Baş tanrı Zeus neredeyse tüm mitoslarda görülmektedir. Hatta Homeros’un Troia Savaşı’nı anlattığı eserinde de sıkça geçmektedir.²³⁷ Gerek antik yazarların eserlerinde gerekse vazo resimleri ve heykel gibi sanat eserleri üzerinde daima Zeus imgesi yer almaktadır. Çünkü Zeus tüm Hellen toplulukları için son derece önemli bir tanrıdır.

Erkeğin ön planda olduğu Hellen toplumunda yaşamın her alanında baş tanrı Zeus örnek alınmıştır. Hellen toplumunun erkek egemen anlayışı buradan kaynaklanmaktadır. Zeus’un yani bir erkeğin baş tanrı olması ve diğer tanrı ve tanrıçalardan üstün görülmesi aynı zamanda Hellenlerin ataerkil yapısını yansıtmaktadır.

Hellenler Zeus’a saygılarını sunmak ve ona taleplerini iletmek için adına pek çok tapınak inşa etmişlerdir. Bu tapınaklar arasında en güzel örneklerden biri Olympia Zeus tapınağıdır. Bu görkemli tapınağı ona saygılarını sunmak için ayakta duran bir Zeus heykeli ile taçlandırmışlardır.²³⁸

Zeus baş tanrı ve gök tanrısı olduğu için daima “güçle” ve “erkeklikle” bağlantı kurulmuştur. Onun yıldırımlar saçması gücünün ve kudretinin simgesi olmuştur. Bu nedenle Hellen toplumu ve özellikle de erkekler Zeus’u model almıştır. Örneğin Hellen erkeklerinin gymnasionlara gidip vücutlarını güçlendirmek istemeleri Zeus gibi olma, ona benzeme isteği olarak ilişkilendirilebilir.

Genel itibarıyla Zeus gücün, erkekliğin ve maskülenliğin simgesi haline dönüşmüştür. Bu durum da maskülenliğin Zeus örneği çatısı altında birleşmesine

²³⁴ Hesiodos *Th.* 45-50.

²³⁵ Homeros *İl.* I, 235-520.

²³⁶ Erhat 2010: 293-294.

²³⁷ Erhat 2010: 294-295.

²³⁸ Boardman 2005a: 33.

neden olmuştur. Yani Zeus mitosların da etkisiyle Hellen erkeklerinin olmak istediği model olmuştur.

Ganymedes ise Zeus'dan daha farklı bir karakterdir. O Troia şehrine ismini veren Kral Tros'un oğludur.²³⁹ O ölümlülerin en güzeli ve kusursuzu olarak tanınmaktadır. Homeros'un eserinde Ganymedes şu şekilde anlatılmaktadır: *“Troas'tan da üç kusursuz oğul geldi dünyaya İlos, Assarakos ve tüm faniler içinde en güzeli olan tanrıya denk Ganymedes.”*²⁴⁰

Homeros'un eserinde anlatılan Ganymedes tasviri oldukça ilginçtir. Onun tüm faniler içerisindeki en güzeli olarak tasvir edilişi Aphrodite'nin²⁴¹ tasvirine benzemektedir. O aynı Aphrodite gibi kusursuz ve güzel olarak anlatılmıştır. Güzelliği dışında da “tanrıya denk” olması son derece dikkat çekicidir. Bir faninin tanrıyla bir tutulması gerçekte onun ne kadar önemli bir kişi olduğunu açıkça göstermektedir.

Zeus ile Ganymedes arasındaki homoseksüel ilişki mitosları Hellenlerin homoseksüelliğinin açıklanması için büyük önem arz etmektedir. Çünkü Hellenlerin baş tanrısının bile homoseksüel ilişkiye girmesi, aslında Hellen toplumunda eşcinselliğin yaygın oluşunun bir göstergesidir. Hellen erkeklerinin Zeus'u rol model almaları homoseksüelliğin normal karşılanmasına neden olmuş olabilir. Öte yandan daha gerçekçi bir değerlendirme yapacak olursak, Hellen toplumunda yaygın olan homoseksüelliği tanrılara da atfederek homoseksüelliği meşrulaştırmak istemiş olabilirler.

Mitosa göre Ganymedes İda dağında sürüleri otlatırken Zeus onu görmüş ve aşık olmuştur. Bunun üzerine de kartal biçimine girmiş ve Ganymedes'i pençelerinin arasına alıp Olympos'a kaçırmıştır.²⁴² Hatta Zeus Ganymedes karşılığında babası Tros'a atlar vermiştir.²⁴³ Burada Tros Zeus'la anlaşarak oğlunun kaçırılmasına göz yummuştur. Ganymedes'in babası Tros'un oğluna karşılık Zeus'tan kefareti

²³⁹ Graves 2010: 142.

²⁴⁰ Hom. *Il.* XX, 230-235.

²⁴¹ Aphrodite (Ἀφροδίτη) Zeus ile Dione'nin kızıdır. Bazen de Ouranos'un kızı olarak da kabul edilmektedir. Hikayeye göre Ouranos'un Kronos tarafından kesilen cinsel organları denize düşmüş ve Aphrodite doğmuştur. O denizden çıkar çıkmaz Kythira'ya sonra da Kıbrıs kıyılarına götürülmüştür. Orada Horalar (Mevsimler) tarafından karşılanmış ve giydirilip süslenecek ölümsüzler dünyasına götürülmüştür. Tanrıça Aphrodite mitolojik hikayelerde saf aşkın ve güzelliğin tanrıçası olarak betimlenmiştir (Grimal 2012: 69.).

²⁴² Erhat 2010: 116.

²⁴³ Hom. *Il.* V, 260-265.

armağanlarını kabul etmesi aralarındaki homoseksüel birlikteliği de kabul ettiğinin göstergesidir.

Bazı anlatımlara göre ise Eos'un Ganymedes'i metresi yapmak için kaçırdığını gök tanrı Zeus'un da bu yakışıklı genci onun elinden aldığı anlatılmaktadır.²⁴⁴ İki mitos arasında Eos etmeni dışında bir fark yoktur. Fakat genel olarak en bilinen mitos Zeus'un Ganymedes'i çobanlık yaparken kaçırmasıyla ilgili olmalıdır.

Ganymedes öyküsünün kökeni hakkında antik kaynaklarda çok ilginç bilgiler mevcuttur. Platon'un *Yasalar* adlı eserinde Ganymedes öyküsünün kökeninin Giritliler'e ait olduğu yazılmıştır. Bu durum eserde şu şekilde geçmektedir: *"Hepimiz Ganymedes öyküsünü çıkardılar diye Giritliler'i suçlarız. Çünkü yasaların kentlerine Zeus'tan geldiğine inanmışlardır, tanrıyı izleyerek bu hazzın tadını çıkarabilmek için bu öyküyü Zeus'a dayandırmışlardır."*²⁴⁵

Anlaşılabileceği üzere homoseksüelliğin normal karşılanması için Giritliler'in bu mitosu ortaya çıkardığını aktarılmaktadır. Bu cümleden olmak üzere Hellenlerin homoseksüelliği "meşru" hale getirebilmek için bu mitosu ortaya çıkardıklarını söylemek hiç de yanlış olmaz. Ayrıca sözü geçen mitostan anlaşılabileceği üzere Hellen toplumunda özellikle Girit örneğinde görüldüğü gibi homoseksüellik yaygın bir olgudur.

Ganymedes'in ismi ile ilgili de oldukça ilginç bir yorum mevcuttur. Graves eserinde Ganymedes ismini "aşığının elinde nektar içerek serinleyen Zeus'un değil, aslında evlilik umudundaki kahramanın kendi arzularını ifade eder" şeklinde yorumlamıştır.²⁴⁶

Zeus ile Ganymedes mitosu pek çok vazo resmi üzerinde betimlenmiştir. (**Ek 22**). **Ek 22**'deki Zeus ile Ganymedes'in yer aldığı vazo resmi İÖ 430 yıllarına aittir.²⁴⁷ Bu vazo resminde Zeus sakallı, Ganymedes'ten daha yaşlı, maskülen ve Ganymedes'i kaçıırken betimlenmiştir. Ganymedes ise Zeus'un aksine çok daha genç, sakalsız, atletik ve oldukça yakışıklı bir erkek olarak işlenmiştir.

²⁴⁴ Graves 2010: 142.

²⁴⁵ Pl. *Lg.* 636c-d.

²⁴⁶ Graves 2010: 144.

²⁴⁷ Smalls, J. (2003). *Homosexuality in Art*. New York. Parkstone Press: 34.

Burada Zeus, bilgeliği, güçlülüğü, yaşlılığı ve maskülenliğiyle, Ganymedes ise güzelliği, feminenliği ve gençliğiyle ön plana çıkarılmıştır. Bu durum aslında toplumdaki yaşça daha büyük maskülen erkeklerin kendilerinden daha küçük yaştaki feminen erkeklere olan ilgilerinin resim sanatına yansımaları olarak da değerlendirilebilirler. Ayrıca Zeus ve Ganymedes mitosunu örneğinde görüldüğü gibi, güç sahibi tanrılar ister kadın olsun isterse erkek “güzel” ve “genç olan” kişilere her zaman ilgi duymuş ve sevmiştir.²⁴⁸ Bu duruma benzer bir örnek ise tanrıça Eos ile Troia kralı Leomedon’un oğlu yakışıklı Tithonos ile ilgilidir. Tanrıça Eos aynı Ganymedes gibi genç ve yakışıklı Tithonos’a aşık olmuştur. Bu aşkı yüzünden de aynı Zeus’un Ganymedes’i kaçırmaları gibi o da Tithonos’u kaçırpı sarayına yerleştirmiştir.²⁴⁹

Eos ile Tithonos ve Zeus ile Ganymedes mitosları oldukça benzerdir. Hikayeleri benzer olsa da ilki bir genç ile bir yaşlının heteroseksüel aşkını, diğeri ise yine bir genç ile bir yaşlının homoseksüel aşkını anlatmaktadır. Anlaşılabacağı üzere ister heteroseksüel isterse homoseksüel aşk olsun, tanrı(ça)lar genellikle gençlere” ve “yakışıklılara” ilgi duymuştur.

Zeus’un Ganymedes’e duyduğu ilgi bir tutkudur.²⁵⁰ Hellenler’deki homoseksüel ilişkilerde üreme amacı yoktur. Bu nedenle de ister erkek erkeğe isterse kadın kadına olsun tüm homoseksüel ilişkiler de bir tutku söz konusudur.

Bunların dışında Zeus ile Ganymedes ilişkisinde sözü edilen iki karakteri erastes (ἐραστής) ve eromenes (ἐρωμένη)²⁵¹ olarak eşleştirmek hiç de yanlış olmaz. Zeus yaşlı, sakallı ve maskülen olduğu için erastes yani seven, Ganymedes ise daha kadınsı, sakalsız ve genç olduğu için eromenes yani sevilen olarak adlandırılabilir. Hellenlerde sözü geçen erastes ve eromenes ilişkileri oldukça fazla vardır. Özellikle vazo resimlerinde seven-sevilen ilişkileri sıkça görülmektedir.²⁵²

Antik yazarlardan Ksenophon Zeus ile Ganymedes’in ilişkisini yorumlamış ve Ganymedes isminin anlamını eserinde anlatmıştır. Ona göre Zeus Ganymedes’i

²⁴⁸ Dover K. J. (1989). *Greek Homosexuality*. Cambridge: Harvard University Press: 6.

²⁴⁹ Erhat 2010: 287.

²⁵⁰ Bonnefoy, Y. (2000). *Mitolojiler Sözlüğü* (Çev. Levent Yılmaz). 2, İstanbul: Dost Kitapevi Yayınları: II, 921.

²⁵¹ Liddel ve Scott 1996: 681-695.

²⁵² Sartre, M. (2015). Antik Yunan’da Eşcinsellik.(ss. 59-77). (Çev Ayşen Gür). *Batı’da Aşk ve Cinsellik*. Der. Georges. Duby. İstanbul . İletişim Yayınları: 61.

bedensel güzelliği için değil, gönlünün yüceliğini beğendiği için kaçırmıştır. Hatta Ganymedes (Γανυμήδης) kelimesinin Hellen dilinde “mutluluktan ısıldayan” anlamında olması da bu durumu kanıtlar niteliktedir.²⁵³ Ayrıca Ganymedes ismi Latince’ye de geçmiştir. Latince *catamitus* kelimesi günümüzde İngilizce’sine homoseksüel ilişkideki pasif tarafı yani cinsel ilişkide daha edilgen rolü üstlenen erkeği ifade eden *catamite* sözcüğü olarak geçmiştir.²⁵⁴

Sonuç itibarıyla Hellen mitolojisinin merkezinde olan Zeus ile Ganymedes arasındaki homoseksüel ilişki, Ege dünyasındaki homoseksüelliğin temelini oluşturmaktadır. Bu ilişki Hellen toplumunda özellikle homoseksüel ilişkiye giren erkekler arasında model olarak algılanmış olmalıdır. Ataerkil ve heteroseksüel yapının hakim olduğu toplumda, baştanrının homoseksüel ilişkiye girmesi, homoseksüelliğin olağan karşılanmasında ve meşrulaşmasında etkili olmuş olmalıdır. Bundan dolayı da Zeus ile Ganymedes arasındaki bu mitos Hellen dünyasındaki homoseksüelliğin tanrılara atfedilerek yansıtılması olarak algılanmalıdır.

B. Apollon ile Brankhos

Zeus gibi tanrı Apollon’un da homoseksüel ilişkisi olmuştur. Tanrı Apollon Zeus’un Leto’dan olan oğludur.²⁵⁵ O ideal bir gençlik figürü ve güzel sanatlar tanrısıdır. Ayrıca o ışık, güneş, okçuluk, hekimlik ve şifa tanrısıdır. Apollon ayrıca kehanetle de ilişkilendirilir. Delphoi’deki ve Didymada’daki büyük tapınak ona adanmıştır.²⁵⁶

Brankhos ise Miletoslu yakışıklı bir delikanlıdır. Annesi onu doğurmadan önce rüyasında güneş ışınlarının ağzından ve boğazından girip göbeğinden çıktığını görmüştür. Bu rüyayı yorumlayan biliciler de doğan bu çocuğa “boğaz” anlamındaki Brankhos (Βράγχος) adını vermişlerdir.²⁵⁷

Hikayeye göre Apollon Brankhos’u dağda sürülerini otlatırken görmüş ve ona aşık olmuştur. Tanrı Apollon biliciliği yani geleceği görme yeteneğini öğretme

²⁵³ X. Smp. VIII, 28-31.

²⁵⁴ Graves 2010: 144.

²⁵⁵ Graves 2010: 92.

²⁵⁶ Erhat 2010: 44-49.

²⁵⁷ Erhat 2010: 75.

karşılığında Brankhos'la birlikte olmuştur. Böylece o beğendiği Brankhos'u Didyma'nın ünlü bilicisi haline getirmiştir.²⁵⁸

Apollon ve Brankhos'un hikayesi Zeus ile Ganymedes'in hikayesine oldukça benzemektedir. Bu benzerliklerden en dikkat çekicisi hem Ganymedes'in hem de Brankhos'un dağda çobanlık yaparken görülüp tanrılar tarafından beğenilmeleridir. Zeus Gaymedes'i, Apollon da Brankhos'u çobanken görüp aşık olmuştur. Her iki hikayede de tanrılar isteklerine ulaşmışlardır.

Bu mitosta da Zeus ile Ganymedes'inkine benzer erastes-eromenes ilişkisi vardır. Apollon "erastes" yani "seven", Brankhos ise "eromenes" yani "sevilen"dir. Apollon bilgili, öğretici ve daha yaşlıyken Brankhos ise bilgiyi öğrenmek için her şeyi yapabilen bir genç rolündedir.

Mitolojideki bu hikayelerin homoseksüellik ile ilgili araştırmaları için önemi oldukça fazladır. Çünkü Hellenlerin baş tanrısı olan Zeus ile Ganymedes gibi Apollon ile Brankhos'un da homoseksüel ilişkiye girmesi, Hellenler açısından homoseksüelliğin meşru ve olumlu algılandığını ortaya koymaktadır. Homoseksüel ilişkiye giren tanrıların ve bu tanrılarla ilişkilendirilen mitosların çokluğu, Hellenlerin homoseksüelliğe bakışını da göz önüne sermektedir.

C. Apollon, Zephyros ve Hyakinthos

Bilici tanrı Apollon'un Brankhos haricinde de homoseksüel ilişkileri olmuştur. Sözü geçen tanrının homoseksüel ilişkiye girdiği kişilerden biri de Hyakinthos'tur. Apollon'un bu kişi ile olan homoseksüel ilişkisi Brankhos ile olan ilişkisinden daha farklı olmuştur.

Hyakinthos Spartalı yakışıklı bir prenstir. Hellenlerin en önemli tanrılarından Apollon onu görmüş ve beğenmiştir. Fakat Batı Rüzgarı yani Zephyros da yakışıklı genç Hyakinthos'a aşık olmuş ve onu tanrı Apollon'dan kıskanmıştır. Hikâyeye göre bir gün Apollon genç ve yakışıklı Hyakinthos'a disk atmayı öğretmektedir. Bu sırada da Zephyros onları görmüş ve kıskanmıştır. Disk attıkları anda Batı Rüzgarı disk havada yakalamış ve Hyakinthos'un kafasına atmıştır. Böylece Hyakinthos başına

²⁵⁸ Yörük, T. (2000). *Yunan Mitolojisinde Aşk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: 265.

aldığı darbe ile hayatını kaybetmiştir. Bu olay üzerine Apollon çok üzülmüştür ve gençliği bozulmasın diye Hyakinthos'u sümbüle çevirmiştir.²⁵⁹ Bu mitosun bir diğer versiyonuna göre de Apollon'un diski atışı sırasında Zephyros'un müdahalesi nedeni ile değil kazara yani hiç kimsenin müdahalesi olmadan öldüğü de yazılmıştır.²⁶⁰

Söz konusu mitosla ilgili vazo resimleri de mevcuttur (**Ek 25**). Batı Rüzgarı Zephyros ile Hyakinthos'un işlendiği bu vazo resmi oldukça dikkat çekicidir. Bu vazo resminde Zephyros kucağında yakışıklı delikanlı Hyakinthos'u kaçıırken resmedilmiştir. Sahnedeki en dikkat çekici şey Zephyros kanatlarıyla onu yukarı kaldırıp kaçıırken, Hyakinthos'un onun kucağında çıplak, sakalsız, genç ve yakışıklı bir erkek olarak betimlenmiş olmasıdır. Bu kaçırma sahnesinde Hyakinthos'un karşı çıkmadığı hatta halinden memnun olduğu hissi verilmiştir. Bazı araştırmacılar bu memnuniyet ifadesini hissettiren sanatçının, Apollon'a nazire yapmak için böyle bir ifade kullanmış olabileceğini düşünmektedir.²⁶¹

Bu ilişkide Apollon ve Zephyros “*erastes*”, Hyakinthos ise “*eromenes*” olarak adlandırılabilir. Ayrıca Apollon ve Zephyros'un Hyakinthos isimli erkeğe duyduğu homoseksüel ilgi mitosları diğer mitoslara göre oldukça ilginçtir. Çünkü diğerlerinin aksine bu mitosta yakışıklı ve genç bir erkeğe iki erkek (tanrı) birden aşık olmuş hatta bir tanesi onu kıskanmıştır.

D. Apollon, Zephyros ve Kyparissos

Apollon ve Zephyros'un Hyakinthos dışında homoseksüel aşk duyduğu bir erkek daha vardır. Bu iki erkek aynı Hyakinthos'a olduğu gibi Kyparissos adlı delikanlıya da aşık olmuştur. Burada da Apollon ve Zephyros “*erastes*”, Kyparissos ise “*eromenes*”tir.

Kyparissos Herakles'in Auge'den doğma oğludur.²⁶² Kyparissos aynı Ganymedes ve Hyakinthos gibi yakışıklı genç bir erkektir. Mitosa göre bu genç yakışıklı oğlan bir gün yanından ayırmadığı kutsal geyiği yanlışlıkla öldürmüştür. Bu sebepten de büyük bir üzüntüye kapılmıştır. Hatta o kadar üzülmüştür ki, tanrılardan

²⁵⁹ Graves 2010: 94-95.

²⁶⁰ Gezgin 2010: 98.

²⁶¹ Gezgin 2010: 98-99.

²⁶² Yörük 2000: 265-266.

kendisini bu acıdan kurtarmasını istemiştir. Sevgilisi Apollon da sürekli ağlayarak gördüğü için çözüm olarak onu yas ve ölüm ağacı olan servi ağacına dönüştürmüştür. Hikayeye göre Apollon gibi Batı Rüzgarı Zephyros'ta bu genç erkeğe aşık olmuş ve onu rakip olarak görmüştür.²⁶³

Bu öyküde de aynı diğer benzeri mitoslar gibi Hellen toplumundaki homoseksüelliği yansıtmaktadır. Hellen dinindeki homoseksüel öğeler içerisinde bir erkeğin birden fazla erkeği sevmesi dikkat çekici bir unsurdur. Aynı zamanda bu durum Hellenler'deki homoseksüel ilişkilerdeki çok eşliliği de gözler önüne sermektedir.

E. Herakles ile Hylas

Hellenlerin efsanevi kişiliği Herakles'in de homoseksüel ilişkisi mevcuttur. Herakles Hellen boylarının görüş ve anlayışlarını kendi kişiliğinde toplamış bir karakterdir. O doğanın insanın başına saldırdığı afetleri yok ederek insanlığa sonsuz iyilik yapmıştır. Herakles isminin "Hera'nın ünü" anlamına geldiği ileri sürülse de "heros" yani "kahraman" sözcüğü ile ilişkisinin daha yakın olduğu düşünülmektedir.²⁶⁴ Herakles'in bu özellikleri onu maskülen karakterleri ve güçlü erkekliği ile ön plana çıkarmıştır. Herakles de Hyla, Iolaos ve Eurystheus ile homoseksüel ilişkiye girmiştir.²⁶⁵

Herakles'in Hylas'ın aksine Iolaos ve Eurystheus ile olan homoseksüel ilişkileri hakkında pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Herakles genç ve yakışıklı Hylas'a aşiktir.²⁶⁶ Mitosa göre Argonautlar kendi aralarında en uzun süre kimin kürek çekeceği ile ilgili yarışma düzenlemişler, uzun ve zor geçen saatlerin ardından yarışta geriye Iason, Dioskurlar ve Herakles kalmıştır. Dioskurlar da yorulunca yarışmayı bırakmışlar, böylece yalnızca Iason ve Herakles yarışmaya devam etmiştir. En sonunda da Mysia sınırları içinde Iason da yarışı bırakmıştır. Bu sırada Herakles'in de küreği kırılmıştır. Gemilerdekiler akşam yemeğini hazırlarken Herakles de devasa bir ağacı kökünden söküp kamp kurdukları yere getirmiştir. Herakles kamp alanına

²⁶³ Hard, R. (2004). *The Routledge Handbook of Greek Mythology*. London and New York: Routledge: 571.

²⁶⁴ Erhat 2010: 137.

²⁶⁵ Graves 2010: 622.

²⁶⁶ Dover 1989: 72.

geldiğinde sevgili Hylas'ın iki saat önce Pegai gölüne su için gönderildiğini ve geri dönmediğini öğrenir. Herakles'in hizmetinde çalışan Hylas, cesur savaşçının gözdesidir. Anlatılan hikayeye göre Herakles öküzünü vermek istemeyen Dryopia kralı Theiodomos öldürmüş ve oğlu Hylas'ı böylece himayesi altına almıştır. Gözdesi ve himayesindeki Hylas'ın geri dönmemesi üzerine "Hylas! Hylas!" diye bağırarak ormana doğru koşmuş ve ormanda kyklop Polyphemos ile karşılaşmıştır. İkisi birlikte onu ormanda aramış fakat izine rastlamamışlardır. Genç Hylas ne bir hayvan ne de bir insan tarafından öldürülmüştür. O göle geldiğinde Nymphé (su perisi) Dryope ile kız kardeşleri ona gönlünü kaptırdığı için su altında bir mağarada yaşamaya ikna edilmiştir.²⁶⁷

Hikayenin sonunda Herakles Mysialılar'ı Hylas'ı kaçırmakla suçlamış ve onlardan tutsak alarak sevgilisi Hylas'ı bulmalarını istemiştir. Hylas için yapılan aramalar zamanla yıllık törenler haline gelmiştir. Bu olay nedeniyle rahipler Mysia Olympos'una çıkıp "Hylas, Hylas, Hylas" diye bağırarak kutsal alaylar düzenlemişlerdir.²⁶⁸

Bu mitosta da aynı Zeus ile Ganymedes ve Apollon ile Brankhos'daki gibi "erastes-eromenes" ilişkisi mevcuttur. Herakles burada erkeksi "erastes", Hylas ise ondan daha feminen "eromenes"tir. Ayrıca bu mitosta Hylas'ın hem homoseksüel hem de heteroseksüel ilişkileri olduğu görülmektedir. Bir erkek için homoseksüel ve heteroseksüel sevgilileri arasında mücadelelerin yaşandığı da örnekte görülmektedir.

Iolaos Herakles'in yeğenidir. O bütün hayatı boyunca amcası Herakles'in işlerine yardım etmiştir. Hatta Herakles Iole ile evleneceği zaman karısı Megara'yı da yeğeni ile evlenmiştir. İkili arasındaki bu yakın münasebet onların homoseksüel olabileceği iddialarını ortaya çıkarmıştır. Iolaos ile Herakles arasındaki ilişki sadece dostluk mu yoksa dostlukta öte bir aşk mı kesin olarak bilinmemektedir.²⁶⁹

Eurystheus ise Perseus'un soyundan gelmektedir ve Argolis'te Tiryns, Mykenai ve Mideia'da hüküm sürmektedir. O Herakles doğacağı zaman Zeus Perseus soyundan doğacak ilk kişinin Mikenai'de hüküm süreceğini bildirmiştir. Kısıkanan Hera doğum tanrıçası Eileithyia'ya Herakles'in doğumunu geciktirmesini ve

²⁶⁷ Graves 2010: 778-779.

²⁶⁸ Erhat 2010: 147-148.

²⁶⁹ Grimal 2012: 324 ve Graves 2010: 622.

Eurystheus'un da doğumunu hızlandırmasını söylemiştir. Böylece Eurystheus daha önce doğarak Zeus'un takdirini kazanmıştır. Daha sonra Eurystheus Herakles'e ünlenmesini ve tanrılaşmasını sağlayan işleri yaptırmıştır. Herakles'in bu on iki işi²⁷⁰ Eurystheus'a duyduğu aşk yüzünden yaptığı görüşü mevcuttur.²⁷¹

F. Eros

Hellas halkı arasında aşkla sevgiyle ilişkilendirilen tanrı Eros'un homoseksüel ilişkilerle de bağlantısı vardır. Bu tanrı cinsel aşkın ve arzunun tanrısı olarak adlandırılmıştır.²⁷² Eros ayrıca evliliğin ve erkekler arasındaki homoseksüelliğin de koruyucu tanrısıdır.²⁷³ Eros antik kaynaklarda en sık geçen tanrılardan bir tanesi olmakla birlikte Hesiodos *Theogonia* adlı eserinde Eros'u şu şekilde anlatmıştır:

“Her şeyin başı Khaos'tu.

Güneş göğüslü anne Gaia vardı,

Bunlar ölümsüzlerin kökeniydi.

Olympos'un karlı zirvelerinde yaşarlardı.

Toprağın altındaki karanlık Tartaros'ta da yaşarlardı.

*Ardından ölümsüz tanrıların en güzeli olan Eros.”*²⁷⁴

Hesiodos eserinde Eros'tan insanların el ve ayaklarını çözen, kalplerini, akıllarını ve isteklerini alıp giden bir tanrı olarak da bahsetmektedir.²⁷⁵ Yazarın eserinde “kalplerini, akıllarını ve isteklerini alıp giden diyerek seslenişinden aşkın insanlar üzerindeki etkisini anlattığı düşünülebilir. Çünkü aşık olan kişiler arzularının etkisiyle mantıklı bir şekilde düşünmeden hareket edebilmektedir.

²⁷⁰ Herakles'in on iki işi hakkında ayrıntı bilgi için Bkz. Grimal 2012: 245-271.

²⁷¹ Grimal 2012: 190-191 ve Graves 2010: 622.

²⁷² Graves 2010: 69.

²⁷³ Yörük 2000: 267.

²⁷⁴ Hes. Th. 115-120.

²⁷⁵ Hes. Th. 120-125.

Bunların dışında Eros'un etkisiyle aşık olan insanların farklı duygular hissetmesi antik kaynaklarda da yazılmıştır. Özellikle Sappho yazılarında bu durumu çok güzel bir şekilde anlatmıştır.

“Elimin dizimin bağlarını çözen Eros

Bir kez daha sarsıyor beni

Kaçsan kaçılmaz, o tatlı sert yaratık.” ²⁷⁶

Sappho'un dizelerinde geçen bu sözlerin iyi incelenmesi gerekmektedir. Hemcinsleri ile aşk ilişkileri iddia edilen Sappho, belki de bu dizelerde sevdiği bir kadına olan aşkı anlatmaktadır. Söz konusu dizelerdeki aşk sözlerini bir kadına mı yoksa erkeğe mi ithaf ettiği bilinmez ama Eros'un etkisiyle olduğu kesindir.

Aşkın ve arzunun tanrısı çoğu zaman kanatları olan, yaşlarına ve diğer özelliklerine bakmaksızın rastgele ve nedensiz kalplere aşkın ateşini sokan biri olarak tasvir edilmiştir. Ayrıca bu tanrının Olympos'un on iki önemli tanrısı arasında kabul görmemesi de oldukça ilginçtir.²⁷⁷

Ayrıca Eros'un Aphrodite'nin çocuğu olabileceği ile ilgili iddialar da mevcuttur.²⁷⁸ Belki de onun güzelliği ile ünlenen Aphrodite'nin çocuğu olduğu iddiası “haz” ve “aşk” ile ilgili bağlantılarından dolayıdır. Çünkü aşık olan aşık olduğu kişiyi aynı Aphrodite gibi çok güzel görmektedir. Bu sebepten de Eros güzelliği ve güzel görmeyi Aphrodite'den almış veya öğrenmiş olabilir.

Eros'un homoseksüel ilişkileri koruyan tanrı olması da hiç şaşırtıcı değildir. Çünkü özellikle erkekler arası homoseksüel ilişkilerde doğurma amacı olmadığı için haz ön planda olmuştur. Yani bu tür ilişkiler ister kadınlar arası isterse erkekler arası eşcinsel ilişkiler olsun her ikisinde de haz almak amaçtır. Belki de Eros'un cinselliğin özellikle de hazzın tanrısı olması onunla homoseksüelliği bağlantılı hale getirmiştir.

Hellen toplumundaki homoseksüel ilişkilerin yoğunluğu Eros'un önemini de arttırmış olabilir. Zeus'un eşcinsel ilişkiye girmesi, Eros'un eşcinsel ilişkilerin tanrısı olması “Hellen dininin” homoseksüelliğe bakış açısının da bir göstergesidir.

²⁷⁶ Sapph. 130.

²⁷⁷ Graves 2010: 70.

²⁷⁸ Graves 2010: 69.

Unutulmamalıdır ki dindeki bir takım ögeler genellikle toplumdaki yaşantının yansıması olmuştur.

G. Pan

Hellen tanrılarında Pan, küçükbaş hayvanların ve çobanların tanrısıdır. Pan belden aşağısı keçi, belden yukarısı insan şeklinde tasvir edilmiştir. Hikayeye göre Pan ilk başlarda insan şeklinde tasvir edilirken daha sonra boynuzlar ve sakal hariç insan yüzüne sahip olmuştur. O çoban kavalını sevmiş ve azgın tekeler gibi nymphaların peşine düşmüştür. Genelde tanrı ıssız yerlerde beklenmedik bir şekilde birdenbire gürültüler kopararak insanları korkutmuştur.²⁷⁹ Ayrıca Pan, Hellas'taki on iki Olymposlu tanrıya dahil edilmemiştir. O alçak gönüllülüğüyle tanınmış ve hoş karşılanmayacağını bildiği için hayatının sonuna dek Arkadia'nın ovalarında yaşamıştır.²⁸⁰

Pan azgınlığı ve aşkılarıyla da tanınmış bir tanrıdır. Onun bayağılıkları ve neredeyse herkese aşık olması küçük görülüp horlanmasına neden olmuştur. Olymposlular her fırsatta bu özelliği yüzünden onu küçük görmüşlerdir. Apollon kehanet sanatını kandırdığı Pan'dan öğrenmiştir. Hermes ise Pan'ın kaybettiği flütü bulup kendi icadı olduğunu söyleyip Apollon'a satmıştır.²⁸¹ Yani keçi tanrı Pan saflığı yüzünden pek çok tanrı tarafından kullanılmıştır.

Hemen hemen herkese aşık olabilen Pan oldukça romantik ve duygusal bir kişiliğe sahiptir. Pan'ın peri Pitys ile aşkı bu durumun kanıtıdır. Hikayeye göre Pan peri Pitys'e aşık olmuştur ve onun peşine düşmüştür. Genç peri de ondan kaçmak için kendisini çam ağacına dönüştürmüştür. Bu olaydan dolayı çok üzülen Pan, o çam ağacından bir dal koparıp onu taç yaparak ölene kadar başında taşımıştır.²⁸²

Pan'ın ilgi duyduğu kişiler yalnızca kadınlar olmamıştır. O da yukarıda sözünü ettiğimiz diğerleri gibi hem kadınlara hem de erkeklere ilgi duymuştur. Hatta bu durum

²⁷⁹ Erhat 2010: 235.

²⁸⁰ Graves 2010: 123.

²⁸¹ Graves 2010: 124.

²⁸² Graves 2010: 124.

vazo resimlerine de yansımıştır (Ek 26). İÖ 470'lere ait bu vazo resminde Pan penisi erekte olmuş bir vaziyette genç bir çobanı hızla kovalamaktadır.²⁸³

Söz konusu vazo resminde Pan'ın genç çobana duyduğu arzu oldukça iyi bir şekilde işlenmiştir. Penisinin erekte olmuş bir şekilde çobanı kovalarken resmedilişi, Pan'ın erkeklere karşı da haz duyduğunun yani başka bir deyişle homoseksüel ilişkiye girdiğinin göstergesidir.

Ayrıca resimde kovaladığı yani sahip olmak istediği gencin çobanlık yapması da dikkat çekicidir. Çünkü Ganymedes'in ve Brankhos'un da çobanlık yaparken tanrılar tarafından görülüp götürülmesiyle, Pan'ın aynı şekilde bir çobanı görüp sahip olmaya çalışması düşüncesi paralellik göstermektedir. Bu durumun nedeni büyük bir ihtimalle çobanlığın dönemin en çok yapılan mesleklerinden biri olmasından dolayıdır.

Bunların dışında söz konusu resimde penisin “erekte” şekilde sanatçı tarafından gösterilmesi Pan'ın yaşadığı hazzı göstermesi açısından önemlidir. Sanatçı vazo resminde penisi erekte şekilde tasvir edilerek “doyumsuz hazzı” gösterdiği gibi gücün, kuvvetin ve erkekliğin simgesi olan penisi de ön plana çıkarmış olabilir.

Anlatılanlara ek olarak Pan'ın *phallos* ile bağlantılı tapınım özellikleri ile de ilişkisi mevcuttur.²⁸⁴ Örnekte de görüldüğü gibi Pan'ın penisinin erekte halde betimlenmesi *phallos* kültürü²⁸⁵ ile de bağlantılıdır. Hellen toplumu hayvancılıkta sürülerdeki hayvan sayısının fazla olmasını bereketle ilişkilendirmiştir. Eğer hayvanlar ve onların topraktan yedikleri besinler bereketliyse sürüler de bereketli olacaktır anlayışı oluşmuştur. Ayrıca Pan'ın cinselliği seven biri olarak betimlenmesi de bereketle ilgilidir. Bu sebepten de Pan gücü ve bereketi simgeleyen *phallos* ile ilişkilendirilmiştir.

²⁸³ Smalls 2003: 19. ve Dover 1989: 93.

²⁸⁴ Gezgin 2010: 40.

²⁸⁵ *Phallos* (φαλλός) erkek cinsel organı yani penistir. Antik dönemde düzenlenen birçok dinsel tören alayında bereketi simgelemek için taşınmaktadır. Tören alayı ile taşınmasının nedeni toprakta, insanda ve sürülerde verimliliği uyandırmaktır. Amaçları türlerin güçsüzleşmesini önlemektir. Dionysos, Hermalar (sertleşmiş *phallos* taşıyan üzerinde eski usul sivri sakallı tanrı Hermes), Pan, Satyrler ve *phallosu* kişileştiren tanrı Phallos *phallos* kültürü ile bağlantılıdır. Bu mitolojik unsurlarda *phallos* en önemli unsurlardan biridir (Howatson 2013: 724.).

H. Satyrler

Satyrler Hellen mitolojisindeki doğayı simgeleyen cinlerdir ve Dionysos alaylarında yer almışlardır. Onlar belden üstü insan, belden aşağısı at ya da teke biçiminde tasvir edilmiştir. Betimlemelerde satyrlerin uzun ve dolgun kuyruğu, at ayağı biçiminde ayakları ve ereksiyon halinde penisleri vardır. Genellikle kırlarda dolaşan, belki de bu sebepten doğayı simgeleyen yaratıklardır. Satyrler plastik eserler ve vazo resimlerinde sık sık ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.²⁸⁶

İÖ 500 ile 470 yıllarına tarihlenen bir vazo resminde (**Ek 27**) birden çok satyr resmedilmiştir.²⁸⁷ Birden çok satyrin olduğu bu vazo resminde ortada yer alan satyr oldukça dikkat çekicidir. Söz konusu satyr dizlerinin üzerine çömelmiş biçimde ve erekte haldeki penisinin üzerinde vazoyu dengede tutarken resmedilmiştir.

Bir diğer vazo resminde ise (**Ek 28**) iki tane satyr karşılıklı birbirine bakarak mastürbasyon yaparken işlenmiştir.²⁸⁸ Her iki satyr de ereksiyon halinde resmedilmiştir. Hatta satyrlerin bir tanesi diğer satyre bakarak mastürbasyon yapıp kendini tatmin etmeye çalışmaktadır. Bu sahnedeki satyrin diğer satyre bakarak mastürbasyon yapması homoseksüel bir sahne olarak algılanabilir. Çünkü satyr karşı cinsten birine değil diğer mastürbasyon yapan satyre yani bir başka deyişle kendi cinsinden birine bakarak arzusunu tatmin etmeye çalışmaktadır.

Nikosthenes ressamına ait İÖ 5. yüzyıla ait bir diğer vazo resmi sahnesinde ise (**Ek 29**) birden çok satyr grup seks yaparken resmedilmiştir.²⁸⁹ Satyrlerin farklı pozisyonlarda homoseksüel ilişkiye girdiği bu sahne satyrlerin abartılı cinsel arzusunu yansıtır niteliktedir.

Satyrlerin vazo resimlerinde penislerinin ereksiyon halde çizilmesi onların cinsel şehvetinin vurgulandığının göstergesidir. Pan gibi satyrlerin de cinsel organları belirleyici bir etken olarak ön planda olmuştur. Apollon, Herakles gibi tanrıların cinsel organları hiçbir zaman Pan ve satyrler gibi ereksiyon halinde tasvir edilmemiştir.²⁹⁰

²⁸⁶ Erhat 2010: 268.

²⁸⁷ Smalls 2003: 23.

²⁸⁸ Smalls 2003: 25.

²⁸⁹ Smalls 2003: 30.

²⁹⁰ Gezgin 2010: 21.

Bunların dışında satyrler gibi mainadlar da zevk ve şehvete düşkün yaratıklardır. Mainadların da şehvete düşkün olmalarından dolayı aynı satyrler gibi homoseksüel ilişkileri teşvik ettikleri düşüncesi de mevcuttur.²⁹¹ Ayrıca satyrlerdeki ereksiyon haldeki penis tasvirinin bir diğer örneği de tanrı Priapos'ta da mevcuttur. Bağları ve bahçeleri koruyan bu tanrının *phallosu* yani erkeklik uzvu neredeyse kendi kadar uzun ve yukarı doğru olarak tasvir edilmiştir.²⁹² Buradaki ereksiyona girmiş halde ve oldukça büyük olarak tasvir edilen penis hem çoğalmayı hem de erkekliğin gücünü simgelemiş olabilir.

Sonuç itibariyle aslında homoseksüellik konusu Hellen mitolojisinde oldukça sık işlenen bir konu olmuştur. Bu konunun en bilinen örneği daha önce değindiğimiz gibi Zeus'la ilgili olanıdır. Hellenlerin en önemli tanrısının homoseksüel ilişkiye girmesi mitolojideki homoseksüelliğin merkezi olarak kabul edilebilir.

Zeus dışında Apollon'un da homoseksüel ilişkilere girmesi, keçi tanrı Pan'ın ve satyrlerin homoseksüellikle ilişkilendirilmesi Hellen yaşantısının mitolojideki yansıması olarak görülebilir. Mitolojideki homoseksüel öğelerin çokluğu toplumdaki homoseksüelliğin yaygın olduğunun göstergesidir.

Ayrıca homoseksüellikle ilgili olarak anlatılan bu mitoslar, Hellen toplumundaki homoseksüelliğin meşrulaşmasına da neden olmuş olmalıdır. Hellenlerin yaşantılarına yön veren dinlerindeki homoseksüel öğeler, homoseksüelliğin Hellen toplumunun bir parçası olduğunu gözler önüne sermektedir.

Mitoslardaki homoseksüel öğelerin vazo resimleri üzerinde hiç çekinilmeden işlenmesi de son derece ilgi çekicidir. Pek çok toplumda cinsellik ve homoseksüellik kapalı kapılar ardında yaşanırken antik Hellen dünyasında bu durum insanların günlük yaşantılarında kullandıkları vazoların üzerlerine resmedilmiştir. Hatta tanrılara ait homoseksüel ilişki sahneleri de hiç tereddüt edilmeden oldukça açık bir şekilde işlenmiştir.

²⁹¹ Graves 2010:138.

²⁹² Erhat 2010: 254.

V. Antik Hellen Kaynaklarında Homoseksüellik

Antik Hellen toplumunda homoseksüellik her alanda görülmektedir. Antik yazarlar eserlerinde toplumda yoğun bir şekilde var olan homoseksüelliği sıkça yazmışlardır. Hatta bazı antik yazarlar eserlerinde homoseksüel ilişkileri çok fazla ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Bu nedenle de bu eserler homoseksüellikle ilgili araştırmalar açısından referans haline gelmiştir.

Antik yazarların toplumdaki homoseksüelliği hiç çekinmeden ya da sansürlemeden yazması homoseksüellik araştırmaları açısından son derece önemlidir. Çünkü bu kaynaklar Hellen toplumunun homoseksüelliğe bakış açısını yansıtmakta ve homoseksüelliğin toplumda ne kadar yaygın olduğunu gözler önüne sermektedir.

Homoseksüellikle ilgili antik Hellen kaynaklarındaki en eski kayıtlardan biri Homeros'un eserinde mevcuttur. Homeros'un *İlyada* adlı eserinde mitolojideki Zeus ve Ganymedes'in ilişkisi dışında Akhilleus ve Patroklos'un ilişkisine ait notlar da mevcuttur. Akhilleus Patroklos'un ölümü üzerine çok büyük bir acıya kapılmıştır. Homeros eserinde Akhilleus için "korkusuz yüreği sızım sızım sızlıyordu"²⁹³ diyerek onun Patroklos'un ölümü üzerine ne kadar büyük bir acı içinde olduğunu anlatmıştır. Hatta o aynı eserinde Akhilleus'un Patroklos için şu sözleri sarf ettiğini yazmıştır: "*Herkesten çok sevdiğim kendimle bir tuttuğum sevgili yoldaşım...*"²⁹⁴ Homeros'un eserinde Akhilleus'un Patroklos'a aşık olduğu açık açık yazılmamıştır. Fakat Akhilleus'un Patroklos'u herkesten çok sevmesi ile ilgili sözleri ikisi arasındaki yaşanan bir aşka atıf olabilir.

Akhilleus ile Patroklos arasındaki aşk Homeros'un eserinde açıkça yazılmasa da Platon'un *Symposion* eserinde ikisinin homoseksüel aşkı ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Platon eserinde Akhilleus'un Patroklos'a aşık olduğunu şu sözlerle anlatmıştır: "*Akhilleus aşığı Patroklos'a yardım etmeyi, intikamını almayı ve onun uğruna cesurca ölmeyi tercih etti. Tanrılar da aşığı olduğu adama bağlılığından dolayı kendisine hayran kalarak onu onurlandırdı.*"²⁹⁵

Yine *Symposion* adlı eserde Platon Patroklos'un tüm kahramanlardan daha güzel olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca Patroklos'un Akhilleus'tan daha genç olduğu

²⁹³ Hom. *Il.* XVIII, 30.

²⁹⁴ Hom. *Il.* XVIII, 75-80.

²⁹⁵ Pl. *Smp.* 180.

hatta sakalının henüz çıkmadığı da sözü geçen eserde anlatılmıştır.²⁹⁶ Hellen dünyasındaki homoseksüellikte beklenen yaklaşım yaşlı erkeğin genç çocukla ilişkiye girmesidir. Bu ilişkide genç çocuğun sakalının çıkmaması gerekmektedir. Akhilleus ile Patroklos'ta, Zeus ile Ganymedes örneklerinde görüldüğü gibi genç erkek her zaman sakalsız olmuştur. Çünkü Hellen toplumunda ve yasaların ergenliğe giren yani sakalı çıkan erkeklerle ilişkiye girmek kötü olarak algılanmıştır. Bunun nedeni de erkeklerin kadınlaşabileceği düşüncesinden dolayıdır.

İÖ 6. yüzyıla ait bir vazo resminde (**Ek 30**) Patroklos Akhilleus'un yaralı kolunu sarmaktadır.²⁹⁷ Patroklos sakalsız ve daha genç resmedilirken, Akhilleus ise sakallı Patroklos'a göre daha yaşlı bir biçimde resmedilmiştir. İkisi arasındaki yaş farkı sakalla belirginleştirilmiştir. Akhilleus ile Patroklos'un ilişkisinde avcı rolündeki erkek yani erastes Akhilleus iken, Patroklos ise av, sevilen genç yani eromenestir.²⁹⁸ Bu durum sözü edilen antik kaynaktaki yazılardan ve vazo resimlerindeki çizimlerden anlaşılmaktadır.

Antik eserlerde Sokrates ile Alkibiades arasındaki homoseksüel ilişkiden de bahsedilmiştir. Yakışıklı bir delikanlı olan Alkibiades bisekseüldür yani hem kadınlara hem de erkeklere ilgi duymuştur.²⁹⁹ Alkibiades "homoseksüel eylemler"de bulunduğu için de homoseksüel olarak sınıflandırılmıştır.

Sakalın çıkmasına gösterilen önem Platon'un *Protagoras* adlı eserinde de işlenmiştir. Eserde Sokrates'in sevgilisi olan Alkibiades'in sakalının çıkmaya başladığı filozofa söylenmiştir. Sokrates'te bu durum üzerine en büyüleyici zamanın sakalın yeni çıktığı evre olduğunu anlatmıştır.³⁰⁰

Sokrates ile Alkibiades örneğinde de görüldüğü gibi homoseksüel ilişkilerde "sakalın çıkması" dikkat edilen bir nokta olarak görülmüştür. Her ne kadar sakalın çıkması homoseksüel ilişkinin sonu gibi görünse de, Sokrates'in söylediği sözler nedeniyle ilk sakal çıkma evresinin erkekler arası cinselliğin en etkili evresi olduğu düşünülebilir.

²⁹⁶ Pl. *Smp.* 180-b

²⁹⁷ Smalls 2003: 36.

²⁹⁸ Sartre 2015: 61.

²⁹⁹ Georgiadis A. A. (2004). *Homosexuality in Ancient Greece- The Myth is Collapsing*. Athens. Georgiadis Publishing: 145.

³⁰⁰ Pl. *Prt.* 309b.

Homoseksüel birliktelikleri olan Sokrates ile Alkibiades arasındaki ilişki Platon'un Şölen adlı eserinde de çok ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Hatta Alkibiades'in Sokrates'e duyduğu arzu, ona ulaşmak için çabaları oldukça dikkat çekicidir. Eserde Sokrates Alkibiades'in kendisine aşık olduğundan beri, kimi yanında görse kıskandığını anlatmıştır. Hatta bu kıskanma olayında Alkibiades o kadar ileri gitmiştir ki Sokrates'in yanında gördüğü kişileri hakaret yağmuruna tutup o kişilere yapmadığı kötü davranışlar kalmadığını da vurgulamıştır. Alkibiades'in Sokrates'e olan aşırı ilgisi ve ondan çok etkilendiği de aynı eserde anlatılmıştır. Hatta Alkibiades Sokrates'i her dinlediğinde ona olan aşkından dolayı kalbinin çarptığını ve gözünün yaşlar içinde kaldığı da aktarmaktadır.³⁰¹

Platon'un Şölen (*Symposion*) adlı eserinde Alkibiades'in Sokrates'i etkilemeye çalıştığı anlatım son derece dikkat çekicidir. Alkibiades bu durumu şu şekilde anlatmıştır: *“Genç ve güzel olmamın onu çektiğini zannediyordum. Bunun benim için harika ve beklenmedik bir şey olduğunu sandım Sokrates'i mutlu edecektim ve karşılığında bildiği her şeyi bana anlatacaktı. Çünkü dediğim gibi güzelliğime güveniyordum. Fakat işler beklediğim gibi gitmedi. Her zaman olduğu gibi benimle konuştu ve sonra da dönüp gitti. Ardından onu beden eğitimi çalışmama davet ettim. Bu şekilde işler farklı yürür diye düşünerek onun yanında idman yaptım. Çoğu zaman benle antreman yapıyor ve hiç kimse olmadığı zaman benimle güreşiyordu. Yine fark eden bir şey olmamıştı. Sonuçta zor kullanmaya ve istediğimi elde edinceye kadar bu şekilde devam etmeye karar verdim. Sanki sevgilisini ayartmaya çalışan bir âşık gibi onu akşam yemeğine çıkardım. Fakat kabul etmek istemedi. Ancak sonunda kabul etse de yemekten sonra hemen gitmek istedi. Yemekten sonra konuşmayı sürdürdüm ve sonunda gitmek istediği zaman saatin çok geç olduğunu söyleyip burada kalmasını istedim. Işıklar söndü ve köleler dışarı çıktıktan sonra onu dürttüm ve uyuyup uyumadığını sorduğumda hayır yanıtını aldım. Konuşmamızdan sonra attığım okun onu ne derece yaraladığını gördüm. Daha fazla konuşmasına izin vermeden ayağa kalktım ve üzerine bir örtü örttüm. Kış mevsimiydi, ben de onun elbisesinin altına girdim ve kollarımı bu tanrısal, muhteşem adama dolayıp uykuya daldım. Tam*

³⁰¹ Pl. Smp. 213d-216.

kendisini elde edebileceğim sandığımda elimden kurtulmuştı. Yapacak bir şeyim yoktu, hiçbir insan benim kadar başkasına köle olmamıştır.”³⁰²

Alkibiades’in bu sözleri Hellen dünyasındaki homoseksüelliği ve homoseksüelliğe bakışı açısını gözler önüne sermektedir. Metinde de görüldüğü gibi Sokrates; bilgi sahibi olması ve erkeksiliği ile ön plandayken Alkibiades ise bilgiyi almak isteyen, aşkını kısıkanan ve bilgiye yani Sokrates’e sahip olmak isteyen kişiliği ile dikkat çekmektedir. Alkibiades’in Sokrates’i önce gymnasiona daha sonra da eve çağırıp etkilemeye çalışması Hellen dünyasındaki homoseksüelliğin yalnızca cinsellik veya haz amacı taşımadığının göstergesidir. Sokrates’in duyduğu aşk cinsellikten daha ileri olarak sevgiye dayalıdır. Alkibiades ise bilgiye yani Sokrates’e ulaşmak için çok uğraşlar verip ona istediği gibi ulaşamasa da, aslında Sokrates’in de ona ilgi duyduğu ortadadır.

Sokrates’in Alkibiades’e olan ilgisi Platon’un *Gorgias* adlı eserinde de işlenmiştir. Sokrates Kallikles’e Alkibiades’e aşık olduğunu şu şekilde anlatmaktadır: *“İkimizde seviyoruz, ikimizin de ikişer sevgilisi var. Ben Kleinias’ın oğlu Alkibiades’le felsefeyi seviyorum. Sen de Atinalı Demos’la Pyrilampes’in oğlu Demos’u seviyorsun.”³⁰³*

Sokrates’in bu sözleri Alkibiades’e olan homoseksüel ilgisinin kanıtı olarak algılanabilir. Ayrıca burada Kallikles’in de Sokrates gibi homoseksüel sevgilisi olduğu görülmektedir. Örnekleri verilen antik kaynaklardan da anlaşılabileceği üzere Sokrates’in erastes, Alkibiades ise eromenes olduğu anlaşılmaktadır. Fakat Kallikles ile sevgilisi Demos’dan hangisinin erastes hangisinin eromenes olduğu kesin belli değildir. Çünkü antik kaynaklarda bu iki kişi hakkında Alkibiades ile Sokrates kadar ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır.

Platon’un eserinin de adı olan symposionların yani şölenlerin de homoseksüellikle bağlantılı olduğu görülmektedir. Çünkü şölenler Hellen dünyasındaki homoseksüelliğin toplum içindeki merkezi olarak algılanabilir. Bu sosyal etkinlikler Hellenler’deki homoseksüelliğin toplumsal boyutunu da gözler önüne sermektedir.

³⁰² Pl. *Smp.* 217-220.

³⁰³ Pl. *Grg.* 481d.

Antik Hellen dilinde *συμπόσια* kelimesi birlikte içmek anlamındadır. *Συμπόσιον* kelimesi ise “içme partisi”, “ziyafet” ve “şölen” anlamına gelmektedir.³⁰⁴ Kısacası şölenler eğlence törenleri olarak anlaşılabılır. Bu törenler Hellen toplumunun eğlence hayatına da ışık tutmaktadır. Bu eğlence hayatlarının içindeki en önemli parçalardan biri homoseksüel ilişkilerdir. Çünkü törenlerde erkekler sık sık bu türden eylemler sergilemişlerdir.

Symposionlar yani şölenlerle ilgili önemli bilgiler Platon’un ve Ksenophon’un eserlerinden elde edilmektedir. Platon’un ve Ksenophon’un aynı adı taşıyan Şölen adlı eserlerinde şölen törenleri ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. Ayrıca bu kitaplar dışında vazo resimlerinde de işlenen symposion (şölen) sahneleri şölenlerde yapılan törenler hakkında da bilgi edinilmesini sağlamaktadır.

İçkili ve cinselliğin ön planda olduğu bu eğlenceleri yalnızca erkekler düzenleyebilmişlerdir. Erkek eğlencesi olarak adlandırılabilen *symposion*ları erkekler dışında istisna olarak *hetairalar* yani fahişeler de düzenleyebilmiştir. *Hetairalar* dışındaki kadınlar ise şölen düzenleyememişler hatta onlar eşlerinin düzenlediği bu törenlere katılamamışlardır.³⁰⁵

Hetairai (ἑταῖραι) kelimesi kadın arkadaş ve fahişe anlamında kullanılmaktadır. *Hetairaların* yasal güvenceleri olmuştur. Onlar ister tek başlarına isterlerse de genelevlerde çalışsınlar vergiye tabi tutulmuşlardır. Bu fahişeler çok iyi eğitim almıştır. Çoğu çalgı çalmasını dans etmesini bilmiş ve akşamları şölenlerde konukları eğlendirmek için parayla tutulmuştur. Aralarında çok yetenekli olanlarda seçkin erkeklerin metresi olmuştur. Örneğin Perikles’in metresi Aspasia bu durumu iyi bir örnektir. Onlar evli kadınlardan daha cazip ve daha avantajlı bir konumda olmuştur. Çünkü onlar özgür vatandaş statüsündeki kadınlardan daha özgür olmuşlardır. Onların hoşlanmadığı erkekleri terk etme özgürlüğüne sahip olması bu duruma iyi bir örnek olmuşturmaktadır. *Hetairalar* dışında bir başka fahişe grubu *pornailer* (πόρναι) de vardır. Onlar geçimlerini sağlayabilmek için bu işi meslek olarak seçen kişilerdir. Bu grupta özgür kadınlar olduğu gibi köle statüsündeki kadınlar da mevcuttur. Ayrıca bu fahişeler dışında *metoikoi* (μέτοικοι) yani göçmen fahişeler ve *kutsal fahişeler* vardır. Özetle *hetairalar* eskort olarak, *pornailer* ve *metoikoiler* de

³⁰⁴ Liddel-Scott, 1996:1685.

³⁰⁵ Şahin 2010: 9-41.

daha düşük seviyedeki fahişeler olarak adlandırılabilir. *Kutsal fahişeler* ise diğerlerinden çok farklıdır. Onlar yalnızca kutsal törenlerde görev almışlardır.³⁰⁶

Fahişeler dışındaki kadınların şölenlere katılmamaları ve böyle törenler düzenleyememeleri, bu eğlencelerde erkeklerin daha ön planda olmasına neden olmuştur. İhtimalle erkeklerin bu kadar ön planda olması homoseksüel ilişkilerde tetikleyici rolü oynamıştır.

Sözü geçen eğlencelere katılan erkekler gerek kadın fahişelerle gerekse erkeklerle cinsel ilişkiye girmişlerdir. Belki de bu sebepten evli kadınların bu törenlere katılması ve düzenlemesi uygun görülmemiştir. Cinselliğin ön plana çıktığı bu eğlencelerde toplumca namuslu olması gerektiği kabul görülen kadının, namusunun bu törenlerde yok olabileceği ihtimali nedeniyle şölenlerden uzak tutulması gerekliliği doğmuştur.

Ayrıca bu eğlenceler genellikle iki aşamalı gerçekleşmiştir. İlk aşamada yemekler yenilmekte ve misafirlerin karınları doyurulmaktadır. İkinci aşama da ise içki ve cinsel ilişkiler yoğun olarak görülmektedir. Kısacası ilk aşamada yeme içme doyumu, ikinci aşamada ise cinsel doyum söz konusudur. Şölenlerdeki cinsel ilişkiler veya erotik sahneler erkek erkeğe, kadın kadına veya erkek kadına gibi olabilir (**Ek 31**) Çünkü bu eğlencelerde hem homoseksüel yani aynı cinsteki kişilerin birbirlerine ilgi duyması hem de heteroseksüel yani farklı cinsteki kişilerin birbirlerine ilgi duyması oldukça yoğun görülmektedir.

Ek 33'teki şölen sahnesi oldukça dikkat çekicidir. Bu sahnede erkekler yatarken kadınlar ise onlara hizmet ederken resmedilmiştir. Brygos ressamına ait bu vazo resminin devamında yine erkekler uzanmaktadır, fakat bir tanesinde kadın erkeğin yanına uzanmış onunla ilgilenir biçimde çizilmiştir.³⁰⁷

İÖ 530-430 yıllarına ait Penthesilea ressamına ait vazo resminde ise (**Ek 32**) iki erkek yan yana uzanır biçimde resmedilmiştir.³⁰⁸ Bu resimdeki sahne bir önceki anlatılan vazo resmine oldukça benzemektedir. Önceki vazo resmindeki şölen sahnesindeki yan yana uzanmış kadın erkek figürü ile bu vazo resminde yan yana

³⁰⁶ Howatson 2013: 39; Pomeroy S. B. (1995). *Goddesses, Whores, Wives, and Slaves- Women in Classical Antiquity*. New York: Schocken Books: 89. ve Şahin 2013: 34-42.

³⁰⁷ Boarmann 2002: 155.

³⁰⁸ Smalls 2003: 34.

uzanmış iki erkeğin figürü neredeyse aynıdır. Bu duruma benzer bir örnek daha mevcuttur (**Ek 33**). Söz konusu şölen sahnesindeki örnekte de misafir erkeklere hizmet eden çıplak genç bir erkek çocuk resmedilmiştir. Muhtemelen bu sahnede de homoseksüel ilişkilere atıf vardır. Örneklerde de görüldüğü üzere vazo resimlerindeki bu sahneler heteroseksüel ve homoseksüel ilişkilerin bu törenlerde yaygın olduğunun kanıtı niteliğindedir.

İÖ 5. yüzyılın sonlarına ait bir diğer vazo resminde ise (**Ek 34**) yine bir şölen sahnesi vardır.³⁰⁹ Buradaki sahnede ise üç tane erkek yan yana uzanmış şekilde resmedilmiştir. Anlatılan vazo resmindeki erkeklerin kesinlikle homoseksüel olduğunu söylemek yanlıştır. Nitekim yan yana uzanmak seksüel bir aktivite olarak algılanamaz. Bu sahne de yine bir önceki vazo resmindeki sahneye oldukça benzemektedir. Antik metinler ve vazo resimlerinde sık sık görülen şölenler Hellen kültürünün en önemli parçalarından biri haline gelmiştir.

Ayrıca Platon'un eserinde Akhilleus'un Patroklos'un peşinden koştuğu gibi Alkestis'in de Admetos'un peşinden koştuğu yazılmıştır.³¹⁰ Buradaki Alkestis yani avcı rolündedir ve avı olarak görülebilecek edilgen roldeki Admetos'un peşinden koşmaktadır.

Symposion eğlencenin başlangıcında eğlendirmek için çağrılan kişilerin özellikleri Ksenophon'un *Şölen* adlı eserinde şu şekilde anlatılmıştır: "*Syrakusaili bir adam yanında pek ustalıkla kaval çalan bir kızcağız, cambazlıktan da anlayan köçek kız ve hem çok güzel oynayan hem telli saz çalan bir oğlanla içeri geldi.*"³¹¹ Ksenophon eserindeki bu ayrıntıda şölen eğlencesi için misafirleri eğlendirmek için gelen kişiler anlatılmıştır. Eğlenceye misafirlerin isteklerine göre hem kız hem de erkek getirilmiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere misafirin isteklerine göre eğlence şekillenmektedir. Eğer misafir heteroseksüel ilişkiye girecekse kadın, homoseksüel ilişkiye girecekse ona göre yakışıklı delikanlı getirilmiştir.

Örnekte de görüldüğü üzere şölenlere oğlanların getirilmesi bilinçli bir şekilde yapılmaktadır. Çünkü törene gelen misafirler yalnızca kadınlarla değil erkeklerle de

³⁰⁹ Smalls 2003: 36.

³¹⁰ Pl. *Smp.* 208d-e.

³¹¹ X. *Smp.* II, 1-4.

eğlenmek istemişlerdir. Bu durum da şöenlere hem kadınların hem de erkeklerin getirilmesine neden olmuştur.

Ksenophon'un aynı eserinde getirilen oğlanın çok iyi dans etmesi övgüyle anlatılmıştır. Ayrıca bu oğlanın misafirlere eğlence sırasında kocaman bir çanakla içki getirdiği de söz edilmiştir.³¹² Burada da görüldüğü gibi şölene eğlendirmek için gelen oğlanlar müzik eşliğinde dans ederek misafirlere içki sunumu yapmışlardır.

Şölene eğlendirmek için gelen bahsi geçen erkek dans ve içki dağıtımını dışında kaval da çalarak misafirleri memnun etmeye çalışmıştır. Hatta Sokrates bu oğlan için şu ifadeleri kullanmıştır. *“Dostlar görüyorsunuz, şu çocuklar bize hoş zaman geçirmeyi nasılda beceriyorlar.”*³¹³ Sokrates'in sözlerinden de anlaşılacağı üzere gelen oğlan ve kızlar misafirlere gerek dans ederek gerekse kaval çalıp şarap dağıtarak memnun etmişlerdir.

Müzik örneği büyük bir ihtimalle bütün şöen eğlencelerinde yer almaktadır. Hatta bu durum vazo resimlerinde de işlenmiştir. Yaklaşık olarak İÖ 460'lı yıllara ait Euaion ressamına ait bu vazo resmi örneğinde (Ek 35) kavala yani *aulos* (αὐλός) benzer üflemleri bir müzik aleti çalan genç bir erkekle yatakta uzanmış onun müziğini dinleyen daha yaşlı bir erkek tasvir edilmiştir.³¹⁴ Yatakta uzanan erkek sakallı bir şekilde ve yatarken betimlenmiş, çalgı aleti çalan erkek ise diğerinden daha genç sakalsız bir biçimde çizilmiştir. Sakallı olan erkek erastes, sakalsız genç olarak çizilen ise eromenes olarak algılanabilir. Bu örnekteki sakallı ve sakalsız olarak çizilen iki erkeğin tasviri Zeus ve Ganymedes örneğinin yer aldığı vazo resmine oldukça benzemektedir.

Ksenophon sözü geçen eserinde Alkibiades'in yeğeni Kritoboulos'un Kleinias'a olan ilgisini şu şekilde aktarmıştır: *“Şimdi ben dünyadaki tüm güzelliklere bakmaktansa Kleinias'a bakmaya yeğliyorum. Geceye uykuya kin güder oldum, çünkü o zaman Kleinias'ı göremiyorum; buna karşılık bana onu yeniden gösterdiği için gündüze, güneşe en içten bir minnet duyuyorum. Kleinias'la birlikte olunca cayır cayır ateşin içine girmeyi göze alırım.”*³¹⁵ Kritoboulos'un Kleinias'a söylediği bu sözler

³¹² X. Smp. II, 19-23.

³¹³ X. Smp. III, 1-4.

³¹⁴ Smalls 2003: 17.

³¹⁵ X. Smp. IV, 9-14.

bir erkeğin başka erkeğe duyduğu ilginin veya aşkın yazıya dökülmüş halidir. Eserde Kritoboulos sevgilisine duyduğu ilgiyi oldukça edebi bir dille anlatmıştır. Ksenophon da bu sözleri eserinde yazıya geçirerek ölümsüzleştirmiştir.

Ayrıca yine aynı eserde Kritoboulos ile Kleinias'ın ilişkisinin sakalı, bıyığı terlemeden önceki okula gittiği yıllara dayandığı da anlatılmıştır. Hatta bir gün Kritoboulos'un yürürken Kleinias'a sokularak öptüğünden de bahsedilmiştir. Sokrates öpüşme ile ilgili olarak kişiye doyum sağlamadığı, yalnızca tatlı umut yarattığını söylemiştir. Ek olarak da dirlik düzeni ve kamu ahlakını korumak için genç çocukların öpüşmesinin yasaklanması gerektiğini de savunmuştur.³¹⁶ Sokrates'in öpüşmenin kötü bir şey olmadığını fakat toplum içerisinde kamu ahlakını bozabileceğini söylemesi oldukça önemlidir. Dışarıda öpüşmenin kamu zararı olabileceğini fakat şöenlerdeki gibi kapalı kapılar ardından yapılmasının sorun yaratmayacağı anlayışının hakim olduğu söylenebilir.

Platon'un *Lysis* adlı eserinde de homoseksüel bir ilişki konu alınmıştır. Eserde Hieronymos'un oğlu Hippothales'in Aioksoneli Demokrates'in en büyük oğlu Lysis'e aşık olduğu yazılmıştır. Hatta Hippothales'in sevgilisine şiirler ve şarkılar kaleme aldığı da söz edilmiştir.³¹⁷

Hippothales'in sevgilisinin adını alan Lysis adlı eserde Sokrates'in genç yakışıklı oğlanlarla ilgili söylediği sözler oldukça ilginçtir. Sokrates güzel oğlanların çok övülüp göklere çıkarılırsa kibirlenip kendini beğenmiş olacaklarını da düşünmektedir.³¹⁸ Lysis adlı eserdeki Sokrates'in bu sözleri, kişilerin aşık olursa bile sevgililerini çok övmemesi gerektiği anlayışının toplumda kabul gördüğünün işaretidir. Ona göre sevgiliyi fazla övmek sevgilinin kibirlenmesine yol açmaktadır. Bu durum Sokrates'in sevgiliyle olan ilişkide bile sınır olması gerektiği düşüncesine sahip olduğunun göstergesidir.

Antik dönemin en önemli düşünürlerinden Sokrates'in çöpçatan olduğu da antik kaynaklarda işlenmiştir. Sokrates'in erkek erkeği buluşturma mesleğini (çöpçatanlık) Antisthenes'e bulaştırdığını da anlatılmıştır. Ksenophon'un Şölen adlı eserinde Antisthenes'in Kalliasla Elisli Hippias'ı, Herakleialı bir yabancı ile

³¹⁶ X. Smp. IV, 23-27.

³¹⁷ Pl. Ly. 204b-205b.

³¹⁸ Pl. Ly. 206.

Sokrates'i, yine Sokrates'le Philioslu Aiskhylos'u buluşturup aralarını yaptığı yazılmıştır.³¹⁹

Bunların dışında şölenlere getirilen erkeklerle cinsel ilişkiye girildiği de Ksenophon'un sözü edilen eserinde anlatılmıştır. Şölene misafirleri eğlendirmek için kız ve erkekler getiren Syrakusaili adam getirdiği oğlanın başını yakabileceğini söylemiştir. Çünkü bazı kişilerin oğlanla yatmak istediğini bu durumun da soruna yol açabileceğini anlatmıştır. Ayrıca Sokrates Syrakusaili bu adama o çocukla yatıp yatmadığı sorusunu sorunca "elbette, elbette her gece yatıyorum" yanıtını vermesi oldukça dikkat çekicidir.³²⁰ Örnekte de görüldüğü gibi eğlenceye getirilen oğlanlar yalnızca misafirlerle değil onları getiren kişilerle de homoseksüel ilişkiye girmişlerdir. Bu durum homoseksüelliğin Hellen toplumunda ne kadar yaygın olduğunun işaretidir.

Şölenlerdeki homoseksüel birlikteliklerin yalnızca cinsel amaç taşıdığı anlaşılmamalıdır. Çünkü erkekler arasındaki bu ilişkilerde entelektüel aşk da söz konusudur.³²¹ Özellikle Sokrates'in duyduğu aşkları ve ilişkileri düşünsel veya entelektüel aşk olarak tanımlamak yanlış olmaz. Bu sebepten de Hellenler arasındaki homoseksüel ilişkiye hem düşünsel hem de cinsel olarak bakmak gerekebilir. Bazı durumlarda cinsel aşklar veya hazlar ön plana çıkarken bazen de entelektüel ilişki ön planda olmuştur.

Bunların dışında Hubbard'a göre evlerde yapılan şölen eğlenceleri Hellenler'deki aristokrat kültürünü yansıtmaktadır.³²² Hubbard'ın düşüncesini antik kaynaklarda aktarılan şölen eğlenceleri doğrulamaktadır. Nitekim hem Platon'un hem de Ksenophon'un eserinde zengin aristokrat kişilerin düzenlediği ve gittiği eğlence törenleri anlatılmıştır.

Şölenlerde aşk tanrısı Eros'a övgüler de vardır. Erkekler arası ilişkilerde Eros bir sembol olarak görülebilir.³²³ Bu durumun nedeni de Eros'un aşkın ve özellikle de homoseksüel aşkın tanrısı olmasından dolayıdır. Hiç kuşkusuz Eros'un homoseksüel

³¹⁹ X. Smp. IV, 61-64.

³²⁰ X. Smp. IV, 50-54.

³²¹ Georgiades 2004: 84.

³²² Hubbard, T. H. (2003). *Homosexuality in Greece and Rome: A Sourcebook of Basic Documents*. Los Angeles. Berkeley and London: University of California Press: 21.

³²³ Dover 1989: 81.

ilişkilerin tanrısı olması özellikle homoseksüelliğin ön planda olduğu şöenlerde övölmesine neden olmuştur.

Faucault ise şöenlerin çeşitli tahrirlerle herkesi hazza ittiğini öne sürmüştür. Ayrıca şöenlere katılanların eğlencenin sonlarında bir haz iştahı ya da ciddi bir aşk ateşi içerisine girdiğini de anlatmıştır. Ona göre bu haz iştahına girenlerin bir kısmı kadınlarla diğeri bir kısmı da delikanlı erkeklerle hazzı aramışlardır.³²⁴

Şöenlerdeki erastes eromenes örneklerinin dışında vazo resimlerinde de yaşlı erkeklerle genç delikanlıların arasındaki homoseksüel arzu resmedilmiştir. İÖ 500-480 yıllarında yapıldığı düşünülen Brygos ressamının eseri (**Ek 36**) oldukça dikkat çekicidir.³²⁵ Brygos ressamına ait bu vazo resminde sakallı olgun bir erkek daha genç, sakalsız bir erkekle yakınlaşmış. Hatta bir eliyle onu tutarken diğeri eliyle ona dokunmaya çalışmaktadır. Bu örnekte de sakallı genç erkeğin ondan daha küçük bir erkeğe homoseksüel ilgi duyduğu açıkça görölmektedir.

İÖ 6. yüzyılın sonlarına ait bir diğeri vazo resminde de (**Ek 37**) bir önceki örnekteki gibi bir erkek ile ondan daha genç bir erkeğin homoseksüel arzusu resmedilmiştir.³²⁶ Resimde erastes denilebilecek daha yaşlı sakallı erkek diğeri genç oğlanın cinsel organını ellemektedir. Genç oğlan da ondan daha kalıplı, güçlü ve maskülen duran erkeğe sarılmaktadır. Söz konusu vazo resmindeki en dikkat çekici ayrıntı ise sakallı erkeğin daha genç yaştaki oğlana dokunmasından dolayı ona duyduğu cinsel arzudur. Bu cinsel arzu erastes rolündeki erkeğin ereksiyona girmiş cinsel organından da anlaşılmaktadır.

İÖ 6. yüzyıla tarihlenebilecek bir başka vazo resmi örneği de mevcuttur (**Ek 38**). Söz konusu örnekte üç tane sakallı ve maskülen erkek bir tane sakalsız feminen erkeği ellemeye çalışarak kur yapmaktadır.³²⁷ Bu örneği diğeri örneklerden farklı kılan birden fazla erkeğin bir erkeğe kur yapmasıdır. Diğeri örneklerde bir erkek yalnızca bir erkeğe kur yaparken, bu örnekte bir erkeğe üç başka erkek kur yapmaktadır. Yine bu resimde de avcı rolündeki erastesler sakallı maskülen, av rolündeki eromenes ise sakalsız daha feminen şekilde işlenmiştir. Bu vazo resmine benzer iki örnek daha

³²⁴ Faucault 2007: 259.

³²⁵ Smalls 2003: 19.

³²⁶ Smalls 2003: 19.

³²⁷ Smalls 2003: 20.

vardır (**Ek 39 ve Ek 40a-b**). Bu örneklerde de önceki örnekteki gibi birden çok erkek mevcuttur. Fakat bu iki örnekte erkeklerin homoseksüel ilişkiye girdiği açık bir şekilde resmedilmiştir.

Verilen vazo resmi örnekleri dışında İÖ 540 yılına ait bir Attika vazo resmi de oldukça dikkat çekicidir (**Ek 41**).³²⁸ Sözü geçen vazo resminde cinsel organları erekte olmuş biçimde sakallı erkekler kendilerinden daha genç sakalsız erkeklerle kur yapmaktadır. Bu sahnede de özellikle sakallı erkeklerin penislerinin erekte şekilde tasvir edilmesi onların homoseksüel arzularını yansıtmak için yapılmış olmalıdır.

Euaichme ressamının İÖ 530-430 yıllarına ait vazo resminde de erastes eromenes ilişkisi vardır (**Ek 42**). Bu vazo resminde sakallı bir erkek kendisinden daha genç sakalsız bir erkeğe horoz armağan etmektedir. Yine benzer bir örnek de İÖ 510 civarında yapıldığı düşünülen vazo resminde karşımıza çıkmaktadır (**Ek 43**). Sözü edilen ikinci vazo resminde öpüşme sahnesi mevcuttur.³²⁹ Resimde sakallı erkeklerle sakalsız daha feminen erkeklerin öpüşme sahneleri vardır. Homoseksüel öpüşmelerin vazo resminde çizilmesi homoseksüelliğin Hellenler'deki algılanış biçimini gözler önüne sermektedir.

Ayrıca vazo resimlerinde homoseksüel sahneler dışında heteroseksüel sahneler de bol miktarda mevcuttur (**Ek 44a-b**). **Ek 44a-b**'deki İÖ 6. yüzyıla tarihlenen sahne oldukça farklıdır.³³⁰ Bu vazo resminde oral ve anal seks sahnelerinin işlendiği bir grup seks resmedilmiştir. Bu örnekteki grup seks sahnesindeki oral ilişkilerde cinsel organların büyüklüğünden dolayı kadının ağzındaki yaşadığı zorlanma ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir.³³¹ Bu sahnenin benzeri olan bir vazo resmi de vardır. (**Ek 45**). **Ek 45**'deki bu vazo resminde ise önceki örneğin aksine grup homoseksüel ilişki resmedilmiştir.

Herodotos'un eserinde de homoseksüellikle ilgili bilgiler mevcuttur. Tarihçi Herodotos İskitler'in Askalon tapınağını yağmaladıkları için babadan oğula hepsinin kadın olduğunu yazmıştır. Ayrıca bu günah yüzünden kadınlık hastalığına yakalanan erkeklere de "enareler" adını vermişlerdir.³³² Herodotos'un yine aynı eserinin bir

³²⁸ Smalls 2003: 28.

³²⁹ Smalls 2003: 22.

³³⁰ Smalls 2003: 24.

³³¹ Gezgün 2010: 177.

³³² Hdt. I, 105.

başka bölümünde ise enarelerin yani eşcinsellerin gelecekte haber veren falcılar olduğu da eklenmiştir.³³³

Antik yazarların en önemlilerinden biri olan Herodotos'un eserindeki bu ayrıntı oldukça dikkat çekicidir. İskitler'de kadınsı erkekler hasta olarak nitelendirilmiştir. Hellenler'deki homoseksüelliğin yaygınlığı göz önünde bulundurulduğunda Herodotos tarafından farklı ve garip algılanması son derece dikkat çekicidir. Anlatılan örnek dışında Herodotos'un aynı eserinde Agathyrslar hakkında "pek fazla kadınlaşmış adamlar" olarak söz edilmiştir. Parlak süsleri sevmelerinden dolayı Herodotos onları kadınsılaşmış olarak algılamış olabilir.³³⁴ Sözü geçen eserde anlatılanların dışında Perslerdeki homoseksüellikle ilgili de bilgi vermiştir. Eserde Persler'in genç oğlanlarla ilişki kurma huyunu Hellenlerden aldığı anlatılmıştır.³³⁵ Buradan yola çıkarak Perslerde de homoseksüel ilişkilerin yaşandığı ve Hellenlerde homoseksüelliğin oldukça yaygın olduğu çıkarımı yapılabilir.

Thukydides'in eserinde de homoseksüel kişiler anlatılmıştır. Eserde Atina'nın ünlü tyranı Peisistratos'un oğlu Hipparkhos Harmodios'a homoseksüel arzu duymuştur. Ancak Harmodios'un Aristogeiton ile ilişkisi vardır. Hatta eserde Harmodios'un tercihini Aristogeiton'dan yana kullandığı ve sevgilisine karşı zora başvurmadığı için tyranlığı sonlandırmaya karar verdiği anlatılmıştır.³³⁶

Hellen antik metinlerinden bir diğeri olan Aristoteles'in *Politika* adlı eserinde diğer milletlerdeki ve kendilerindeki homoseksüellikle ilgili bilgiler anlatılmıştır. Sözü geçen eserde Keltler'de homoseksüelliğin açıktan açığa onaylandığı belirtilmiştir.³³⁷ Bu antik kaynaktan geçen metinde de anlaşılabileceği üzere Kelt erkekleri arasında homoseksüellik sıklıkla yaşanmaktadır.³³⁸ Yine aynı eserin bir başka bölümünde ise ister kadın isterse erkek olsun birinin ırzına geçilmemesi gerektiği de anlatılmıştır.³³⁹ Yazar söz konusu bölümde zorla homoseksüel ilişkiye girilmemesi gerektiğini vurgulayarak Hellenlerde görülen ve tecavüz olarak adlandırılacak homoseksüel ilişkileri eleştirmiştir. Sözü geçen eserin diğer bir bölümünde de Thebaililer için yasa

³³³ Hdt. IV, 67.

³³⁴ Hdt. IV, 104.

³³⁵ Hdt. I, 135.

³³⁶ Th. VI, LIV.

³³⁷ Arist. Pol. I, 9.

³³⁸ Rankin, D. (1996). *Celts and the Classical World*. London and New York: Routledge: 78.

³³⁹ Arist. Pol. V, 11.

yapan Korinthoslu Philolaos'un olimpiyat şampiyonlarından Diokles'in aşığı olduğu da nakledilmiştir.³⁴⁰

Ksenophon'un *Symposion* adlı eserinde Thebaililer ve Elisliler'in sevdikleri oğlanlarla birlikte yattıklarından daha sonra da savaş zamanı yanlarında götürerek birlikte savaştıkları bahsedilmiştir.³⁴¹ Yine aynı yazarın *Anabasis* adlı eserinde aynı *Symposion* adlı eserindeki gibi homoseksüel erkeklerden söz edilmiştir. Eserde Thessialı Menon'un tüyü bitmemiş bir delikanlı olan Tharypas adındaki sakallı birini kendine ayırdığını yazmıştır. Ayrıca Menon'un yakışıklı delikanlılara düşkün bir barbar olan Ariaios'la da aralarının çok iyi olduğu anlatılmıştır.³⁴²

Anlatılanların dışında *Anabasis* adlı eserde oğlan düşkünü Olynthoslu Episthenes'ten bahsedilmiştir. Bu kişi ergenliğe yeni girmiş yakışıklı bir çocuğun öldürülmek üzere olduğunu görünce çocuğu öldürmek isteyen Seuthes'in yanına gidip ondan öldürmemesi için ricada bulunmuştur. Bu durum üzerine Seuthes çocuk uğruna ölüp ölmeyeceğini sorduğunda Episthenes eğer çocuk istiyorsa vur başımı demiştir.³⁴³ Örnekten de anlaşılacağı üzere homoseksüel ilişkilere çok düşkün kişiler de mevcuttur. Bu kişilerin genç delikanlılar için ölümü bile göze aldığı söz konusu örnekte açık bir şekilde aktarılmıştır.

Aristoteles'in *Atinalılar'ın Devleti* adlı eserinde de Hellen homoseksüelliği ile ilgili bilgiler mevcuttur. Bu eserde Peisistratos ile Solon'un sevgili olduklarına dair dedikodu olduğu yazılmıştır. Fakat bu dedikodunun uydurma olduğunu da ayrıca eklemiştir. Ayrıca yine aynı eserde Thettalos ile Harmodios arasında homoseksüel birlikteliğin olduğu da anlatılmıştır.³⁴⁴

Hellen homoseksüelliği ile ilgili Aristoteles gibi onun hocası Platon'un *Devlet* adlı eserinde de diğer antik kaynaklardakine benzer örnekler vardır. Eserde delikanlılara duyulan sevgi ile ilgili olarak aktarılan bölüm şu şekildedir: "*Zeus aşkına söyle Adeimantos, bir yosmaya tutulsa bu adam; daha yeni tanıdığı keyif için sevdiği bu kadın yüzünden anasına karşı nasıl davranır? Anası ki bunca yıldır onu sevmiş, dünyaya getirmiş onu. Ya da bir gün güzel bir delikanlıya tutulsa, daha dün tanıdığı*

³⁴⁰ Arist. *Pol.* II, 12.

³⁴¹ X. *Smp.* VIII, 31-35.

³⁴² X. *An.* II, 6, 28-29.

³⁴³ X. *An.* VII, 4, 7-11.

³⁴⁴ Arist. *Ath.* XVII- XVIII.

ve boşu boşuna sevdiği bir delikanlıya. Ne yapar o zaman babasına?”³⁴⁵ Örnekte de görüldüğü üzere genç delikanlılara ilgi duyan erkekler onları alıp evlerine götürebilmişlerdir. Hatta evlerine göturdükleri için aralarındaki homoseksüel ilişkiyi aileleri de öğrenebilmiştir.

Platon’un *Yasalar* adlı eserinde de doğaya aykırı olarak gördükleri için “döl vermeyecek tohumların ekilmemesi” gerektiği anlatılmıştır. Eşcinsel ilişkilerde çoğalma olamayacağı için bu durumu tümenden kaldırabiliriz demişlerdir. Hatta kadın ve erkekler arasındaki eşcinsellikten nasıl sakınacaklarının yollarını aramaya çalışmışlardır.³⁴⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere Hellenler’deki yaygın homoseksüelliğin “çoğalma” konusunda soruna yol açacağı için engellenmesi görüşleri ortaya atılmıştır.

Yasalar adlı kitabın bir başka bölümünde ise genç erkeklerle “kadınmış” gibi cinsel ilişkiye girmenin doğru olmadığı aktarılmıştır. Ayrıca bu durumla bağlantılı olarak Laios’tan bahsedilmiştir.³⁴⁷ Laios bazı yazarlarca homoseksüel ilişkiye giren ilk kişi olarak adlandırılmıştır. Onlara göre Thebaililerin tamamen erkekler ve onların tamamen aynı cinsten olan sevgililerinden oluşan “Kutsal Grup” isimli birliğinin, uzun seneler yaşatılması bu sebeptendir. Bazı yazarlarda Minos ya da Thamyris’in ilk homoseksüel ilişkiye giren kişi olduğunu ileri sürmüştür.³⁴⁸

Hellenler’deki tiyatro metinlerinde de homoseksüel karakterler görünmektedir.³⁴⁹ Fakat bu metinler toplumun özelliklerini yansıtsa da daha çok sanatsal özellik taşıdıkları için homoseksüellikle ilgili kesin ve net bilgilere ulaşamamaktadır. Bu sebepten de tiyatro metinlerindeki homoseksüel öğelere yer verilmemiştir.

Anlatılanların dışında Aiskhines’in *Timarkhos’a Karşı* isimli eserinden de söz edilmesi gerekmektedir. Bu eserde yapılan fuhuşun doğurabileceği sonuçlardan ve homoseksüellikten bahsedilmiştir. Faucault’a göre Timarkhos biçimsel olarak profesyonel bir fahişe değildir. O erkeklerle aşk yaşama ilgisini gizlemeyen, özgür oğlanlar ve genç partnerler için değerli olan ilişkiler kuran saygın erkeklerden farklı

³⁴⁵ Pl. R. IX, 547c.

³⁴⁶ Pl. *Lg.* VIII, 341b-386b.

³⁴⁷ Pl. *Lg.* VIII, 836c.

³⁴⁸ Graves 2010: 546.

³⁴⁹ Örnek olarak Aristophanes’in *Kuşlar* adlı eseri incelenebilir Bkz. Ar. Av.

biridir. Aiskhines de bu tarz aşkı memnuniyetle paylaşmıştır. Ayrıca Aiskhines'in Timarkhos'a karşı söylemlerinde kızıştırmaya çalıştığı duygu oğlanları seven veya gençliğinde bir erkek tarafından sevilen biri tarafından yönetilmek değil, bir zamanlar kendisini başkalarının haz nesnesi rolüyle tanımlamış bir şefin otoritesi kabul edilmeyecek olandır şeklinde tanımlanabilir.³⁵⁰

Sonuç olarak homoseksüel ilişkiler antik kaynaklarda oldukça fazla biçimde işlenmiştir. Hatta bu ilişkiler hiç çekinilmeden yazılmış ve vazo resimlerinde de betimlenmiştir. Heteroseksüel ilişkilerde üreme, homoseksüel ilişkilerde ise haz daha fazla ön planda olmuştur. Homoseksüel ilişkilerde üreme fizyolojik olarak mümkün olmadığı için hazzın daha çok ön planda olduğu düşünülebilir.

Platon *Şölen* adlı eserinde üreme gücü olan insanlar ve ruhsal olarak üreme gücüne sahip insanlardan söz etmektedir. Esere göre üreme gücüne sahip olanlar kadınlarla ilişkiye girerek çocuk yapıp ölümsüz olan kişilerdir. Ruhsal olarak üreme gücüne sahip olanlar ise bedenlerinden çok ruhları aracılığıyla üreyenlerdir. Hemcinslerine ilgi duyan kişilerde doğurma değil güzellik amacı olmuştur. Bu amaca göre aşkın yolundan gitmek doğru yolda olmaktır. Platon'a göre bu durum şu şekilde anlatılmıştır: *"Bir güzel bedenden ikisine, ikisinden bütününe, bütün bedenlerden, güzel hareketlere, oradan güzel bilimlere ve en sonunda da güzellik bilimine, güzelden başka bir şey olmayan bilime doğru bir yolculuktur."*³⁵¹

Platon'un bu sözlerinden anlaşılacağı üzere homoseksüel aşklarda amaç sadece arzu değildir. Tecrübeli, bilgili erkekler daha genç olan erkeklere bildikleri bilgileri aktarma amacı da vardır. Anlatılan örnekler ve vazo resimlerinde de genellikle yaşlı tecrübeli erkeklerle genç erkeklerin ilişkileri görülmüştür. Bu ilişkilerde yaşananlar haz ve bilgi aktarma amacına yönelmek olarak açıklanmaktadır. Erişkin erkeğin genç erkekle cinsel birleşiminin, erişkinin sperminin gence erkekliği aktarması olarak kabul edildiği söylenebilir. Başka bir deyişle cinsel ilişki yoluyla erkeklik ve güç ile birlikte bir bilgi aktarımının da gerçekleştiğine inanmaktadırlar.

Hellen erkekleri arasındaki homoseksüel ilişkiler toplumsal kurallara uyulduğu sürece hiçbir zaman kınanmamış ve meşru olarak algılanmıştır. Fakat homoseksüel ilişkiye giren genç oğlan gençliğin sonunda bir erkek olarak algılandığı için

³⁵⁰ Faucault 2007: 280-281.

³⁵¹ Pl. *Smp.*208d-211d.

“egemenlik çerçevesinde” algılanan bu ilişki içinde kendisini edilgen bir nesne olarak kabul etmemiştir. Toplum da bu durumu aynı şekilde algılamıştır. Bundan dolayı da genellikle sakal çıkması bu ilişkilerin sonu olarak görülmüştür.³⁵² Gerek vazo resimlerinde gerekse daha önce anlatılan bazı istisna örneklerde sakallı erkeklerle de homoseksüel ilişkiye girildiği unutulmamalıdır.

Hem vazo resimlerinde hem de antik eserlerde homoseksüel ilişkilerin sıkça işlenmesi, Hellenler’deki homoseksüelliğin yaygın oluşunun ve toplum tarafından genellikle olumlu algılandığının göstergesi olarak görülebilir. Homoseksüel ilişkilerdeki bu yaygınlık üremeyi engelleyebileceği için eleştirilse de çok büyük tepkiler çekmemiştir.

Antik kaynaklarda yazılan homoseksüel ilişkilerde dikkat çeken iki ortak nokta mevcuttur. Birincisi daha önce de ifade edildiği gibi bu kişilerin toplum içinde önemli yeri olan kişiler olmasıdır. İkincisi ise bu ilişkiler haz için yapmalarıdır. Antik kaynaklarda anlatılan ve homoseksüel ilişkilere giren kişilerin birçoğu aynı zamanda karşı cinsten bir eşe sahiptir. Kısacası bu kişiler genellikle biseksüel kişilerdir. Sözü edilen kişilerin yalnızca çoğalmak amacıyla mı kadınlarla da ilişkiye girdiği bilinmemektedir. Onlar homoseksüel birliktelik yaşamışlardır ve bu birliktelikler de gerek metinlerde gerekse görsel materyallerde görülmektedir. Bu kişiler hemcinsleri ile ilişkiye girdiği için yani fiili olarak homoseksüel eylemde bulundukları için homoseksüel olarak kabul edilebilir.

Sokrates başta olmak üzere toplumun önemli kesimindeki pek çok insanın homoseksüel birlikteliklerinin olması ve bunların antik kaynaklarda işlenmesi homoseksüellikle ilgili araştırmalar açısından önem arz etmektedir. Çünkü homoseksüelliğin tarihinin anlaşılması açısından bu eserler önemli birer kaynak niteliğindedir.

³⁵² Faucault 2007: 282-283.

VI. Sparta'daki Pederastik Eğitim Sistemi

Günümüzde olduğu gibi geçmişte de ordular toplumlarca son derece mühim görülmüştür. Bir toplum korunması ve kazanımlarını elinde tutması için güçlü orduya sahip olmak zorundadır. Eğer bir toplumun ordusu güçlü değil ise elindeki toprakları dahil her şeyini kaybedebilir. Güçlü ise sahip olduklarını düşmanlardan ve diğer toplumlardan koruyabilir hem de başka toplumlardan yeni kazanımlar elde edebilir. Bundan dolayı da günümüzde olduğu gibi antik dönemde de orduya büyük önem verilmiştir.

Bir ordunun güçlü olabilmesi için iyi bir eğitim sistemine sahip olması gerekmektedir. Hellenler de diğer toplumlar gibi orduya büyük önem vermişlerdir. Ordunun eğitiminde pederastik eğitim sisteminin önemli rolü vardır. Ancak bu eğitim sisteminin içinde homoseksüelliğin de yer alması oldukça dikkat çekicidir. Pederastik eğitim sistemi ile ilgili detaylı bilgiler antik yazarlar tarafından eserlerinde anlatılmıştır.

Plutarkhos'un *Lykurgos'un Hayatı* adlı eserinde Spartalı kanun koyucu Lykurgos (Lykourgos) ve pederastik eğitim sistemi ile ilgili ayrıntılı bilgiler mevcuttur. Bu eser Sparta kültürü ve pederastik eğitim sistemi için başlıca kaynak niteliğindedir. Lykurgos'un krallığı döneminde Sparta'da pek çok gelişme yaşanmıştır. Yaşanan bu gelişmeler de diğer pek çok Hellen kentini etkilemiştir. Bu etki bazen savaş yoluyla bazen de barışçıl faaliyetlerle gerçekleşmiştir. Sparta bu etkileşimde yalnızca etkileyen olmamış, aynı zamanda kendisi de diğer kentlerden etkilenmiştir.

Hellenlerin en güçlü kentlerinden biri olan Sparta'da Lykurgos döneminde bekarlığa kötü gözle bakılmıştır. Bu sebepten de bekarlar *gymnopaidiai* (*Γυμνοπαῖδαι*) denilen çıplak gösterileri seyretmeye gelememişlerdir. Hatta onlar kentin meydanında çıplak olarak dolaştırılmıştır.³⁵³ Sözü geçen yasa koyucu kral döneminde kendini bilen değerli erkeklerin ortak çocukları olmasına izin verilmiştir. Bu yüzden de yaşlı bir koca karısının yatağına sevip saydığı soylu bir genç erkeğin girmesine izin vermiştir. Hatta bu ilişkiden doğacak çocuğu o adam kendi evladı olarak sayabilmiştir.³⁵⁴ Bu durum oldukça ilginçtir ve Atina dahil diğer kentlerde genellikle

³⁵³ Plu. Lyc. XV.

³⁵⁴ Plu. Lyc. XV.

görülmemektedir. Bunun nedeni farklı kentlerdeki toplumların “ahlak” ve “aile” kavramlarına bakışlarındaki farklılıklarından kaynaklanmaktadır.

Spartalılar da gelecekleri için çocuklarının iyi bir eğitim almasını istemişlerdir. Belki de bu sebepten Sparta’da eğitim diğer kentlerden çok farklı olarak tamamen devlet kontrolündedir.³⁵⁵ Eğitim ve sağlık Spartalılar için o kadar önemli görülmüştür ki, yeni doğan çocuklar bile bunun için kontrol edilmiştir. Yeni doğan çocuk eğer kusursuz ve gürbüzse büyütülmesi emredilmiş ve dokuz toprak payından biri ona ayrılmıştır. Fakat çocuk “bozuk doğuşlu” ve “biçimsiz” ise Taygetos dağının bir uçurumundaki Apothetas denilen yere yollanmıştır.³⁵⁶

Spartalılar diğer Hellenler arasında çocuklarını en iyi eğitenler olma övüncüne sahip olmak için çabalamışlardır. Onlar çocukları söyleneni anlayacak yaşa gelince bir köleyi çocuklarının eğitimine göz kulak olmak için görevlendirmişlerdir. Daha sonra da onları dil bilgisi, müzik, güreş gibi konularda eğitim görmeleri için okula yollamışlardır. Lykurgos da bu duruma müdahale etmiştir. O her bir çocuğun kölelerin gözetimine bırakılması yerine, devletin yüksek yöneticileri tarafından seçilen “*paidonomos*” (παίδονόμος) isimli adamlara bırakılmasını istemiştir. *Paidonomos*lar çocuklarını evlerinden alıp eğitmişlerdir. Kendilerine verilen işleri yapmazlarsa da onları cezalandırabilmişlerdir. Bu adamların yanlarına büyük delikanlılardan yardımcıları da verilmiştir. Bu delikanlılar yanlarında kamçı taşıyarak *paidamosun* gerekli bulunduğu durumlarda çocukların cezalandırılmasında yardımcı olmuşlardır.³⁵⁷

Alınan bu çocuklar savaşlarda gözü pek sağlam savaşçı olmaları için saçların dibinden kesilmiş, yalınayak yürütülmüş ve çoğu zaman çıplak oynatılmıştır. Bütün bir yıl boyunca yalnızca bir tane pelerin verilmiştir. Genellikle yıkanmadan, koku sürmeden kirli bir şekilde dolaşmışlardır. Yattıkları yatakları bıçak kullanmadan elleriyle kopardığı sazlardan yaparak diğer erkek arkadaşlarıyla bir arada yatmışlardır.³⁵⁸

Kral Lykurgos’un bu eğitim sistemini savunmasının nedeni sağlık ve dayanıklı nesillerin yetişmesi isteğidir.³⁵⁹ Spartalıların çocukları çıplak yetiştirmeleri aynı

³⁵⁵ Kaya 2016: 263.

³⁵⁶ Plu. *Lyc.* XVI.

³⁵⁷ X. *Lac.* II, 2-4.

³⁵⁸ Plu. *Lyc.* XVI.

³⁵⁹ Diakov ve Kovalev 2014: 283.

zamanda onların çıplaklığı nasıl algıladıklarının göstergesidir. Onlara göre çıplaklık utanılacak bir durum olmadığı ve doğal olarak algılandığı söylenebilir.

Spartalı çocuklar belli bir yaşa geldikten sonra kendilerine yaşça kendilerinden daha büyük bir seven (*erastes*) bulmuşlardır. Sevenler gençleri yakından gözlemlemişler, gymnasionlara giderek beden yarışmalarını izlemişlerdir. Onlar genç delikanlıların birer babası, koruyucu ve yöneticisi sayılmışlardır. Bu sisteme göre her küme *eiren* (εἶρη) adıyla bir delikanlıyı kendi başına geçirmiştir. Bu delikanlı kümenin en yiğidi ve en akıllısı olduğu için seçilmiştir. Çocukluk sınıfından çıkmalı bir yıl olanlara *eiren* ve çocukların en yaşlı olanına *melleiren* (μελλεῖρη) denilmiştir. Yirmi yaşında olan eirenler kendi kümesindeki çocuklara savaş talimlerinde kumanda etmiş ve onlara ev içindeki yemekleri hazırlatma görevi verilmiştir.³⁶⁰

Ayrıca eğitim gören bu çocukların hırsızlık yapmaları da hoş görülmüştür. Hatta yakalanmazlarsa ve hırsızlığı çok iyi bir şekilde yaparlarsa onurlandırıcı bir beceri edindikleri düşünülmüştür. Bu durumun nedenini Ksenophon Spartalıların çocuklarına yeterince yiyecek bulamadıkları zaman aç kalmamaları için hırsızlığa teşvik edilmeleri olarak görmektedir.³⁶¹

Lykurgos çocukları hırsızlık yapmaya teşvik etse de yakalanınca ceza verilmesini de buyurmuştur. Eğer çocuk hırsızlık yaparken suçüstü yakalanırsa dövülmüş ve aç bırakılmıştır. Böylece gençlerin gözü pek ve kurnaz olmaları sağlanmıştır.³⁶²

Hırsızlık veya birinin malını rızası olmadan alıp kaçırma antik dünyada yaşamın bir gerçeğidir. Özellikle savaş sonrasında kazananların kaybedenlerin mallarını yağmalaması antik dönemde sıkça görülen bir durumdur. Bundan dolayı da Spartalıların çocukları eğitim sırasında hırsızlığa teşvik etmeleri, gelecek açısından ön hazırlık gibi değerlendirilebilir. Ayrıca hırsızlık yapan gençlerin gözü pek ve kurnaz olmaları sağlanarak, savaş sırasında da bu kurnazlıklarını kullanmalarının amaçlandığı söylenebilir. Anlatılanların dışında sevenler çocukların iyi ya da kötü ününü paylaşmışlardır. Örneğin çocuk dövüşürken ağzından yakışsız bir söz çıktığında

³⁶⁰ Plu. Lyc. XVII.

³⁶¹ X. Lac. II, 7.

³⁶² Plu. Lyc. XVII.

çocuk değil seven cezalandırılmıştır.³⁶³ Bundan dolayı da sevenler arasında sevişmeye iyi gözle bakılmıştır.

Pederastik eğitim sisteminde seven veya *erastes* ile sevilen veya *eromenes* arasındaki homoseksüel ilişki normal karşılanmıştır. Hatta bu durum çocukların yetişme süreçlerinin bir parçası sayılmıştır.³⁶⁴ Sparta eğitim sistemindeki seven-sevilen ilişkisinin Atina ve diğer kentlerde yansımaları oldukça fazladır. “V. Antik Hellen Kaynaklarında Homoseksüellik” bölümünde anlatılan örnekler bu duruma iyi bir örnek oluşturmaktadır. Özellikle Sokrates’in kendinden daha genç aşıkları ile yaşadıkları da bu eğitim sisteminin yansıması olarak değerlendirilebilir. Sokrates örneğinde de görüldüğü gibi sevilen genç onun bilgisi ve deneyimlerinden yararlanmayı amaçlamıştır. Kısacası bu durum sevilen genç için eğitim olarak algılanabilir.

“IV. Antik Hellen Mitolojisinde Homoseksüellik” bölümünde ayrıntılı bir şekilde anlatılan Apollon ile Brankhos örneğindeki seven sevilen ilişkisinde de bilgiyi elde etme amacı vardır. Brankhos biliciliği öğrenmek için ondan daha yaşlı ve bilgili olan tanrı Apollon’la birlikte olmuştur. Burada da seven ile sevilen arasında bilgi aktarımı söz konusudur.

Erkek çocukların seven denilen dostlarının olması örneği Girit’te de mevcuttur.³⁶⁵ Ayrıca yine Girit’te erkeklerle kadınları birbirinden uzak tutmuşlardır. Aristoteles’e göre Giritliler erkekler arasındaki homoseksüel ilişkiyi getirerek doğum oranını azaltmaya çalışmışlardır.³⁶⁶ Belki de yasa koyucular, Girit’in ada devleti olmasından dolayı nüfusunun çok fazla artmaması için uğraşmışlardır. Ek olarak bu benzerlikten dolayı Sparta’daki pederastik eğitim sisteminin Girit’ten etkilendiği de düşünülmektedir.³⁶⁷

Yetişkin olan *erastes* genç delikanlı *eromenes*le birleştiğinde, erişkin erkeğin sperminin genç oğlan çocuğuna erkekliği aktardığı düşüncesi mevcuttur. Bu ilişki ergenliğe girildiğinde yani vücudunda kılların çıkmasıyla son bulmuştur.³⁶⁸ Sözü

³⁶³ Plu. Lyc. XVIII.

³⁶⁴ Deighton 2012: 75.

³⁶⁵ Thomson 1990: 133.

³⁶⁶ Arist. Pol. II, 10.

³⁶⁷ Kennell N. M. (1995). *The Gymnasium of Virtue*. London: University of North Carolina Press: 124.

³⁶⁸ Atılğan, D. (2013). Antik Yunan’da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili. (ss. 15-27) *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*. (10): 17.

geçen anlayış Sparta askeri sisteminde yer alan pederastik eğitim sisteminden geçmiş olabilir.

Anlatılanların dışında Sparta’da atlar, köleler, av köpekleri dahil birçok şey toplum içinde paylaşılmıştır. Pederastik eğitim sisteminde de askeriyeğe verilen çocukların onların babaları dışında başka erkekler tarafından paylaşıldığı söylenebilir.³⁶⁹ Kısacası Spartalılarca erkek çocukları dahil pek çok şey toplumun ortak malı sayılmıştır.

Sparta’da kadınların durumu diğer Hellen kentlerinden çok farklıdır. Spartalı kadınlar erkekler gibi sınırsız yaşamışlar her türlü lüksü tatmışlardır.³⁷⁰ Hatta Atinalı kadınların aksine daha iyi eğitim almışlardır. Spartalı kadınların aynı erkekler gibi birer homoseksüel sevgilileri olduğu antik kaynaklarda geçmiştir.³⁷¹

Sonuç itibarıyla pederastik eğitim sistemi yalnızca Sparta askeri sistemi ile ilişkilendirilmemelidir. Gerek antik kaynaklarda geçen homoseksüel ilişkiler gerekse homoseksüel ilişkilerin resmedildiği vazo sahneleri göz önünde alındığında hepsindeki ortak nokta yaşlı erkekle genç erkeğin ilişkisinin olmasıdır. Hem Sparta’da hem de Atina’daki homoseksüel ilişkilerde genellikle sevilen aşık aynı zamanda da eğitimcidir.³⁷² Bu sebepten de söz konusu ilişkiler Sparta’daki pederastik eğitim sistemi ile ayrı düşünülmemelidir. Antik eserlerde ve vazo resimlerinde erastes-eromenes ilişkileri dışında değerlendirilebilecek ilişkiler de mevcuttur. Bazen yaş farkının fazla olmadığı homoseksüel ilişkilerin de olduğu unutulmamalıdır.

Günümüzde homoseksüel ilişkinin ön planda olduğu askeri eğitim sistemi neredeyse imkansız görülmektedir. Antik dönemde ise özellikle Sparta’da askeriyedeki önemli kişiler homoseksüel ilişkiye girmişlerdir.³⁷³ Akhilleus ve Patroklos gibi önemli askerlerin homoseksüel olması hatta pederastik eğitim sisteminde yetişen bütün erkeklerin homoseksüel ilişki içerisinde olması dönemin askeri anlayışının homoseksüelliğe bakışını gözler önüne sermektedir.

³⁶⁹ Poole, W. (1994). Euripides and Sparta (ss. 1-35.). *The Shadow of Sparta*. Editörler Anton Powell ve Stephen Hodkinson. London and New York: Routledge: 17.

³⁷⁰ Arist. *Pol.* II, 9.

³⁷¹ Plu. *Lyc.* XVIII.

³⁷² Cantarella, E. (1996). *Bisexuality in the Ancient World*. New York and London: Yale University Press: 6.

³⁷³ Boswell, J. (2006). Battle-Worn: Gays in the Military, 300 B.C. . *Gay Warriors* (pp. 6-11). Editor Barry Richard Burg. New York and London: New York University Press: 6.

Pederastik eğitim sistemine göre homoseksüellik askeri yapıyı bozmamaktadır. Hatta askerlerin daha iyi daha erkekçe yetişmesini sağladığı görüşü mevcuttur. Bu durum belki de Hellen dininde de homoseksüel ilişkilerin var olmasından kaynaklanmaktadır.

Hem askeri sitemde hem de dini mitoslarda ve günlük hayatta erastes eromenes tarzı homoseksüel ilişkilerin olması oldukça dikkat çekicidir. Hayatın neredeyse her alanında olan seven sevilen ilişkisi Hellen kültürünün bir parçası olmuştur. Gerek antik kaynaklarda gerekse görsel materyallerde erastes-eromenes ilişkilerin işlenmesi pederastik eğitim sisteminin doğru anlaşılması açısından önemlidir.

VII. Sporda Homoseksüellik

Sporun tarihte ilk ne zaman ortaya çıktığı bilinmese de günümüzde olduğu gibi geçmişte de önemli görülmüştür. Spor oyunları olarak adlandırılacak olimpiyat oyunları ilk olarak Hellenler tarafından İÖ 776'da Kıta Hellas'ta düzenlenmiştir.³⁷⁴ Adı geçen oyunların ilk olarak Hellenler tarafından düzenlenmesi bile onların spora verdiği büyük önemi gözler önüne sermektedir.

Daha önce "I. Çıplaklık Algısı" bölümünde anlatıldığı gibi gymnasionlar yani spor salonları erkeklerin çıplak olarak bulunduğu ortamlardan biri olmuştur. Bundan dolayı da homoseksüel eylemlerin burada da görülmesi hiç şaşırtıcı değildir. Erkekler gymnasionlarda çıplak ya da *zoma* denilen bir tür peştamal giyerek dolaşmışlardır. Ayrıca orada genç erkekler çıplak bedenlerini yumuşatıp esnetmek için zeytinyağı kullanmışlardır.³⁷⁵ Yağı da kullanırken cinsel organlarına ve bedenlerinin alt kısımlarına sürmemişlerdir. Böylece cinsel arzunun uyandırılmaması ve masum görünüşün şehvetle dönüştürülmemesi amaçlanmıştır.³⁷⁶

Spor yarışmalarına katılan erkeklerin çıplak olmasından dolayı kadınların bu yarışmalara gelmesi doğru bulunmamıştır. Hatta daha önce de anlatıldığı gibi bu spor salonları erkeklerin diğer erkekleri çıplak görüp etkileyici bulduğu alanlardan biri

³⁷⁴ Tekin, A. ve Tekin G. (2014). Antik Yunan Dönemi: Spor ve Antik Olimpiyat Oyunları. (ss. 121-140). *Tarih Okulu Dergisi*. 7(18): 123.

³⁷⁵ Deighton 2012: 67-73.

³⁷⁶ Gezgin 2010: 20.

olmuştur.³⁷⁷ Buradan da anlaşılacağı üzere spor salonları erkeklerin homoseksüel arzularının açığa çıktığı alanlar olmuştur.

Ayrıca spor yapan çocukların dinlenme sırasında cinsel organlarını teşhir etmemesi beklenmiştir. Hatta erkek çocuk dinlenmek için toprağa oturduğunda edepli bir pozisyonda oturmaları ve kalkarken de kumda bırakabileceği uygunsuz izleri yok etmeleri konusunda uyarılmışlardır.³⁷⁸

Platon'un *Lysis* adlı eserinde gençlerin belli bir programa göre eğitim almaları müzik, jimnastik gibi alanlarda alıştırma yaptıkları ve *palaestrada* (παλαίστρα) homoseksüel ilişkileri anlatılmıştır. Eserde *palaestraya* gidip yakışıklı erkeklerle vakit geçirildiğinden söz edilmektedir. Hatta buraya gelen erkekler "hepimiz başka birini yakışıklı buluyoruz" diyerek duydukları homoseksüel arzuyu açığa vurmuşlardır.³⁷⁹

Hellenler sporu ve spor yapmayı erkeklik olarak algılamışlardır. Onlar spor yaparak yalnızca bedenlerini güçlendirmemişler aynı zamanda daha sonra yaşanacak savaşlara da ön hazırlık yapmışlardır. Nitekim güçlü ve sağlıklı vücutlar savaş sırasında askerlerin daha dirençli olmalarını sağlayacaktır.

Spor faaliyetlerini çıplak yaparak vücutlarının direncini arttırmaya çalışmış olabilirler. Fakat erkeklerin diğer erkeklere duyduğu arzunun yaygınlığı, pederastik eğitim sisteminin etkileri gibi pek çok etmen nedeniyle, spordaki çıplaklık farklı anlamlar ifade etmeye başlamıştır. Platon örneğinde de görüldüğü gibi erkekler spor faaliyetlerinin yapıldığı yere yalnızca spor yapmak veya izlemek için gitmemişlerdir. Onlar spor faaliyetlerini homoseksüel arzularını yaşayabilecekleri bir yol olarak görmüşlerdir. Ayrıca tüm spor faaliyetleri ve bu faaliyetlere giden kişilerin de tamamı homoseksüel kişiler değildir. Bunun için de spor yapılan yerler yalnızca homoseksüel erkeklerin birbirlerini izleyip konuştuğu alanlar olarak algılanmamalıdır. Buralarda her ne kadar homoseksüel faaliyetler görülse de, sözü geçen yerler şölen eğlenceleri gibi düşünülmemelidir. Şölen eğlencelerinde eğlence ve cinsel ilişki, spor faaliyetlerinin yapıldığı yerlerde ise sporun daha ön planda olduğu söylenebilir. Zaten daha önce de anlatıldığı gibi spor yapılan yerlerdeki erkeklerin oturup kalkmalarına

³⁷⁷ Potter D. (2012). *The Victor's Crown- A History of Ancient Sport from Homer to Byzantium*. Oxford: Oxford University Press: 111-125

³⁷⁸ Gezgin 2010: 20.

³⁷⁹ Pl. *Ly.* 203b-204c

bile cinsel arzu uyandırmamaları açısından dikkat edilmiştir. Her ne kadar arzu uyandırılmamaya dikkat edilse de spor alanlarında homoseksüel arzunun yansıması görülmüştür.

Spor erkeğin bedeneni güçlendirdiği gibi aynı zamanda maskülenleştirmiştir. Spora yeni başlayan çocukların daha küçük ve feminen görülmesi belki de erastes-eromenes ilişkilerini tetiklemiş olabilir.

VIII. Kölelikte Homoseksüellik

Bir insanın başka bir insanın eşyası yani kölesi olma düşüncesinin nasıl ve kim tarafından keşfedildiği bilinmemektedir. Antik dönemde kölelik oldukça yaygın bir olgudur. Sözü geçen dönemde kölelerin elde edilmesi için pek çok kaynak mevcuttur. Bu kaynakların başında savaşlar gelmektedir. Savaşlar sayesinde pek çok toplum özellikle de Hellenler çokça köle elde etmişlerdir. Ganimet olarak alınan insanlar, köle olarak savaşçıların hizmetine verilmiştir ya da pazarlarda satılmıştır.³⁸⁰

Savaşlar dışında mahkeme kararı ile borç yüzünden ya da çocukların aileleri tarafından terk edilmesinden dolayı da köle olunabilmektedir. Elde edilen köleler bir eşya gibi *agoralarda* satılmıştır.³⁸¹ Özellikle Attika bölgesinde köle nüfusunun fazla olduğu ve Küçük Asya'dan kölelerin geldiği bilinmektedir.³⁸² Hellenlerde köleliğin yaygınlığı ile köle sayısının fazla olması özellikle homoseksüel ilişkilere eğilim yaratmış olabilir. Kölelerin normal vatandaşlar gibi haklara sahip olmaması da homoseksüel ilişkilere zemin hazırlamış olabilir.

Ksenophon'un *Şölen* adlı eserinde Kritoboulos'un köle çocukları öpmek istediği anlatılmıştır. Fakat sözü geçen kişinin çocukları öpmek istemesi sırasında orada bulunan kişiler kölelerin sahiplerinden izin alması gerektiğini ona söylemişlerdir.³⁸³ Örnekte de görüldüğü üzere kölelere de cinsel arzu duyulmuştur. Bu arzu cinsel ilişki şeklinde olduğu gibi yalnızca öpüşme olarak da olabilir.

³⁸⁰ Erol, A. F. (2007). Arkaik Dönem Atina'sında Kölelik Sistemi. (ss. 249-260). *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 27(1): 253.

³⁸¹ Malay, H. (2010). *Çağlar Boyu Kölelik*. İstanbul: Gündoğan Yayınları: 16-43.

³⁸² Lewis, D. (2011). Near Eastern Slaves in Classical Attica and The Slave Trade with Persian Territories. (pp. 91-113). *Classical Quarterly*. 61(1). 99.

³⁸³ X. Smp. V,7- VI,1

Hellen dünyasındaki erastes eromenes ilişkileri de bir çeşit kölelik olarak algılanabilir. Genç erkekler bilgiyi edinmek için veya iyi bir şekilde yetişmesi için onlardan daha yaşlı insanlarla birlikte olmuştur. Hatta o gençler için daha yaşlı erkeklerin kölesi oldukları söylenebilir. Normal köleler ile eromenesler arasındaki fark bu ilişkilerin eromeneslerin rızası yoluyla gerçekleşmesinden dolayıdır.³⁸⁴

Erastes ile eromenes arasındaki ilişkide eromeneslerin durumlarının kölelere benzemesi fikri Platon'un Şölen'inde de geçmektedir. Bu eserde sevgiliye duyulan aşk köleliğe benzetilmiştir, sevgilinin aşığının kölesi olması güzel kabul edilmiştir. Ayrıca gönül rızası ile yapılan köleliğin de eleştirilmemesi gerektiği ileri sürülmüştür.³⁸⁵

Sözü geçen eserde para için yapılan aşk köleliğinin utanç verici olduğun da söz edilmiştir.³⁸⁶ Buradan da anlaşılacağı üzere bir çıkar için yapılan aşk köleliği Hellen toplumunca kötü algılanmıştır. Böylece toplum bir takım çıkarlar yerine gerçek aşk için yapılan köleliğe olumlu bakarak sevginin önemini vurgulamış olmalıdır.

Özet olarak kölelerin Hellenler tarafından bir eşya olarak görülmesi aynı zamanda onlar hakkındaki bilgilerin de sınırlı olmasına neden olmuştur. Bundan dolayı da yaşadıkları homoseksüel ilişkiler hakkındaki bilgiler sınırlıdır. Ksenophon'un eserinde yer alan örnekte görüldüğü gibi erkeklerin erkek veya kadın kölelere arzu duyduğu az da olsa eserlerde yer almıştır.

Bunların dışında köleler satın alınırken yaşı, cinsiyeti ve güzelliği gibi pek çok etmen göz önünde bulundurulmuştur. Hatta fiziksel güzelliği olan özellikle kadın köleler müşterilere özel olarak gösterilmiştir.³⁸⁷ Bu durum bile kölelerin cinsel amaçlar için kullanıldığının göstergesi olarak kabul edilebilir.

Savaşlar yoluyla elde edilen ya da satın alınan şehir kölelerini efendileri kamçılıyıp öldürebilmişlerdir. Ayrıca onlar sahibinin izni olmadan evlenememişlerdir.³⁸⁸ Hatta köleler istisnalar dışında mahkemeye başvurma hakları da söz konusu olmamıştır. İstisnai durumlarda kölelerin tanıklığındaki tek koşul işkence

³⁸⁴ Golden, M. (1984). Slavery and Homosexuality at Athens. (pp. 308-234). *Phoenix*. 38(4): 309-317.

³⁸⁵ Pl. *Smp.*184b-185.

³⁸⁶ Pl. *Smp.* 185.

³⁸⁷ Malay 2010: 45.

³⁸⁸ Bakırezer, G. (2008). "Antik Yunan Düşüncesinde Kölelik". (ss. 18-54). *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 63(1): 19.

altında sahibine ifade vermeleridir.³⁸⁹ Bu sebepten de bir kölenin sahibi tarafından zorla homoseksüel ilişkiye girmeye zorlamasından dolayı sahibini mahkemeye vermesi olanaksız görülmektedir. Çünkü hiçbir hakkı olmayan köleler sahibinin malı olarak kabul görmektedir. Eşya gibi görülen köleler özellikle eğitimliyse çocukların dadısı yani *paidagos* olabilmıştır. Evlerdeki köle *paidasgos*larla sahiplerinin çocukları arasında yaşanabilecek homoseksüel ilişkiler de kaynak yetersizliği sebebiyle bilinmemektedir. *Paidagos*lar sahibinin çocuklarını eğittiği gibi okula gitmelerine de yardımcı olmuşlar ve çocuklara eşlik etmişlerdir Çok küçük çocukların okulda bir öğretmenle yalnız kalması engellenmeye çalışılmıştır. Hatta okulun öğretmeni ya da özel öğretmen olmayan hiçbir yetişkinin okula gelmesi yasaklanmıştır.³⁹⁰ Anlaşılabacağı üzere ister erkek ister kız çocukla gerek heteroseksüel gerekse homoseksüel cinsel münasebet yaşanabileceği için çeşitli önlemler alınmaya çalışılmıştır.

Özel mülklerdeki köleler evlerde temizlikten kâhyalığa kadar pek çok iş yapmışlardır. Evlerde görevli bu köleler efendilerin verdikleri ziyafetlerde hizmet verip gelen konukların rahat etmelerini ve de eğlenmelerini sağlamıştır.³⁹¹ Ksenophon örneğinde görüldüğü gibi şölenlerde köleler gelen konukları da eğlendirmiştir. Daha önce de değindiğimiz üzere şölene gelen konuklar hemcinsi olan köleleri öpmek gibi homoseksüel eylemleri ancak sahibinin izni ile yapabilmişlerdir.

Ayrıca kölelerin efendilerince beğenilip dost edinildiğinde azat edildiği bilinmektedir.³⁹² Bu sebepten de erkek köleler ile efendileri, kadın kölelerle efendilerinin eşleri arasında homoseksüel ilişkiler yaşanmış olabilir. Kölelerin toplumdaki düşük statüleri ve bu nedenle onlar hakkındaki bilgilerin genellikle antik kaynaklarda işlenmemesi nedeniyle Hellen dünyasında köleler ile olan homoseksüel birliktelikler hakkındaki bilgilerimiz yok denecek kadar azdır.

³⁸⁹ Erol 2007: 255-256.

³⁹⁰ Deighton 2012: 51-56.

³⁹¹ Malay 2010: 66.

³⁹² Malay 2010: 64.

IX. Hadımlar

Hadım kelimesinin anlamı “kısırlaştırılmış erkek” demektir.³⁹³ Bu kelime bir erkeğin sperm üretme veya yumurtayı dölleme gücünün elinden alınması olarak da yorumlanabilir. Antik dönemde de insanları hadım etme pek çok nedende dolayı yapılmıştır. Hadım edilen erkekler hakkındaki çeşitli örnekler antik kaynaklarda da anlatılmıştır.

Herodotos’un eserinde Periandros’un Kerkyralı çocukları hadım ettiğinden bahsetmektedir. Eserde Periandros yaşlandığı için Kerkyra’ya adam gönderip yerine geçmesi için oğlunu çağırtmıştır. Fakat oğlu habercileri yollayıp gelmemiştir. Periandros bu durum üzerine kızını yollamış ve oğlunu getirtmeye çalışmıştır. Fakat oğlu kız kardeşini de dinlemeyince üçüncü kez bir çavuşu oğlunun yanına göndermiştir. Oğluna kendisinin Kerkyra’da oturacağını, oğlunun da gelip Korinthos’ta onun yerine iktidar olması teklifini sunmuştur. Oğlu bu teklifi kabul edince Kerkyralılar babasının gelmemesi için oğlunu öldürmüştür. Bu olay üzerine ise Periandros Kerkyralı çocukları hadım etmiştir.³⁹⁴

Tarihçi Herodotos’un eserindeki örnekte görüldüğü gibi ceza olarak erkekler hadım etme cezası verilebilmiştir. Böylece o cezaya tabi olan erkekler çoğalamayacak ve soyu olmayacaktır. Hadım edilen kişiler kadınlarla da cinsel ilişkiye giremeyeceği için, ancak haz için erkeklerle kadın rolünde yani pasif olarak cinsel ilişkiye girebileceklerdir. Sunulan örnekte daha sonra hadım edilen kişilerin homoseksüel birliktelik içerisine girip girmediği bilinemediği için bu kişileri homoseksüel olarak adlandırmak doğru olmaz.

Herodotos’un eserinin bir başka bölümünde de hadım edilip köle olarak satılan erkeklerden bahsedilmiştir. Kaynakta Khioslu Panionios isimli tüccar savaş esiri olan parlak erkekleri satın alıp hadım etmiştir. Bu hadım edilen erkekleri de Sardeis ve Ephesos’da satmıştır. Çünkü hadım edilen bu parlak erkekler daha çok para etmiş ve daha çok güvenilmiştir. Ayrıca eserde Khioslu köle tüccarı bu adamın pek çok oğlanı hadım ettiği ve geçimini bundan sağladığı anlatılmıştır.³⁹⁵

³⁹³ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a65327ad4ab28.03245797 Çevrimiçi TDK’nin sitesinden 22.01.2018 tarihinde saat 00:42’de alınmıştır.

³⁹⁴ Hdt. III, 53.

³⁹⁵ Hdt. VIII, 105.

Hadım köleleri satan tüccar örneğinde hadım edilen parlak oğlanların diğer erkeklerden daha çok rağbet görmesi ifadesi oldukça dikkat çekicidir. Homoseksüel ilişkilerdeki özellikle erastes-eromenes ilişkilerinde ilişkiye girilen genç erkeklerin “parlak” yani feminen olması ile parlak hadımlar arasında kuvvetle muhtemel bir benzerlik bulunmaktadır. Olasılıkla parlak hadım oğlanları satın alan erkekler onlarla homoseksüel ilişki yaşamak istemişlerdir. Onların sözü edilen hadım erkekleri homoseksüel arzuları için mi yoksa evde eşlerine ve çocuklarına cinsel açıdan tehdit oluşturamayacağı için mi aldığı konusundan net bir şey söylemek mümkün değildir. Görüldüğü üzere kaynak yetersizliğinden dolayı bu konuda kesin bir yargıya varılamamaktadır.

Herodotos’un eseri dışında Platon’un *Yasalar* adlı eserinde de hadımlar anlatılmıştır. Sözü geçen eserde Persler’de de aynı Hellenler’deki gibi hadım oğlanların olduğu aktarılmıştır.³⁹⁶ Ayrıca Aristophanes’in eserinde de Persler’de hadımların olduğuna dair bilgiler vardır.³⁹⁷ Bu örneklerde de görüldüğü gibi Hellenler dışında Persler gibi diğer uygarlıklarda hadım edilme ve hadım eğitimciler vardır. Faucault’a göre Pers sarayında Kyros’un hadımlara rağbet etmesinin nedeni hadımların kadınlara ve oğlanlara zarar veremeyecek durumda olmasından dolayıdır.³⁹⁸

Platon’un *Protagoras* isimli eserinde de hadım hizmetçilerden söz edilmiştir. Anlatılan eserde evin hizmetlerini yapan, kapıyı misafirlere açan hadım bir erkek hakkında bilgiler mevcuttur.³⁹⁹ Buradan da anlaşılabacağı üzere hadım erkekler aynı zamanda evde köle olarak da hizmet etmişlerdir. Kısacası bu kişiler hem hizmetli hem de köle olarak algılanabilir.

Özet olarak hadımlar diğer toplumlarda olduğu gibi Hellenlerde de oldukça yaygındır. Bazen ceza olarak bazen de ticaret amaçlı pek çok nedenden dolayı erkekler hadım edilmiştir. Doğurtma özellikleri yani sperm üretmeleri engellenen bu erkeklerin, homoseksüel ilişkiler içerisine girmiş olmaları yüksek bir olasılıktır. Kaynaklardan elde edilen bilgilerin içeriğinin yetersizliğinden dolayı hadım erkeklerin

³⁹⁶ Pl. *Lg.* III, 695a-b.

³⁹⁷ Ar. *Ach.* 106-129.

³⁹⁸ Faucault 2007: 257.

³⁹⁹ Pl. *Prt.* 314d.

de aynı köleler gibi homoseksüel ilişkiler içerisinde olup olmadığı çok net olarak açıklanamamaktadır.

X. Yazıtlar ve Yasalarda Homoseksüellik

Hellen toplumunda her alanda görülen homoseksüellik, bazı yazıt ve yasalara da yansımıştır. Yazıtların geniş bir epigrafik bir birikimle değerlendirilmesi için bu bölümde yalnızca vazo resimlerindeki homoseksüellikle ilgili sınırlı ifadelerle ele alınacaktır.

Antik Hellen toplumunda vazo resimlerinde homoseksüellikle ilgili sahneler olduğu gibi, bu vazo resimlerinde yer alan kalos yazıtlarında da homoseksüellikle ilgili ifadeler vardır. *Kalos* yazıtlarında vazo resmini yapan ressam beğendiği gence olan ilgisini vazo üzerine yazdığı yazılarla ifade etmiştir. Bu yazıtlarda ressam genellikle adını vermemiş, *kalos* (καλός) (güzel) ya da *kalos ei* (καλός-ει) (güzelsin) ifadelerini kullanmıştır. Kalos yazıtlarının olduğu vazo resimlerinde çömlekçinin imzasına rastlanılmamıştır. Ayrıca John Boardman'a göre vazo resimlerindeki kalos yazıtlarının azlığı şaşırtıcıdır.⁴⁰⁰

Kalos yazıtlarının olduğu vazo resimlerinde erastes eromenes ilişkilerinin yer aldığı sahneler de mevcuttur (**Ek 42**). Ayrıca *kalos* kelimesi güzel anlamında olduğu için yalnızca insanların olduğu resimlerde kullanılmamıştır. Örneğin güzel bir gemi içinde kalos yazıtı yazılabilmektedir.⁴⁰¹ Bundan dolayı her kalos yazıtı homoseksüel bir sahneyi anlatmamaktadır.

Kalos yazıtlarındaki özellikle erkeklerin olduğu sahneler Hellenlerin homoseksüel ilişkideki güzellik anlayışını da gözler önüne sermektedir. Bu sahnelerde genellikle feminen ve sakalsız erkeklerin yer alması, Hellen erkeklerinin homoseksüel ilişkideki yönelimlerinin bu yönde olduğunun göstergesidir.

Kalos yazıtlarına benzer bir diğer yazıt da Thera yazıtlarıdır. Sparta kolonisi olan Thera'daki yazıtlarda da Kalos yazıtlarına benzer homoseksüel öğeler içermektedir.⁴⁰² Bu yazıtlarlarda dans eden erkeklere övgüler yer almaktadır. Sözü

⁴⁰⁰ Boardman 2002: 88-136.

⁴⁰¹ Dover 1989: 121.

⁴⁰² Dover 1989: 195.

geçen yazıtların dışında Atina, Thasos, Nemea ve Mytilene'deki grafitilerde de erkekleri öven güzelliklerinden bahseden yazıtlar mevcuttur.⁴⁰³

Euergides ressamının yaptığı vazo resimlerinin bir iki örneğinde oldukça farklı tek kelimelik bir yazıt mevcuttur. Bu yazıtta çocukça olarak değil de oğlancı olarak çevrilebilecek paidikos yazısı vardır. Bu yazı muhtemelen ressamın lakabı olarak araştırmacılarca yorumlanmaktadır.⁴⁰⁴

Hellen yasalarında homoseksüellikle ilgili bilgiler de mevcuttur. Özellikle Aiskhines'in *Timarkhos'a Karşı* adlı eserinde oldukça ilginç bilgiler mevcuttur. Bu eserde homoseksüel ilişkilerin bazı sosyal ve siyasal rollerdeki meşruluğu ile ahlaksal uyumsuzluğu ikilemlerde söz edilmektedir. Kısacası homoseksüellik belli durumlarda onurlu ve normal algılanırken, özellikle işin içine paranın girdiği durumlarda ise fuhuş olarak algılandığı için ikileme neden olmaktadır.⁴⁰⁵ Eşcinsel ilişkinin fuhuş olup olmaması arasındaki sınırın para amaçlı yapılıp yapılması olduğunu söyleyebiliriz.

Platon'un *Şölen* adlı eserinde Aristogeiton ile Harmodios'un soylu ve yetenekli kişiler oldukları için ilişkilerinin diğer insanlar kadar olmasa da hoş karşılandığı, hatta bu kişilerin utanılacak bir şey yapmadıkları konusunda yüreklendirildiği ikileminden söz edilmiştir. Yine aynı eserin aynı bölümünde bir kişi borç para arıyorsa ya da memuriyete yükseltilmek için kapı önünde yatıp kölelerin bile kabul etmeyeceği davranışlarda bulunuyorsa bunun hoş karşılanmadığı yazılmıştır. Fakat kapı önünde yatmak gibi benzerr davranışları aşık yaparsa toplumca hoş karşılandığı anlatılmıştır.⁴⁰⁶ Burada da görüldüğü gibi bazı durumlarda ikilemler ortaya çıkmaktadır.

Ksenophon'un eserinde de bedenin mal gibi satılmasının doğru bulunmadığı anlatılmaktadır. Eserde para için olan ilişkilerin Aphrodite'nin armağanı zevkleri duymayacağı, cinsel zevkin doruğuna çıkabilen erkeğin duygusuz bir araca dönüşebileceği yazılmıştır.⁴⁰⁷ Kısacası para ile olan ilişki duygusuz olacağı için doğru bulunmamıştır.

⁴⁰³ Hubbard 2003: 57- 85.

⁴⁰⁴ Boardmann 2002: 61.

⁴⁰⁵ Faucault 2007: 280.

⁴⁰⁶ Pl. *Smp.* 182e- 183e.

⁴⁰⁷ X. *Smp.* VIII. 18-23.

Aiskhines'in eserindeki Timarkhos gençken pek çok kişi ile birlikte olmuştur. O köle biriyle, şarkıcılarla yaşayan meşhur sefahat düşkününü biriyle bile yaşamıştır. Sevgililerinden hediye almış, bakımını da sevgililerine yaptırmıştır. Cidonide, Autoklide, Thersande, Migolas, Antikles, Pittolakos ve Hegesikles ile birlikte olmuştur. Bundan dolayı da yalnızca ilişkiler yaşamamış, aynı zamanda fuhuş da yapmıştır.⁴⁰⁸

Hellen toplumunda zina⁴⁰⁹ söz konusu olduğunda kiminle ve nerede yapıldığı belirleyici olmuştur.⁴¹⁰ Çünkü zina para karşılığında yapılıyorsa fuhuş⁴¹¹ olarak algılanabilir. Aiskhines'in eserinde de fuhuşla ilgili bir yasaya değinilmiştir. Bir erkeğin fuhuş yapması siyasal ve kamusal gözden düşmeye neden olmaktadır. Hatta fuhuş yapmış kişiler site içinde ya da dışında seçimle elde edilen ya da ataması yapılan hiçbir göreve gelememiştir. Onlar aynı zamanda dini veya kamu görevlerini de üstlenememiştir.⁴¹² Özetle meşru olmayan cinsel ve eşcinsel birleşmeler ifşa olduğunda yasalarca o kişilere çeşitli cezalar verilmiştir.⁴¹³

Aristoteles'in *Politika* adlı eserinde de zorla kişilerin ırzına geçinilmemesi gerektiği anlatılmıştır. İster kadın isterse erkek olsun bir gencin ırzına geçilmesinin doğru bulunmadığı belirtilmektedir.⁴¹⁴ Buradan da anlaşılacağı üzere tecavüz veya zina doğru görülmemiştir. Unutulmamalıdır ki bu duruma yasal statülerinden dolayı köleler dahil değildir. Sözü geçen eserde Aristoteles bir erkeğin hangi cinsiyetten olursa olsun kimselerle evlilik dışı ilişkilerde bulunmamasının doğru olacağından söz etmektedir.⁴¹⁵

Platon'un Yasalar adlı eserinde ise homoseksüellikten nasıl sakınılabılır konusu ele alınmıştır. Ayrıca eserde erkek erkeğe homoseksüelliğin doğaya aykırı

⁴⁰⁸ Faucault 2007: 280-281.

⁴⁰⁹ Aralarında evlilik bağı olmayan kişiler arasındaki cinsel ilişkidir. Bkz.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a666b7336fa79.98041989 Çevrimiçi TDK'nin sitesinden 22.01.2018 tarihinde saat 22:57'de alınmıştır.

⁴¹⁰ Arist. *En.* II, 1107.

⁴¹¹ İçinde bulunduğu toplumun kurallarına uymayarak, para ile cinsel ilişkide bulunmaktır. Bkz.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a666b77eb5862.12206598 Çevrimiçi TDK'nin sitesinden 22.01.2018 tarihinde saat 22:59'da alınmıştır.

⁴¹² Faucault 2007: 280.

⁴¹³ Yunis, H. (2005). The Rhetoric of Law in Fourth-Century Athens (pp. 191-210). *The Cambridge Companion to Ancient Greek Law*. Editors Michael Gagarin ve David Cohen. Cambridge: Cambridge University Press: 196.

⁴¹⁴ Arist. *Pol.* V, 11.

⁴¹⁵ Arist. *Pol.* VII, 16.

olduğu anlatılmış ve eşcinselliğin nasıl kaldırabileceği konusu tartışılmıştır.⁴¹⁶ Platon bu eserde homoseksüelliği doğaya aykırı görmüş ve yasalarda da bu durumun belirtilmesi gerektiğini anlatmıştır. Fakat yasalarda böyle bir durum söz konusu değildir. Özellikle erastes-eromenes ilişkileri Hellen yasalarınca ilişkiye giren kişilerin vatandaşlık durumları dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Eğer seven sevilen ilişkilerinde para karşılığı bir ilişki yoksa legal olarak görülmüştür. Eğer işin içine para girmişse bu durum özellikle vatandaş statüsündeki kişiler için ceza uygulanmasına neden olmuştur.⁴¹⁷

Yasalarla ilgili en çok ayrıntı veren antik yazarlardan biri de Aiskhines'tir. O eserinde okullardaki çocuklarla yaşanabilecek homoseksüel ilişkilerin önlenmeye çalışıldığını anlatmıştır. Esere göre okullara giriş çıkış yapacak kişiler belirlenmiş ve o kişiler dışında dışarıdan okula gelebilecek kişiler engellemeye çalışılmıştır. Ayrıca okulların gün doğumundan önce veya karanlık vakitte açılmaları da yasaklanmıştır.⁴¹⁸ Böylece karanlıkta görülmeden yaşanabilecek homoseksüel ilişkiler okullarda önlenmeye çalışılmıştır.

Ayrıca Aiskhines'in eserinde çocukların okullara veya *gymnasion*lara giderken yalnız gitmeleri de yasaklandığı anlatılmaktadır. Çocuklar ancak babalarının veya kölelerin refakati ile okula gitmek zorunda kalmışlardır. Yine aynı şekilde çocuklar da okul çıkışında da refakatçılar eşliğinde eve gidebilmişlerdir.⁴¹⁹ Böylelikle çocuğun başına gelebilecek her türlü olay en aza indirgenmeye amaçlanmıştır.

Bunların dışında yine Aiskhines'in eserinde bir çocuğun babası, amcası veya refakatçisi tarafından para karşılığı başkasıyla ilişkiye girmesi de yasalarca engellenmeye çalışıldığı da aktarılmıştır. Böyle bir durumun olması durumunda hem ilişkiye giren hem de çocuğu para karşılığında başkasına satan kişiler ceza almışlardır.⁴²⁰

“VI. Sparta'daki Pederastik Eğitim Sistemi” bölümünde de anlatıldığı gibi Sparta eğitim sisteminde erastes-eromenes ilişkisi yasal sayılmıştır. Hatta Spartalı yasa

⁴¹⁶ Pl. *Lg.* VIII, 836b- 841d.

⁴¹⁷ Cohen, D. (1987). *Law, Society and Homosexuality in Classical Athens. Past and Present Society.* (117): Oxford University Press on behalf of The Past and Present Society: 5.

⁴¹⁸ Macdowell, D. M. (2000). *Athenian Laws About Homosexuality.* (pp. 13-27). *Revue Internationale des droits de l'Antiquité.* 47(3): 15.

⁴¹⁹ Macdowell 2000: 16.

⁴²⁰ Macdowell 2000: 17.

koyucular tarafından bu ilişki desteklenmiştir. Bundan dolayı özellikle Sparta'daki erastes-eromenes ilişkisine dayalı homoseksüel birliktelikler yasalarca uygun görülmüştür.

Askeri eğitim sistemi dışında özellikle Atina ve diğer kentlerde görülen seven-sevilen ilişkileri de aslında yasalarca uygundur. Zaten bu ilişkilerin antik eserlerde açıkça yazılması ve vazö resimlerinde de hiç çekinilmeden en ufak ayrıntılarına kadar işlenmesi, söz konusu ilişkilerin legalliğinin de bir göstergesidir. Ek olarak seven-sevilen ilişkilerinde ergenliğe girişin yani sakalın çıkmasının bu türden ilişkilerin sonu olduğu unutulmamalıdır. Sakalın çıkması ile birlikte bu ilişkiler genellikle istisnalar dışında uygun görülmemektedir. Kısaca erastes-eromenes ilişkileri bir eğitim süreci olarak algılanmış ve eğitimin sonu ergenliğe giriş olarak değerlendirilmiştir.

Başta Zeus ve Ganymedes mitosu olmak üzere Hellen dinindeki homoseksüel ilişkilerin işlendiği mitosların çokluğunu, toplumdaki yaşam tarzının dini inanışa etkisi olarak yorumlayabiliriz. Öte yandan tam tersini düşünecek olursak, toplumdaki yoğun homoseksüellik ancak tanrıların yaşamlarından bir parça olursa anlaşılabilir kılınmaktadır.

Hellenlerde homoseksüellik her zaman legal olmamıştır. Bu ilişkilerin yaşandığı yer ve amaç aynı zamanda homoseksüel ilişkinin yasal durumunu da belirlemiştir. Özetle homoseksüellik Hellen toplumunda sıkça görülse de koşullara göre legalliği veya illegalliği değişmektedir. Bundan dolayı Aiskhines'in dediği gibi ikilemler de oluşabilmektedir.

XI. Kadınlar Arasındaki Homoseksüellik / Lezbiyenlik

Antik dönemde pek çok toplumda özellikle kadına yönelik cinsiyet eşitsizliği mevcuttur. Bu duruma en güzel örneklerden biri Sümerlerdir. Sümer kralı Urukagina'nın (Uruinimgina) reform metninde geçen örnekte, bir kadın erkeğe saygısız sözler ederse cezasının kadının ağzında tuğla kırılması olduğu yazılmıştır. Hatta bu cezanın ibreti âlem olması için tuğlanın kent kapısında da sergilendiği anlatılmıştır.⁴²¹

⁴²¹ Kaya, M. A. ve Taşdöner, K. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakımından Hellenistik Çağ Öncesi İlkçağ Tarihine Genel Bakış. (ss. 1-25). *Türkbilim Dergisi*. 4(21): 3.

Hellen toplumunda da kadına yönelik cinsiyet eşitsizliği oldukça fazladır. Kaya ve Taşdöner'e göre antik destanların konusu Mykenler'den esinlendiği ya da temellendirildiği için, destanlarda anlatılan kadın Arkaik Çağ öncesi Hellen kadını yansıtmaktadır.⁴²² Bu sebepten ileriki dönemlerde de Hellen kadının durumunun kötü olarak algılanması bu dönemin yansımaları olarak değerlendirilebilir.

Hellen kadının durumu özellikle Atina ve Sparta örneklerinde görüldüğü gibi oldukça büyük farklılıklar göstermektedir. Daha önce de anlatıldığı gibi Spartalı kadınlar erkekleri gibi daha özgür bir yaşantı içerisindeyken, aksine Atina kadınları evinden dışarı yalnız çıkamamıştır. Yani kadınlar Sparta civarında özgürken diğer yerlerde özellikle Atina'da ve onun etkilediği yerlerde daha kapalı bir yaşam sürmüştür.

Eğitimde ise Atinalı kadınlar Spartalı kadınlar gibi bir eğitim alamamıştır. Sparta'da kız çocukları erkek çocuklar ile birlikte eğitim görürken Atina'da böyle bir durum söz konusu değildir.⁴²³ Bu durum özellikle Atinalı kadınların yaşantısının daha da az bilinmesine sebep olmuştur.

Camille Paglia'nın kadınlar hakkında düşünceleri Antik dönemin anlayışını yansıtır niteliktedir. Paglia'nın düşünceleri şu şekildedir: *"Penis el ya da göz gibidir, benliğin dışarı uzanan organı gibidir. Ama kız içine zor yoluyla girilebilen mühürlü bir kapı gibidir. Kadın bedeni mağara tapınaklarından kiliselere, tüm kutsal mekânların prototipidir. Döl yatağı girişi kapatılmış kutsal mekânların en kutsalıdır. Kadın bedeni üzerindeki tabu büyüler dünyası üzerindeki asılı kalmış tabudur. Kadın kelimenin gerçek anlamında esrarengiz yani gizli olandır."*⁴²⁴

Paglia'nın sözleri Hellen dünyasında özellikle Atina'daki kadının veya erkeğin de algılanışının özeti gibidir. Atina'da erkek hayatın her alanında kadınların hayatı Paglia'nın dediği gibi gizlidir. Çünkü onlar sosyal hayatta erkekler kadar etkin olmadığı evler içerisindeki odalarda daha gizli bir yaşantı sürmüşlerdir. Lezbiyenlik de bu durum dikkate alınarak işlenmelidir.

⁴²² Kaya ve Taşdöner 2017: 11.

⁴²³ Akalın 2003: 27.

⁴²⁴ Paglia, C. (2004). *Cinsel Kimlikler-Nefertiti'den Emily Dickinson'a Sanat ve Çöküş*. (Çev. Anahid Hazaryan ve Fikriye Demirci). Ankara: Epos Yayınları: 36.

Lezbiyenlik bir kadının başka bir kadına ilgi duymasudur.⁴²⁵ Kısacası hemcinsine haz duymasudur. Lezbiyen kelimesi kadın homoseksüelliği ile ilişkilendirilen Sappho'nun yaşadığı Lesbos adasından gelmektedir. Sappho lezbiyen ilişkilerle anıldığı için lezbiyenlik kelimesi de onun yaşadığı bu adadan türetilmiştir. Lezbiyen ya da sapphik kelimeleri homoseksüel kadını nitelemek için kullanılmıştır.⁴²⁶

Lesboslu Sappho hakkında lezbiyen mi değil mi tartışmaları hala sürmektedir. Sappho zengin ve aristokrat olan Skamandros ile Kleis'in kızıdır. Onun sık sık Kıta Hellas'a gittiği bilinmektedir. Sappho daha sonra politik nedenlerden dolayı ailesi ile Sicilya'da Syrakusai'de yaşamıştır. Bu kentten sonra da Lesbos adasına dönmüştür. O Andros adasında çok zengin bir tüccar olan Kerkylas ile evlenmiştir. Eşinden Kleis adından bir kızı olmuştur. Kocasının erken ölümüyle de otuz beş yaşında dul kalmıştır.⁴²⁷

Sappho evli ve çocuğu olduğu için lezbiyen olmadığına dair yorumlar da yapılmıştır. Fakat Atinalı komedi yazarları onu lezbiyen olarak nitelemişlerdir. Hatta Sappho'nun aşkları onlar tarafından alaya alınmıştır.⁴²⁸ Ayrıca Aristophanes'in *Lysistrata* (Kadınların Savaşı) adlı eserinde kadınlar arası homoseksüel iltifatlar bulunmaktadır.⁴²⁹ Daha öncede değinildiği gibi “tiyatro metinleri” her ne kadar toplumdaki toplumsal yaşamdan örnekler barındırsa da, sanat için yapıldıkları için homoseksüellikle olası bilgileri bu metinlerden yola çıkarak elde etmek ayrı bir uzmanlık gerekmektedir.

Lezbiyenlerin en ünlüsü olarak anılabilecek Sappho'nun Helen'in kız kardeşi Hermione'den daha güzel bir kıza sarf ettiği sözler oldukça ilginçtir. Yazar şu şekilde anlatmıştır:

“...(umut etti?)...

...aşkın...

⁴²⁵ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a6680259a42c7.82552822 Çevrimiçi TDK'nin sitesinden 23.01.2018 tarihinde saat 00:27'de alınmıştır.

⁴²⁶ Şahin 2013: 132.

⁴²⁷ Şahin 2013: 125.

⁴²⁸ Mosse, C. (2015). Lesboslu Sappho (pp. 49-59). (Çev. Ayşen Gür) *Batı'da Aşk ve Cinsellik* Derleyen, Georges. Duby. İstanbul . İletişim Yayınları: 53.

⁴²⁹ Ayrıntılı bilgi için Bkz. Ar. Lys

(çünkü ne zaman) yüz yüze
gelsek seninle, Hermione bile
güzel gelmiyor gözüme
(neden) benzemeyesin altın saçlı Helen'e...
ölümlü kadınlar; ve emin ol, seni...
(sen) kurtarabilirdin beni
bütün kaygılarımdan...
(çığ düşmüş) kıyılar...
... uyanık oturmak gece boyu... ”⁴³⁰

Sözü geçen yazarın bir başka şiiri de büyük bir ihtimal bir kadına yazılmıştır. Bu şiirde “menekşelerden güllerden ve (çiğdemlerden) örülmüş nice taçlar koyardın başıma yanı başımda” ifadesi kadına ithaf edildiği düşündürmektedir. Çünkü erkeklerin Hellen toplumunda başına menekşelerden taç takması örneği yoktur. Bu durum daha çok kadınlara atfedilebilir. Anlatılan şiirin tam metni şu şekildedir:

“... doğrusu ölmek isterdim.
Hüngür hüngür ağlıyordu.
Bırakıp giderken beni, dedi:
“Ah Sappho, ne talihmiş bizimkisi
İnan, geri geri gidiyor ayaklarım”
Bende de dedim ki: “Güle güle git,
unutma beni, hatırla.
Nasıl titrerdik senin üstüne.
İstersen, ben hatırlatayım sana,
...

⁴³⁰ Sapph. 23.

ne güzel vakit geçirdiğimizi.

menekşelerden, güllerden ve (çiğdemlerden)

Örölmüş nice taşlar

koyardın başına yanı başımda.”⁴³¹

Sappho’nun bu şiirlerinin net bir şekilde kadına ithaf edildiğine dair kesin bilgi bulunmamaktadır. Zaten şiirlerde “sanatsal” ve “sembolik ifadeler” yoğun olduğu şiirleri kesin ifadelerle yorumlamak doğru değildir.

Atina’nın aksine Sparta’da kadınların da erkekler gibi eğitim aldığı daha önce anlatılmıştır. Pederastik eğitim sistemine kadınların da dahil olduğu Plutarkhos’un *Lykurgos’un Hayatı* adlı eserinde karşımıza çıkmaktadır. Bu eserde kadınların pederastik eğitim siteminde aynı erkekler gibi birer sevgili seçtiği yazılmıştır.⁴³²

Plutarkhos’un anlattıklarına göre kadınlar arasında da erastes-eromenes ilişkisi mevcuttur. Genç-çocuk yaştaki kadınların kendilerinden daha yaşlı kadınlarla homoseksüel ilişkileri olmuştur. Bu ilişki aynı erkeklerdeki seven-sevilen ilişkisi çerçevesindedir. Onların sevişmelerinde kıskançlığın yeri olmamıştır ve sevdiklerinin daha iyi yetişmesi için birlikte çalışmışlardır.⁴³³

Kadınlar arası homoseksüel ilişkilerden erkekler arası homoseksüel ilişkiler kadar söz edilmemiştir. Vazo resimlerinde de bu durumun benzeri söz konusudur. İÖ 500’lü yıllara ait Apollodoros ressamının eserindeki lezbiyen sahne (**Ek 46**) oldukça dikkat çekicidir.⁴³⁴ Bu sahnede iki tane kadın *hetairai* (fahişe) görölmektedir. Resimde ayakta duran kadının önünde diz çökmüş ve onun cinsel organına dokunan bir kadın çizilmiştir. Söz konusu resim vazo resimlerinde nadir görölen lezbiyen ilişkilere en çarpıcı örnektir.

Arkaik ve Klasik dönemlerde lezbiyenlikle ilgili vazo resimleri neredeyse yok denecek kadar azdır. Fakat aynı dönem vazo resimlerinde erkek homoseksüelliği ve

⁴³¹ Sapph. 94.

⁴³² Plu. Lyc. XVIII.

⁴³³ Plu. Lyc. XVIII.

⁴³⁴ Smalls 2003: 21.

heteroseksüel ilişkilerin olduğu sahneler oldukça fazladır.⁴³⁵ Bu durumun nedeni kadınının bedeninin mahrem olarak algılanışı olabilir.

Sonuç itibarıyla kadınlar Hellen toplumunda kapalı bir kutu gibi olmasından dolayı, onlarla ilişkili homoseksüel yani lezbiyen birlikteliklere dair bilgiler ve örnekler de sınırlı kalmıştır. Erkekler arası homoseksüelliğin Hellen toplumunda hiç çekinilmeden yaşandığı bilinmektedir. Fakat kadınlar arası homoseksüel ilişkiler erkeklerin aksine tabu gibi algılanmıştır. Bu durum Hellen toplumunun ataerkil ya da başka deyişle erkek egemen bir toplum olması ile ilişkilidir.

⁴³⁵ Doğer L. (2014). Antik Dünyanın Pişmiş Toprak Eserlerinde Aşk, Çıplaklık ve Erotizmden İzler. *Sanat Tarihi Dergisi*. XXIII (1). 29-38.

SONUÇ

Her toplumda olduğu gibi Arkaik ve Klasik dönemlerde Hellen toplumunda da homoseksüellik görülmüştür. Hatta homoseksüellikle ilgili öğeler yazılı eserlerde ve görsel materyallerde de işlenmiştir. Cinsel içerikli homoseksüel sahnelerin günlük hayatta sıkça kullanılan vazolarda resmedilmesi, homoseksüelliğin hayatın içerisinde doğal bir şekilde varolduğunun göstergesidir. Bu vazo resimleri özellikle Arkaik Dönem’de yoğun olarak yapılmıştır. Klasik Dönem’de ise cinsellik ve homoseksüellik içeren sahnelerde azalma görülmüştür. Fakat yazılı materyallerde böyle bir durum söz konusu değildir. Özellikle antik kaynaklarda hem Arkaik Dönem hem de Klasik Dönem homoseksüellikle ilgili öğeler sıkça işlenmiştir.

Hellen toplumundaki homoseksüellik anlayışı toplumsal cinsiyet rollerine göre şekillenmiştir. Bu durum da toplum içerisinde cinsel kimlik ve cinsiyet kimliği sorunsallarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Hellen toplumundaki “toplumsal cinsiyet eşitsizliği” ve “patriarkal” anlayış toplumun yaşayış biçimlerini şekillendirmiştir. Sosyal hayatın her alanında erkek ön planda olmuştur. Kadın vatandaş statüsünde olsa da özellikle Atina’da ikinci sınıf insan muamelesi görmüştür. Eğer kişiler köle ise zaten toplumun en alt kesiminde olmuş ve hiçbir hakka sahip olmamıştır.

Hellenlerin kadına ve erkeğe bakışları homoseksüelliğe bakışları da etkilemiştir. Homoseksüelliğin olumlu ya da olumsuz olarak görülmesi maskülenlik ve feminenlik anlayışına göre şekillenmiştir. Eğer erkek homoseksüeller maskülen ise toplumun istediği ideal erkek olarak görülmüştür. Bunun nedeni de bu erkeklerin “aşırı erkeksi” davranışlar sergileyip ideal, güçlü ve sağlıklı bedene sahip olmasıdır. Bundan dolayı da maskülen erkeklerin bedenleri “çekici” ve “hoş” olarak kabul edilmiştir.

Kısacası ideal erkekteki en önemli iki ölçüt “erkeksilik” ve “kaslı vücut”tur. Bu ölçütlere sahip homoseksüel bireyler toplumda olumlu karşılanmıştır. Eğer homoseksüel bireyler maskülen değil de feminen ise yani kadınsı hareketler sergiliyorsa Hellen toplumu bu durumu hoş karşılamamıştır. Onlar toplumda ikinci planda olan kadınlar gibi görülmüştür. Feminen erkekler gibi homoseksüel kadınlar da hoş karşılanmamıştır. Kadınların toplum içerisinde kapalı bir hayat yaşaması lezbiyen kadınlar hakkında bilgilerin sınırlı kalmasına neden olmuştur. Kadınlar erkekler gibi özgür olup “namus” kavramının içine hapsedilmemiş olsalardı belki de lezbiyenlik

hakkında bilgiler daha fazla olabilir. Hatta feminen erkeklere bakış da daha olumlu olabilir.

Homoseksüel erkeklere karşı bu bakış açısı sorunsallara sebep olmuştur. Bu sorunsalların en önemli nedeni de; homoseksüel bireylerin cinsel kimliği ile toplumun onların cinsiyet kimliğine yüklediği roller nedeniyledir. Feminen homoseksüel bireylere toplumun “erkek” cinsiyeti nedeni ile yüklediği roller problemlere yol açmıştır. Toplum onlardan kadınlarla evlenip çoğalmalarını ve erkek gibi olup güçlü görünmelerini isterken onlar bu istenilen taleplere genelde uymamıştır. Fakat onlar soylarının devamı için kadınlarla da evlenmiştir. Bu evliliklerin toplumsal baskı nedeniyle mi yoksa isteyerek mi olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Söz konusu durum da bu bireylerin homoseksüel mi, biseksüel mi yoksa heteroseksüel mi olduklarına yönelik tartışmalara yol açmaktadır. Kesin olarak bu evliliklerin nedeni bilinmediği için de bu soruların cevapları net olarak verilememektedir. Belki de bu kişilerin kadınlarla ilişkileri sadece toplumun onlara yükledikleri sorumlulukları yerine getirmek, toplumda kabul görmek içindir.

Ayrıca feminen homoseksüel erkeklerin kadınlar gibi görülmesi erkekler arası ayrımlara yol açmıştır. Yaşanan ayrımlar da “erkeklik anlayışında” ikileme neden olmuştur. Homoseksüellik yaygın ve birçok kişinin yaptığı bir eylem iken homoseksüel ilişkilerdeki feminen rollerdeki bireylerin daha aşağılık görülmesi, ikilemin en büyük sebebidir. Rollerinin farklılığında dolayı iki homoseksüel erkekten birinin olumlu diğerinin olumsuz algılanması, toplumun homoseksüelliğe bakışındaki ikilemli anlayışı yansıtmaktadır.

Bunların dışında homoseksüel erkekler arasındaki ikilemlerin bir diğeri de maskülen homoseksüel bireylerin diğer feminen homoseksüel bireyi etkilemek için ne yaparsa yapsın olumlu görülmesidir. Homoseksüel ilişkiye giren kişi sevgilisi için toplumun en alt seviyesinde olan kölelerin yaptığı şeyleri yapsa bile olumlu karşılanmıştır. Aynı şeyi sevdiği erkek için yapmaması durumunda ise toplum bu davranışı olumsuz görmüştür. Bu da toplumsal kurallarda ikilemli bakışa yol açmıştır.

Toplumun homoseksüelliğe bakışındaki bu ikilemler Hellen toplumunun homoseksüellik anlayışını oldukça karmaşık hale getirmiştir. Çünkü bu ikilemler toplumsal kuralların uygulanmasında farklılıkların oluşmasına neden olmuştur. Bu farklılıklar da toplumsal huzursuzlukların ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Belki de homoseksüelliğin Hellen toplumunda bu kadar yaygın olmasının en önemli sebeplerinden biri de Hellen dinidir. Hellen dininde sıkça işlenen homoseksüel ilişkiler toplumdaki homoseksüelliğin temellendirilmesine sebep olmuş olabilir. Hellen dininin baş tanrısı olan Zeus'un homoseksüel ilişkiye girmesi Hellenler'deki yaygın homoseksüelliğin göstergesi olarak algılanabilir. Zeus'un homoseksüel ilişkisi toplumdaki yaygın homoseksüelliğin dine yansıması olarak görülebilir. Bu durumun tam tersi de mümkündür. Dindeki homoseksüelliğe olumlu bakış homoseksüelliğin yaygın ve rahatça görsel eserlerde işlenmesine de olanak sağlamış olabilir.

Toplumun sosyal ve kültürel faaliyetlerinden biri olan *symposion*lar da eşcinsellikle bağlantılıdır. *Symposion*lar içkili eğlence törenleridir. Bu törenlerde homoseksüel ilişkilerin yaşandığı hem antik kaynaklarda anlatılmış hem de vazo resimlerinde sıkça işlenmiştir. Ancak yine de *symposion* törenleri tamamen homoseksüel faaliyetlerin yapıldığı törenler olarak görülmemelidir. Bu törenler kültürel tartışmaların yapıldığı, devlet işlerinin konuşulduğu son derece önemli fikir alışverişlerinin yapıldığı yerlerdir.

*Symposion*ların yer aldığı vazo resimlerinde “eğlence” ve “cinsel birliktelikler” ön planda olmuştur. Vazo resimlerinde resmedilen sahneler ve antik yazarların anlatımları önemli detayları araştırmacılara sunmaktadır. Özellikle bu kültürel törenlerde homoseksüel birlikteliklerin olması “erkeğin diğer erkeğe ya da *erastesin eromenese* sperm yoluyla bilgi aktarımı” olarak yorumlanabilir. Bu sebepten de *symposion* törenlerinin düzenlenmesinde yalnızca eğlence amaçlanmamaktadır. Zaten insanlar yasak da olsa gizli bir şekilde ister eğlence törenlerinde isterse *gymnasion*lar dahil her yerde homoseksüel ilişkiye girebilirler. Herhangi bir mekan veya töreni “tamamen” homoseksüellik ile ilişkilendirmek yanılgıya sebep olur.

Homoseksüelliğin Hellen dünyasında bu kadar yaygın oluşu her yerde rahatça yapıldığı anlamına gelmemektedir. Homoseksüel davranışların özellikle toplum içinde rahatça sergilenmesi kamu düzeni açısından yanlış bulunmuştur. Fakat *symposionlar* gibi kapalı kapılar ardında yapılan törenlerdeki bu tür davranışlara olumlu bakılmıştır. Nitekim bu törenlerin alenen yapılması ve vazo resimlerinde açık bir şekilde resmedilmesi olumlu bakış açısının işaretidir. Bu durum da homoseksüelliğe belli kurallar çerçevesinde olumlu bakıldığının göstergesidir.

Sparta eğitim sitemindeki *erastes-eromenes* ilişkisi de homoseksüelliğe belli kurallar çerçevesinde olumlu bakıldığının kanıtı niteliğindedir. *Erastes-eromenes* ilişkilerinde en önemli kural *eromenes*in sakalı çıkmamış yani ergenliğe girmemiş olmasıdır. Eğer *eromenes* ergenliğe girer sakalı çıkmaya başlarsa olumlu olarak görülen homoseksüel ilişki olumsuz görülmeye başlamaktadır. Bunun nedeni de sakalı çıkan çocuğun artık tam bir erkek olarak görülmesidir.

Sonuç itibarıyla erkeğin egemen olduğu Hellen toplumunda homoseksüellik ataerkil bir bakış açısıyla şekillendirilmiştir. Onlar erkek olmayı ve maskülenliği toplumsal değer yargısı haline getirerek, homoseksüelliği erkeğin hemcinsine erkekliği öğretmesi olarak görmüşlerdir.

Hellenler homoseksüelliği kültürlerinin bir parçası olarak algılamışlardır. Onlar homoseksüelliği yazılı eserlerde anlatmış ve vazo resimlerinde de en ince ayrıntısına kadar işlemişlerdir. Hellenler homoseksüelliği yalnızca arzu veya haz unsuru olarak görmemiştir. Onlar homoseksüelliği aynı zamanda bilgi ve kültür aktarımı için bir araç olarak da kullanmışlardır.

Homoseksüellikle ilgili bilimsel çalışmalar ise Avrupa ve Amerika’da ülkemizden daha erken tarihlerde başlamıştır. Bunun nedeni de hala ülkemizde homoseksüelliğin tabu olarak görülmesidir. Ülkemizde homoseksüel ilişkiler aile anlayışının bozulması, toplumun çoğalması önündeki engel ve ailenin yok oluş sebebi olarak görülmektedir. Bu sebepten de toplumun birçok kesimi homoseksüelliğe olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. “Bilimde ayıp ve yasak olmaz” anlayışı ile yaptığımız bu tez umarım Türkiye’de özellikle Eskiçağ Tarihi bilimi alanında yapılacak çalışmalara cesaret verir.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

- Ar. Ach.** Aristophanes, *Acharnians* (İngilizceye Çev. R. Y. Tyrrell,) Dublin University Press, Dublin, 1883.
- Ar. Av.** Aristophanes, *Kuşlar* (Türkçe'ye Çev. A. Erhat ve S. Eyüboğlu), Remzi Kitapevi, İstanbul, 1993.
- Ar. Lys.** Aristophanes, *Lysistrata/Kadınların Savaşı* (Türkçe'ye Çev. A. Erhat ve S. Eyüboğlu), Remzi Kitapevi, İstanbul, 1993.
- Arist. Ath.** Aristoteles, *Atinalıların Devleti* (Türkçe'ye Çev. F. Akderin), Say Yayınları, İstanbul, 2013.
- Arist. En.** Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik* (Türkçe'ye Çev. F. Akderin), Say Yayınları, İstanbul, 2014.
- Arist. Eoc.** (Pseudo) Aristoteles, *Oikonomika* (Türkçe'ye Çev. B. Takmer), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2016.
- Arist. MA.** Aristoteles, *Hayvanların Hareketi Üzerine* (Türkçe'ye Çev. F. Akderin), Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Arist. Pol.** Aristoteles, *Politika* (Türkçe'ye Çev. M. T. Tunçay), Remzi Kitapevi, İstanbul, 2012.
- Dem. 59** Demosthenes, *Against Neaera* (Translated N. W. Dewitt and N. J. Dewitt), Harvard University Press, London, 1949.
- Hdt.** Herodotos, *Tarih* (Türkçe'ye Çev. M. Ökmen), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2011.
- Hes. Op.** Hesiodos, "İşler ve Günler" (Türkçe'ye Çev. F. Koçak), *Tanrıların Doğuşu-İşler ve Günler*, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2010, 7-43.

- Hes. Th.** Hesiodos, “Tanrıların Doğuşu” (Türkçe’ye Çev. F. Koçak), *Tanrıların Doğuşu-İşler ve Günler*, Sosyal Yayınları, İstanbul, 2010, 47-77.
- Hom. Il.** Homeros, *İlyada* (Türkçe’ye Çev. F. Koçak) Arkadaş Yayınları, Ankara, 2011.
- Hom. Od.** Homeros, *Odyseia* (Türkçe’ye Çev. F. Koçak), Arkadaş Yayınları, Ankara, 2009.
- Pl. R.** Platon, *Devlet*, (Türkçe’ye Çev. S. Eyüboğlu ve M. A. Cimcoz), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları İstanbul, 2015.
- Pl. Grg.** Platon, “Gorgias” (Türkçe’ye Çev. M. C. Anday), *Diyaloglar*, Remzi Kitapevi, 2010, 47-135.
- Pl. Lg.** Platon, *Yasalar* (Türkçe’ye Çev. C. Şentuna ve S. Babür), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1998.
- Pl. Ly.** Platon, *Lysis* (Türkçe’ye Çev. N. P. Boyacı), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Pl. Prt.** Platon, “Protagoras” (Türkçe’ye Çev. T. Gökçöl), *Diyaloglar*, Remzi Kitapevi, 2010, 391-446.
- Pl. Smp.** Platon, *Şölen* (Türkçe’ye Çev. F. Akderin), Say Yayınları, İstanbul, 2013.
- Plu. Lyc.** Plutarkhos, *Lykurgos’un Hayatı* (Türkçe’ye Çev. S. Eyüboğlu ve V. Günyol), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
- Sapph.** Sappho, *Fragmanlar* (Türkçe’ye Çev. Alovera), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2008.

- Str.** Strabon, *Geographika-XII, XIII, XIV. Kitaplar* (Türkçe'ye Çev. A. Pekman), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2012.
- Strabon, "Geographika X, XI, XII. Books (Translated H. L. Jones), *The Geography of Strabo*, Vol. V. Harvard University Press, Cambridge, 1961.
- Th.** Thukydides, *Pelopponnessos Savaşları* (Türkçe'ye Çev. F. Akderin), Belge Yayınları, İstanbul, 2010.
- X. An.** Ksenophon, *Anabasis* (Türkçe'ye Çev. O. Yarlığaş), Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2011.
- X. Lac.** Ksenophon, "Spartalıların Anayasası" (Türkçe'ye Çev. B. Umar), *Şölen-Spartalıların Anayasası*, Sergi Yayınları, İzmir, 1984, 85-123.
- X. Oec.** Xsenophon, "Oeconomicus", (Transleted E.C. Marchand and D. J. Todd), *Memorabilia, Oeconomicus, Symposium, Apology*, Loeb Classical Library, London, 1975, 527-637.
- X. Smp.** Ksenophon, "Şölen" (Türkçe'ye Çev. B. Umar), *Şölen-Spartalıların Anayasası*, Sergi Yayınları, İzmir, 1984, 5-81.

Modern Kaynaklar

- Akalın, A. G. (2003). Eskiçağda Grek Kadınının Toplumsal Yaşantısı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*. 21(33): 17-47.
- Akarca, A. (1998). *Şehir ve Savunması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Akın, A. (2007). Toplumsal Cinsiyet (Gender) Ayrımcılığı ve Sağlık. *Toplum Hekimliği Bülteni*. 26(2): 1-9.

- Alacaoğlu İ. (2013). *Eşcinsel Edebiyatta Erkeklik Kurguları*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atılğan, D. (2013). Antik Yunan'da Toplumsal Cinsiyet Rollerinin Temsili. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*. (10): 15-27.
- Bakırezer, G. (2008). "Antik Yunan Düşüncesinde Kölelik". *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. 63(1): 18-54.
- Beaumont, L. (1998). Born Old or Never Young? Femininity, Childhood and the Goddesses of Ancient Greece. *Psychosis in the Elderly*. (pp. 57-74.) Editors Sue Blundell ve Margaret Williamson. London and New York: Routledge
- Boardman, J. (2002). *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları- Arkaik Dönem*. (Çev. Gürkan Ergin) İstanbul: Homer Kitapevi.
- Boardman, J. (2005a). *Yunan Heykeli-Klasik Dönem*. (Çev. Gürkan. Ergin). İstanbul: Homer Kitapevi.
- Boardman, J. (2005b). *Siyah Figürlü Atina Vazoları* (Çev. Gürkan. Ergin). İstanbul: Homer Kitapevi.
- Boardman, J. (2013). *Yunan Heykeli- Arkaik Dönem*. (Çev. Yaşar Ersoy). İstanbul. Homer Kitapevi.
- Bonnefoy, Y. (2000). *Mitolojiler Sözlüğü* (Çev. Levent Yılmaz). 2, İstanbul: Dost Kitapevi Yayınları.
- Boswell, J. (2006). Battle-Worn: Gays in the Military, 300 B.C. . *Gay Warriors* (pp. 6-11). Editor Barry Richard Burg. New York and London: New York University Press.
- Brad, S. (2012). *John Addington Symonds and Homosexuality- A Critical Edition of Sources*. Palgrave Macmillan. London.
- Braudel, F. (2007). *Bellek ve Akdeniz- Tarihöncesi ve Antik Çağ*. (Çev. Ali Berktaş). İstanbul: Metis Yayınları.
- Can, Y. (2013). Döl Vermeyen Cinsellik. *Cinsiyet, Cinsel Kimlik ve Cinsellik*. (ss.53-67). Editör Deniz Arduman. İstanbul: Metis Yayınları.

Cantarella, E. (1996). *Bisexuality in the Ancient World*. New York and London: Yale University Press.

Cartledge, P. (2002). *Pratikte Antik Yunan Siyasi Düşüncesi*. (Çev. Kıvanç Tanrıyar). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Cervulle, M. ve Rees-Roberts, N. (2015). *Homo Exoticus- Irk, Sınıf ve Queer Eleştirisi*. (Çev. Alkım Yalım). İstanbul: Eks Libris Araştırma İnceleme Yayınları.

Cohen, D. (1987). Law, Society and Homosexuality in Classical Athens. *Past and Present Society*. (117): Oxford University Press on behalf of The Past and Present Society.

Decourt J. C., Nielsen T.H. ve Helly B. (2004). Thessalia and Adjacent Region (pp. 676-731). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Deighton, H.J. (2012). *Eski Atina Yaşantısında Bir Gün*. (Çev. Hande Kökten Ersoy). İstanbul: Homer Kitapevi.

Diakov, V. ve Kovalev, S. (2014.) *İlkçağ Tarihi*. (Çev. Özdemir İnce). İstanbul: Yordam Kitap.

Doğar L. (2014). Antik Dünyanın Pişmiş Toprak Eserlerinde Aşk, Çıplaklık ve Erotizmden İzler. *Sanat Tarihi Dergisi*. XXIII (1). 29-38.

Dover K. J. (1989). *Greek Homosexuality*. Cambridge: Harvard University Press.

Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet- Sosyal ve Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitapevi.

Erhat A. (2010) *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitapevi

Eroğlu, E. (2014). Ege Göçleri ve M.Ö. I. Binde Anadolu. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1(1): 43-55.

Erol, A. F. (2007). Arkaik Dönem Atina'sında Kölelik Sistemi. *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 27(1): 249-260.

Faucault, M. (2007). *Cinselliğin Tarihi*. (Çev. Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Finley, M. I. (2007). *Antik Çağ Ekonomisi*. (Çev. Hatice Palaz Erdemir). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Flensted-Jensen P. (2004). Thrace from Axios to Strymon. (pp. 810-853). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Freitag, K., Funke, P. ve Moustakis N. (2004). Aitolia. (pp. 379-390). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Freud, S. (2015). *Cinsiyet Üzerine* (Çev. Ali Avni Öneş). İstanbul: Say Yayınları.

Funke, P., Moustakis, N. ve Hochschulz, B. (2004). Epeiros. (pp. 338-390) *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Gehrke, H. J. ve Wirbelauer, E. (2004). Akarnania and Adjacent Areas. (pp. 351-378). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Georgiadis A. A. (2004). *Homosexuality in Ancient Greece- The Myth is Collapsing*. Athens. Georgiadis Publishing.

Gezgin, İ. (2010). *Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm*. İstanbul. Alfa Yayınları.

Gezgin, İ. (2012). *Fallusun Arkeolojisi*. İstanbul. Sel Yayınları.

Glare P. G. W. (1982). *Oxford Latin Dictionary*. Oxford: Oxford University Press.

Golden, M. (1984). Slavery and Homosexuality at Athens. *Phoenix*. 38(4): 308-234.

Graves, R. (2010). *Yunan Mitleri- Tanrılar, Kahramanlar, Söylenceler*. (Çev. Uğur Akpur). İstanbul, Say Yayınları.

Graziosi, B. ve Haoubord, J. (2003). Homeric Masculinity: HNOPEH and ΑΓΗΝΟΠΗ. *The Journal of Hellenic Studie*. 123: 60-76.

Grimal P. (2012). *Mitoloji Sözlüğü- Yunan ve Roma*. (Çev. Sevgi Tamgüç). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

Gür B. (2014). *Miken Uygarlığı ve Ahhiyawa*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Hansen M. H. (2004a). Attika. (pp. 624-642). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Hansen, M. H. (2004b). Boiotia. (pp. 431-461). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Hansen, M. H. ve Nielsen, T. H. (2004) *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Oxford: Oxford University Press.

Hard, R. (2004). *The Routledge Handbook of Greek Mythology*. London and New York: Routledge.

Hatzopoulos M. ve Paschidis P. (2004). Macedonia. (pp. 794-809). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Hocquenghem, G. (2015). *Homoseksüel Arzu*. (Çev. Burcu Denizci). İstanbul: Altı Kırkbeş Yayınları.

Howatson M. C. (2013) *Oxford Antikçağ Sözlüğü*. (Çev. Faruk Ersöz). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Hubbard, T. H. (2003). *Homosexuality in Greece and Rome: A Sourcebook of Basic Documents*. Los Angeles. Berkeley and London: University of California Press.

Jagose, A. (2015). *Queer Teori-Bir Giriş*. (Çev. Ali Toprak). Ankara: Nota Bene Yayınları.

Kağıtçıbaşı, Ç. ve Cemalcılar, Z. (2014). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar- Sosyal Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Evrim Yayınları.

Kaya, M. A. (2006). Büyük İskender: Eğitimi, Karakteri ve Pers Seferi Öncesi Siyasi Başarıları.(ss. 379-406) .*Tarihin İçinden Prof. Dr. Ahmet Özgiray'a Armağan*. Editör. Prof. Dr. Akif Erdoğan. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Kaya, M. A. (2012). *Türkiye'nin Eski Çağ Tarihi ve Uygarlıkları-Tarih Öncesinden Perslere Kadar*. 1. İzmir: İlya Yayınları.

- Kaya, M. A. (2016). *Ege ve Eski Yunan Tarihi*. 1. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Kaya, M. A. ve Taşdöner, K. (2017). Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakımından Hellenistik Çağ Öncesi İlkçağ Tarihine Genel Bakış. *Türkbilim Dergisi*. 4(21): 1-25.
- Kennell N. M. (1995). *The Gymnasium of Virtue*. London: University of North Carolina Press.
- Kimball, J. D. (2013). *Savaşçı Kadınlar Amazonlar*. (Çev. Mert Çağdaş). İstanbul: İleri Yayınları.
- Lacan, J. (1994). *Fallus'un Anlamı*. (Çev. Murat Tura). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Legon, R. P. (2004). Megaris, Korinthia, Sikyonla. (pp. 462-471). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.
- Levy, J.E. (2016). Toplumsal Cinsiyet. (ss. 183-200) (Çev. Ali Toprak). *Antik Avrupa-M.Ö. 8000-M.S. 1000*. 1. İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Lewis, D. (2011). Near Eastern Slaves in Classical Attica and The Slave Trade with Persian Territories. *Classical Quarterly*. 61(1). 91-113.
- Liddel H.G. ve Scott R. (1996). *A Greek-English Lexicon*. Oxford. Clarendon Press.
- Macdowell, D. M. (2000). Athenian Laws About Homosexuality. *Revue Internationale des droits de l'Antiquité*. 47(3): 13-27.
- Malay, H. (2010). *Çağlar Boyu Kölelik*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Mansel, A. M. (2011). *Ege ve Yunan Tarihi*. Ankara. Türk Tarih Kurumu.
- Marchant J. R. V. ve J. F. Charles (1948). *Cassell's Latin dictionary : (Latin-English and English-Latin.)*. London: Cassell.
- Martin, T. R. (2012). *Eski Yunan- Tarih Öncesinden Helenistik Çağa*. İstanbul: Say Yayınları.
- Morgan, C. ve Hall, J. M. (2004). Achaia. (pp. 472-488). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

- Mosca, G. (1945). Eski Yunanistan'da Siyasi Müesseseler ve Doktrinler. (Çev. Mukbil Özyörük). *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 2(4): 234-256.
- Mosse, C. (2015). Lesboslu Sappho (pp. 49-59). .(Çev. Ayşen Gür) *Batı'da Aşk ve Cinsellik* Derleyen. Georges. Duby. İstanbul . İletişim Yayınları.
- Naquet, P. V. (2013). *Kara Avcı-Yabanlık Akıla Karşı*. (Çev. Zeynep Atay). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Nielsen T. H. (2004a). East Lokris. (pp. 664-673). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.
- Nielsen, T. H. (2004b). Arkadia. (pp. 505-539). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.
- Oulhen, J. (2004). Phokis (pp. 399-430). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.
- Paglia, C. (2004). *Cinsel Kimlikler-Nefertiti'den Emily Dickinson'a Sanat ve Çöküş*. (Çev. Anahid Hazaryan ve Fikriye Demirci). Ankara: Epos Yayınları.
- Parkinson, R. B. (2013). *A Little Gay History*. London: The British Museum Press.
- Pierart, M. (2004). Argolis. (pp. 599-619). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.
- Pomeroy S. B. (1995). *Goddesses, Whores, Wives, and Slaves- Women in Classical Antiquity*. New York: Schocken Books.
- Poole, W. (1994). Euripides and Sparta (ss. 1-35.). *The Shadow of Sparta*. Editörler Anton Powell ve Stephen Hodkinson. London and New York: Routledge.
- Potter, D. (2012). *The Victor's Crown- A History of Ancient Sport from Homer to Byzantium*. Oxford. Oxford University Press.
- Rankin, D. (1996). *Celts and the Classical World*. London and New York: Routledge.

Reber, K. , Hansen, M. H. ve Ducrey, P. (2004). Euboia. (pp. 643-663). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Reed, Christopher (2011). *Art and Homosexuality-A History of Ideas*. Oxford University Press. Oxford.

Rousset D. (2004). West Lokris. (pp. 391-398). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Roy, J. (2004). Elis. (pp. 489-504). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Saflund, G. (1993). *Aphrodite Kallipygos*. Göteborg-Uppsala: Almqvist&Wiksell.

Sartre, M. (2015). Antik Yunan’da Eşcinsellik.(ss. 59-77). (Çev Ayşen Gür). *Batı’da Aşk ve Cinsellik*. Der. Georges. Duby. İstanbul . İletişim Yayınları.

Sevin, V. (2013). *Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası*. Ankara. Türk Tarih Kurumu.

Shipley, G. (2004a). Messenia (pp. 547-568). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Shipley, G. (2004b). Lakadaimon (pp. 569-598). *An Inventory of Archaic and Classical Poleis*. Editors. Mogens Herman Hansen ve Thomas Heine Nielsen. Oxford: Oxford University Press.

Sissa, G. (1992). Platon ve Aristoteles’in Cinsiyet Felsefeleri (ss. 66-98). (Çev. Ahmet Fethi). *Kadınların Tarihi- Antik Tanrıçalardan Hristiyan Azizelere*. Editörler Georges Duby ve Michelle Perrot. 1, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Smalls, J. (2003). *Homosexuality in Art*. New York. Parkstone Press.

Smith, J. M. (2013). *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri* (Çev. İpek Dağlı). İstanbul: Midas Yayınları.

Sowerby, R. (2013). *Yunan Kültür Tarihi* (Çev. Özgür Umut Hoşafçı). İstanbul: İnkılap Yayınları.

Sweet, W. E. (1987). *Sport and Recreation in Ancient Greece*. Oxford: Oxford University Press.

Şahin, N. (2013). *Antik Dönemde Anadolu'da Kadın*. İzmir: Ege Üniversitesi Yayınları.

Tekin, O. (2008). *Antik Nümismatik ve Anadolu*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

Tekin, A. ve Tekin G. (2014). Antik Yunan Dönemi: Spor ve Antik Olimpiyat Oyunları. *Tarih Okulu Dergisi*. 7(18): 121-140.

Thomson, G. (1990). *Aiskhylos ve Atina* (Çev. Mehmet Doğan). İstanbul: Payel Yayınları.

Yalazı E. ve Küçük S. D. (2015). Ksenophon'un Oikonomikos Adlı Eserinde Evlilik ve Kadına Yaklaşım: *Archivum Anatolicum*. 9(2). Ankara.

Yörük, T. (2000). *Yunan Mitolojisinde Aşk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Yunis, H. (2005). The Rheotric of Law in Fourth-Century Athens (pp. 191-210). *The Cambridge Companion to Ancient Greek Law*. Editors Michael Gagarin ve David Cohen. Cambridge: Cambridge University Press.

İnternet Kaynakları

1. WHO, "Stop discrimination against homosexual men and women", <http://www.euro.who.int/en/health-topics/health-determinants/gender/news/news/2011/05/stop-discrimination-against-homosexual-men-and-women>, (27.09.2016)

2. TDK, "Güncel Türkçe Sözlük", http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a50c807454840.81220506, (06.01.2018)

3. TDK, “Güncel Türkçe Sözlük”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a50c80a424459.01919564, (06.01.2018)
4. TDK, “Güncel Türkçe Sözlük”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a50d39bd33a08.34954762, (06.01.2018)
5. TDK, “Güncel Türkçe Sözlük”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a50d97e0dad43.09991170, (06.01.2018)
6. TDK, “Güncel Türkçe Sözlük”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a50d987a0e8b3.67955752, (06.01.2018)
7. TDK, “Güncel Türkçe Sözlük”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5a5100248fde96.73902130, (06.01.2018)
8. TDK, “Güncel Türkçe Sözlük”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a65327ad4ab28.03245797, (22.01.2018)
9. TDK, “Güncel Türkçe Sözlük”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a666b7336fa79.98041989, (22.01.2018)
10. TDK, “Güncel Türkçe Sözlük”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a666b77eb5862.12206598, (22.01.2018)
11. TDK, “Güncel Türkçe Sözlük”,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5a6680259a42c7.82552822, (23.01.2018)

EKLER KAYNAKÇASI

Ek 1: Khiton; Smith, J. M. (2013). *Antik Yunan Kadın Kıyafetleri* (Çev. İpek Dağlı). İstanbul: Midas Yayınları.105. Levha 1.

Ek 2: İki çıplak kadın kabartması; Boardman, J. (2013). *Yunan Heykeli- Arkaik Dönem*. (Çev. Yaşar Ersoy). İstanbul. Homer Kitapevi. Resim 32.

Ek 3: Arkaik Dönem çıplak genç erkek figürü; Boardman, J. (2013). *Yunan Heykeli- Arkaik Dönem*. (Çev. Yaşar Ersoy). İstanbul. Homer Kitapevi. Resim 54.

Ek 4: Arkaik Döneme ait çıplak erkek figürü, Attika kourosu. Boardman, J. (2013). *Yunan Heykeli- Arkaik Dönem*. (Çev. Yaşar Ersoy). İstanbul. Homer Kitapevi. Resim 63.

Ek 5: Arkaik Döneme ait çıplak genç erkek figürü. Boardman, J. (2013). *Yunan Heykeli- Arkaik Dönem*. (Çev. Yaşar Ersoy). İstanbul. Homer Kitapevi. Resim 70.

Ek 6: Arkaik Döneme tarihlenen kouros. Boardman, J. (2013). *Yunan Heykeli- Arkaik Dönem*. (Çev. Yaşar Ersoy). İstanbul. Homer Kitapevi. Resim 106.

Ek 7: Arkaik Döneme ait bronz Apollon heykeli. Boardman, J. (2013). *Yunan Heykeli- Arkaik Dönem*. (Çev. Yaşar Ersoy). İstanbul. Homer Kitapevi. Resim 150.

Ek 8: Klasik Dönem bronz Zeus heykeli. Boardman, J. (2005a). *Yunan Heykeli-Klasik Dönem*. (Çev. Gürkan. Ergin). İstanbul: Homer Kitapevi. Resim 35.

Ek 9: Mezar taşında bulunan çıplak erkek kabartması. Boardman, J. (2005a). *Yunan Heykeli-Klasik Dönem*. (Çev. Gürkan. Ergin). İstanbul: Homer Kitapevi. Resim 57.

Ek 10: Myron'a ait olan Diskobolos heykeli. Boardman, J. (2005a). *Yunan Heykeli-Klasik Dönem*. (Çev. Gürkan. Ergin). İstanbul: Homer Kitapevi. Resim 60.

Ek 11: Çıplak Aphrodite heykeli. Gezgin, İ. (2010). *Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm*. İstanbul. Alfa Yayınları.13. Resim 2.

Ek 12: Çıplak Aphrodite heykeli. Gezgin, İ. (2010). *Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm*. İstanbul. Alfa Yayınları. 14. Resim 2.

Ek 13: Çıplak Apollon heykeli. Gezgin, İ. (2010). *Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm*. İstanbul. Alfa Yayınları.17. Resim 4.

Ek 14: Çıplak Hermes heykeli. Gezgin, İ. (2010). *Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm*. İstanbul. Alfa Yayınları.18. Resim 5.

Ek 15: Sikke üzerinde çıplak savaşçı kabartması. Tekin, O. (2008). *Antik Nümismatik ve Anadolu*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. Levha VII. Resim 108.

Ek 16: Sikke üzerinde çıplak güreşçi kabartmaları. Tekin, O. (2008). *Antik Nümismatik ve Anadolu*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları. 106. Resim 112.

Ek 17: Çıplak erkek figürü. Boardman, J. (2002). Boardman, J. (2013). *Yunan Heykeli- Arkaik Dönem*. (Çev. Yaşar Ersoy). İstanbul. Homer Kitapevi. Resim 104.

Ek 18: Siyah figürlü vazo resimindeki ideal kaslı erkek figürü. Boardman, J. (2005b). *Siyah Figürlü Atina Vazoları* (Çev. Gürkan. Ergin). İstanbul: Homer Kitapevi. Resim 302.

Ek 19: Arkaik döneme tarihlenen vazo resminde yapay penis kullanıldığına dair resim. Boardman, J. (2002). *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları- Arkaik Dönem*.(Çev. Gürkan Ergin) İstanbul: Homer Kitapevi. Resim 99.1.

Ek 20: Klasik Döneme ait Athena heykeli. Boardman, J. (2005a). *Yunan Heykeli-Klasik Dönem*. (Çev. Gürkan. Ergin). İstanbul: Homer Kitapevi. Resim 202.

Ek 21: Klasik Döneme ait Aphrodite heykeli. Boardman, J. (2005a). *Yunan Heykeli-Klasik Dönem*. (Çev. Gürkan. Ergin). İstanbul: Homer Kitapevi. Resim 219.

Ek 22: Zeus ve Ganymedes sahnesi; J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*.Partkstone Press. New York. 34. Resim. 21.

Ek 23: İlk homoseksüel öpüşme sahnesi; R. B. Parkinson (2013). *A Little Gay History*. The British Museum Press. London. 39.

Ek 24: Antik Mısır'da homoseksüellikle ilgili ikonografik çizimi; R. B. Parkinson. . (2013) *A Little Gay History*. The British Museum Press. London. 42.

Ek 25: Zephyros ve Hyakinthos'un resmedildiği vazo resmi. Gezgin, İ. (2010). *Antik Yunan ve Roma Sanatında Cinsellik ve Erotizm*. İstanbul. Alfa Yayınları.99. Resim 51.

Ek 26: Vazo resminde çizilen Pan. J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*.Partkstone Press. New York. 19. Resim 4.

Ek 27: Vazo resminde çizilen Satyrler. J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*.Partkstone Press. New York.23. Resim 8.

Ek 28: Mastürbasyon yapan satyrler. J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*.Partkstone Press. New York. 25. Resim 11.

Ek 29: Grup olarak cinsel ilişkiye giren satyrler. J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*.Partkstone Press. New York. 30. Resim 18.

Ek 30: Akhilleus ve Patroklos. J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*.Partkstone Press. New York. 54. Resim 53.

Ek 31: Vazo resminde resmedilmiş şölen sahnesi. Boardman, J. (2002). *Kırmızı Figürlü Atina Vazoları- Arkaik Dönem*.(Çev. Gürkan Ergin) İstanbul: Homer Kitapevi. Resim 238.

Ek 32: Şölen sahnesi olarak tahmin edilen vazo resmi. J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*.Partkstone Press. New York. 34. Resim 21.

Ek 33: Şölen sahnesi. Hubbard, T. H. (2003). *Homosexuality in Greece and Rome: A Sourcebook of Basic Documents*. Los Angelas. Berkeley and London: University of California Press.Resim 23.

Ek 34: Üç erkeğin uzanarak resmedildiği şölen sahnesi. . J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*.Partkstone Press. New York. 37. Resim 25.

Ek 35: Kaval çalan çocuğun yer aldığı şölen sahnesi. . J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*.Partkstone Press. New York. 16. Resim 1.

Ek 36: Bir erkeğin kendinden daha genç bir erkeğe dokunmaya çalıştığı vazo resmi. . J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*.Partkstone Press. New York. 19. Resim 2.

Ek 37: Sakallı bir erkeğin kendinden daha genç bir erkeğe dokunmaya çalıştığı vazo resmi. . J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*. Partkstone Press. New York. 19. Resim 3.

Ek 38: Birden çok erkeğin yer aldığı homoseksüel sahne. J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*. Partkstone Press. New York. 20. Resim 5.

Ek 39: Birden fazla erkeğin ve cinsel ilişkinin homoseksüel sahne. Hubbard, T. H. (2003). *Homosexuality in Greece and Rome: A Sourcebook of Basic Documents*. Los Angelas. Berkeley and London: University of California Press. Resim 8.

Ek 40a-b: Homoseksüel ilişkilerin açıkça resmedildiği vazo resmi sahneleri. Hubbard, T. H. (2003). *Homosexuality in Greece and Rome: A Sourcebook of Basic Documents*. Los Angelas. Berkeley and London: University of California Press. Resim 5a ve 5b.

Ek 41: Birden çok erkeğin yer aldığı homoseksüel vazo resmi sahnesi. . J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*. Partkstone Press. New York. 28. Resim 15.

Ek 42: Yaşlı bir erkekle genç bir erkeğin yer aldığı homoseksüel vazo resmi sahnesi. . J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*. Partkstone Press. New York. 22. Resim 7.

Ek 43: Birden çok erkeğin yer aldığı öpüşme sahnesi. . J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*. Partkstone Press. New York. 23. Resim 9.

Ek 44a-b: Vazo resminde yer alan grup seks sahnesi. . J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*. Partkstone Press. New York. 24. Resim 10a ve 10b.

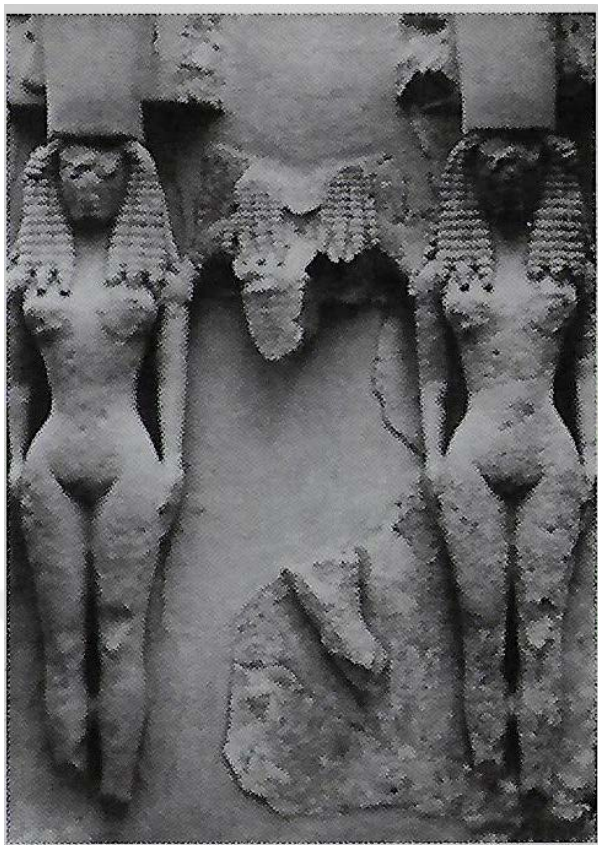
Ek 45: Bir baika grup seks sahnesi. Hubbard, T. H. (2003). *Homosexuality in Greece and Rome: A Sourcebook of Basic Documents*. Los Angelas. Berkeley and London: University of California Press. Resim 15.

Ek 46: Bir kadının başka bir kadının cinsel organına dokunması nedeniyle homoseksüel bir sahne olarak düşünülen vazo resmi sahnesi. J. Smalls (2003). *Homosexuality in Art*. Partkstone Press. New York. 21. Resim 6.

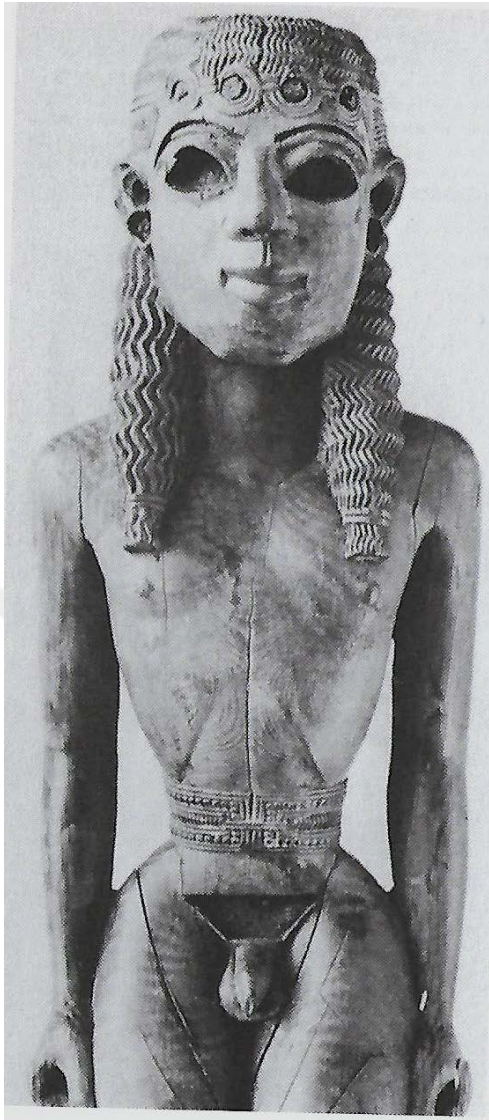
EKLER

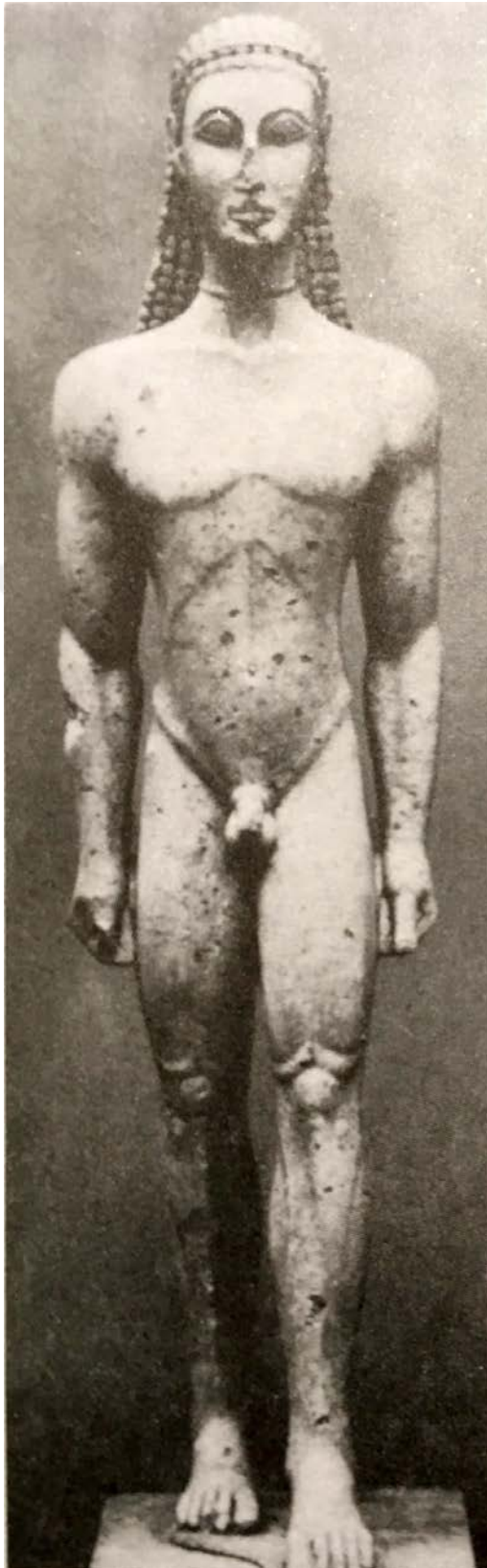
Ek 1

Ek 2

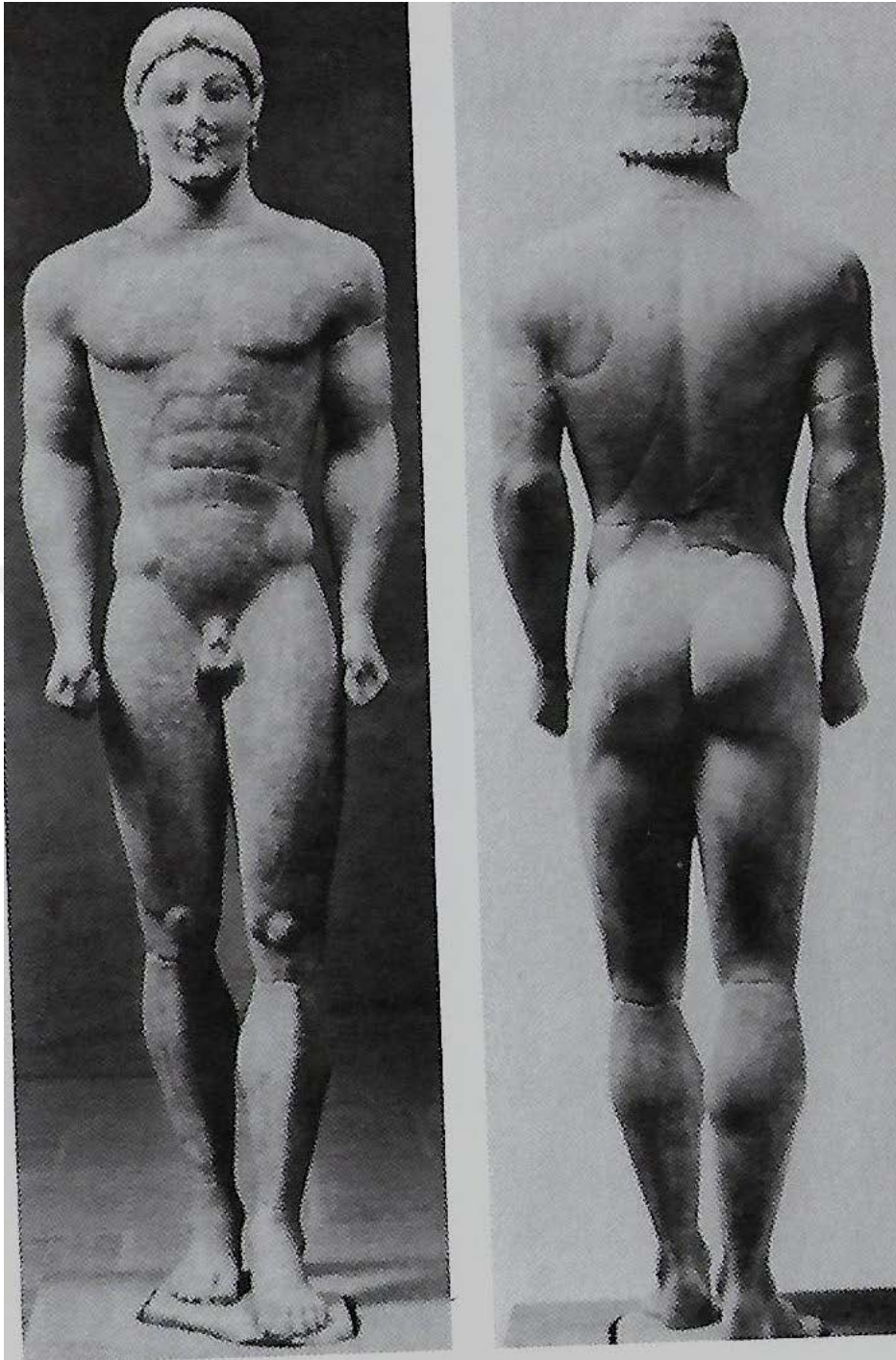
Ek 3

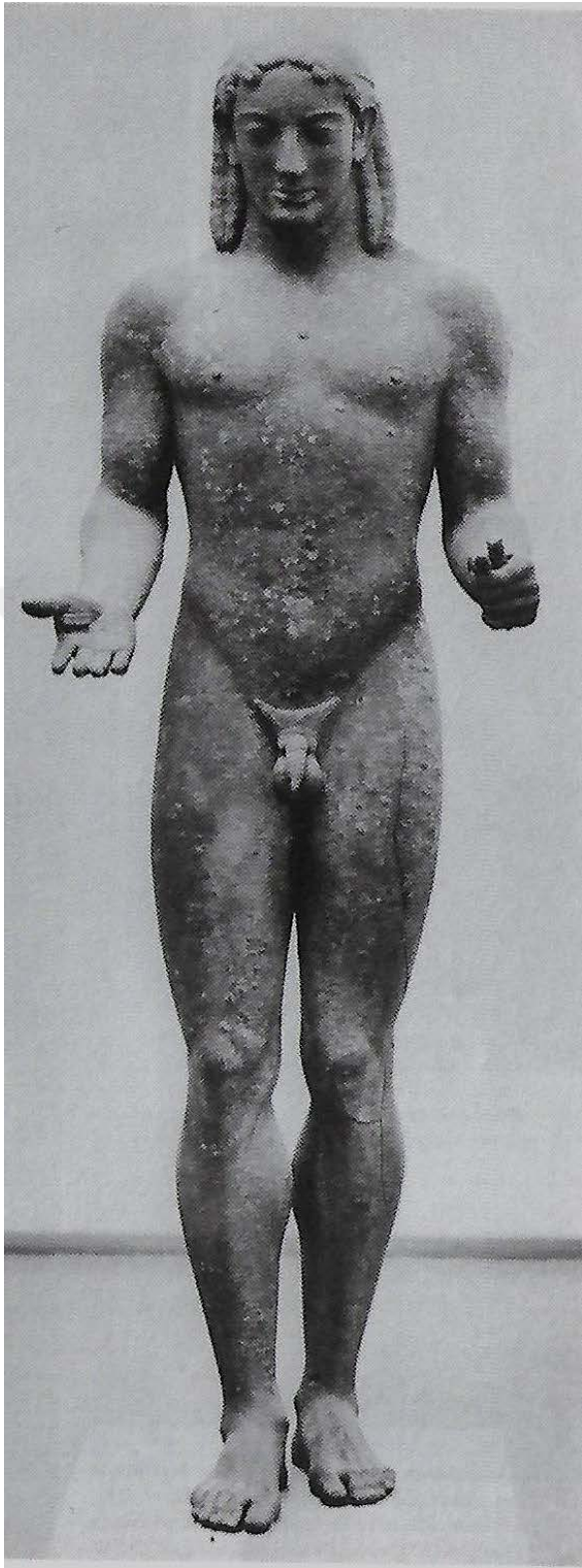
Ek 4

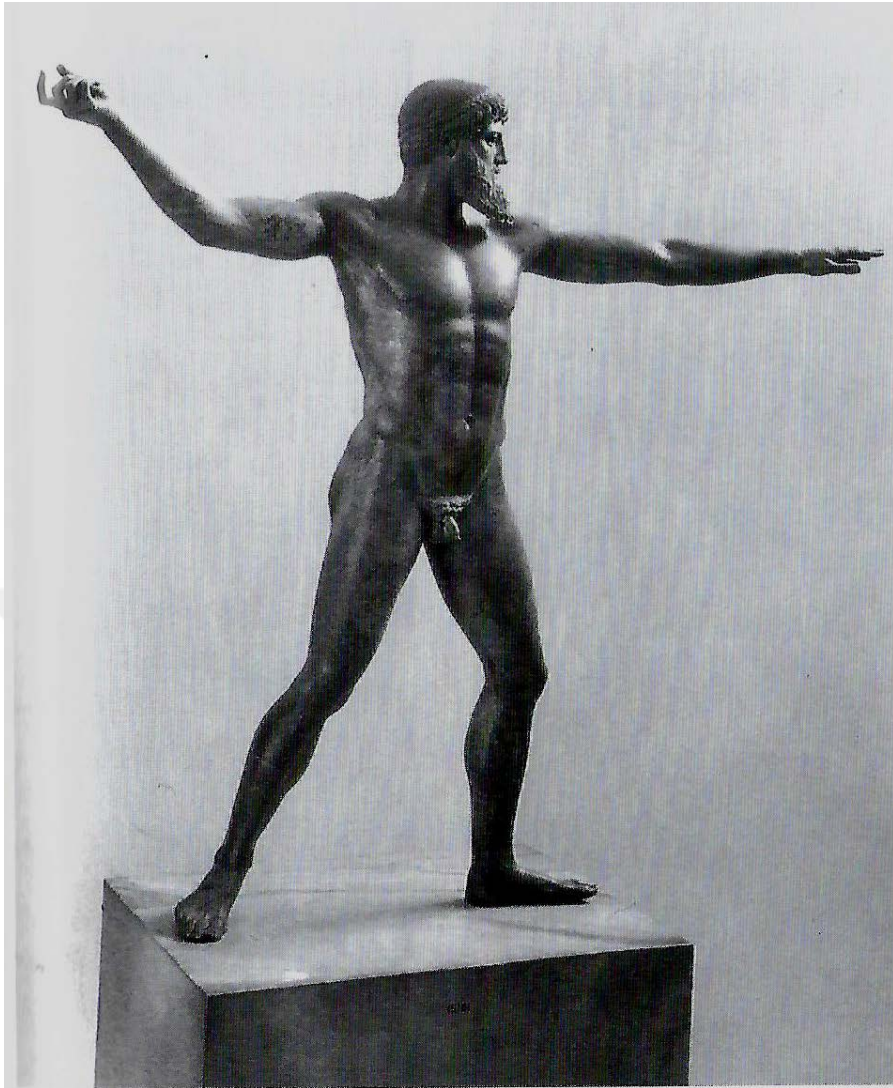
Ek 5

Ek 6

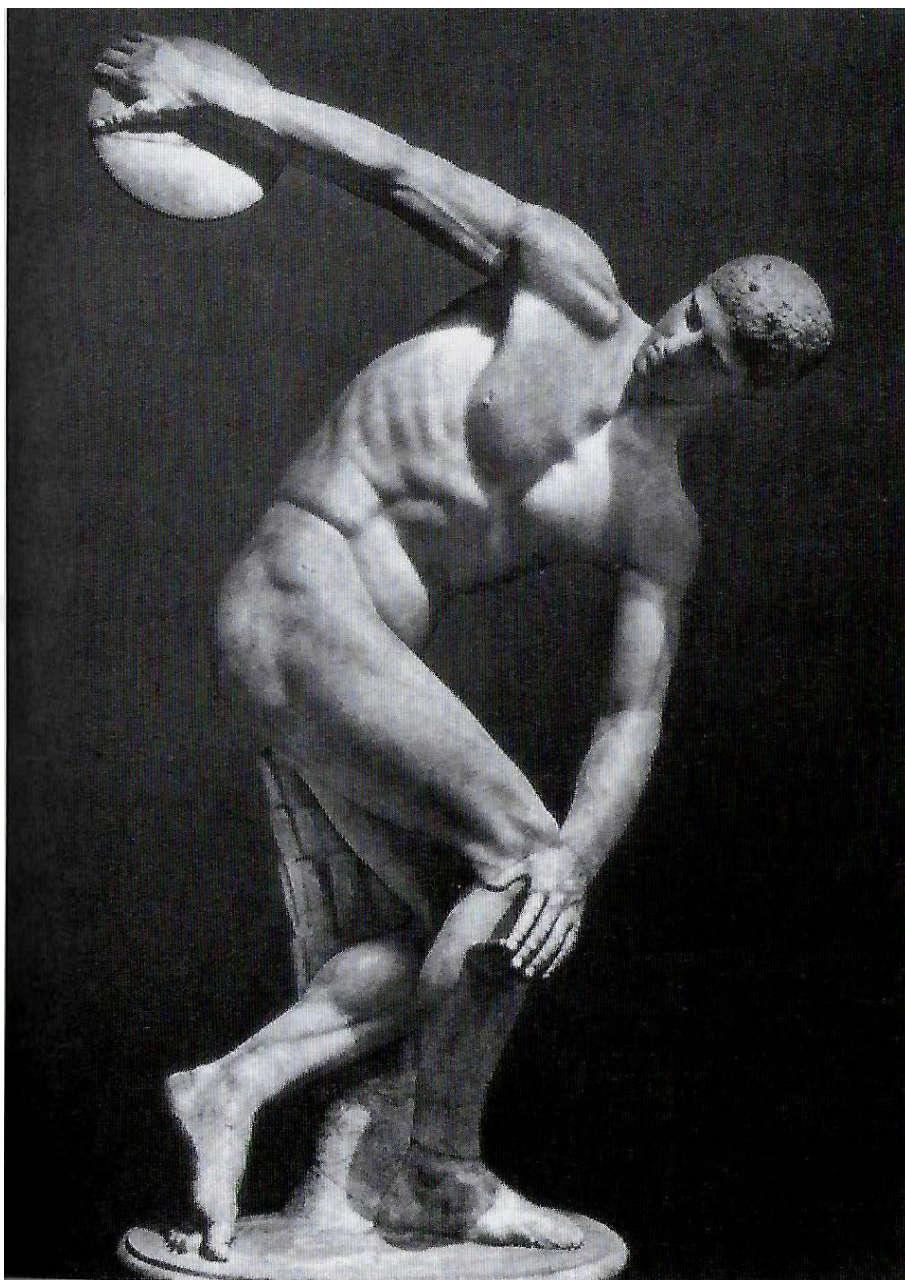
Ek 7

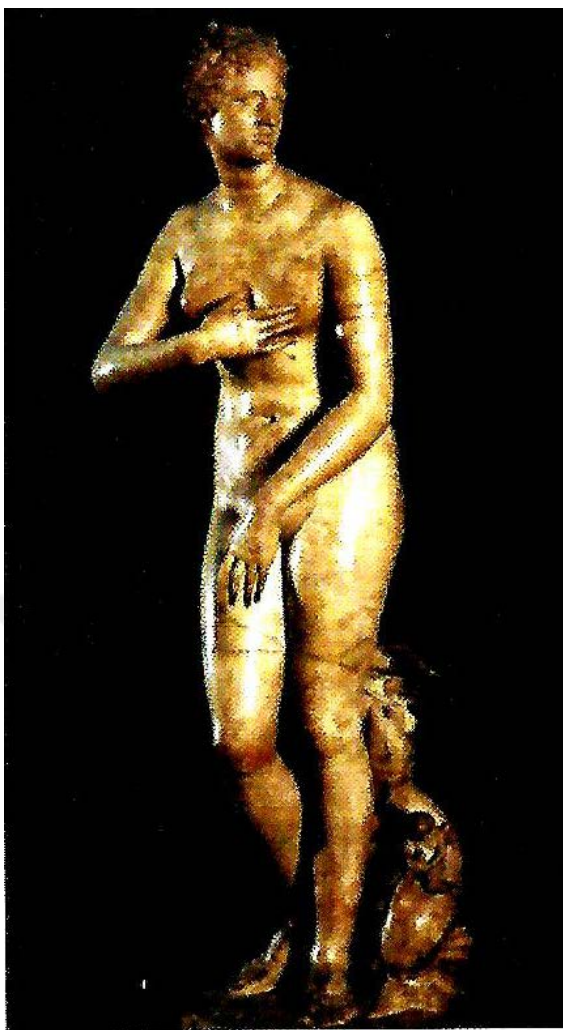
Ek 8

Ek 9

Ek 10

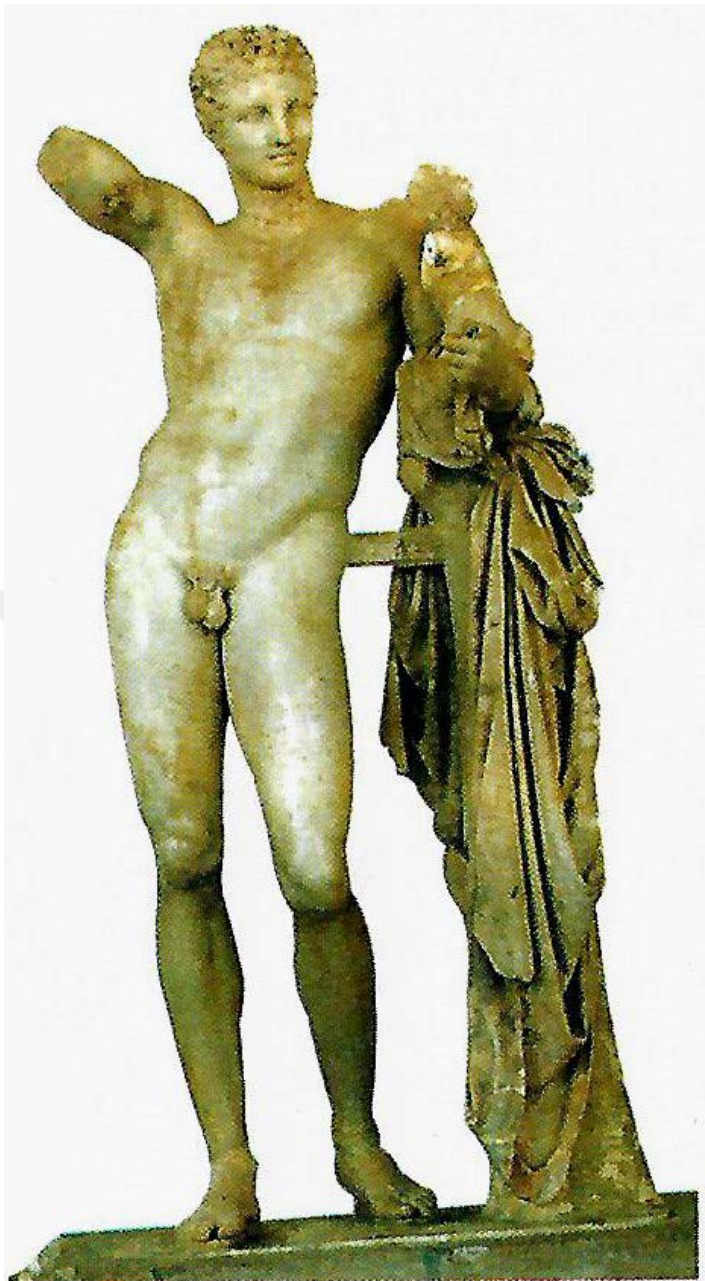
Ek 11

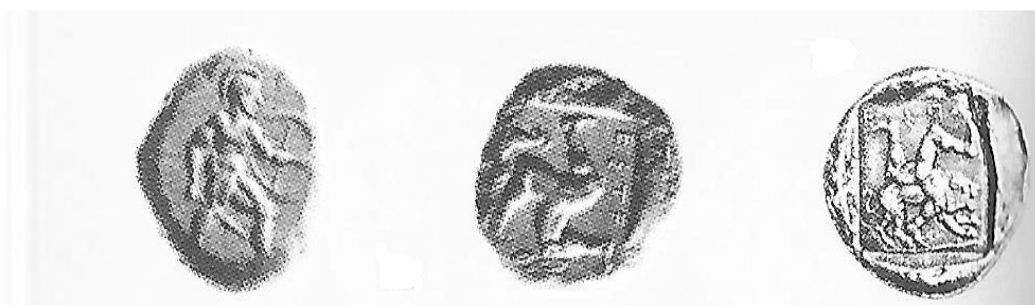
Ek 12

Ek 13

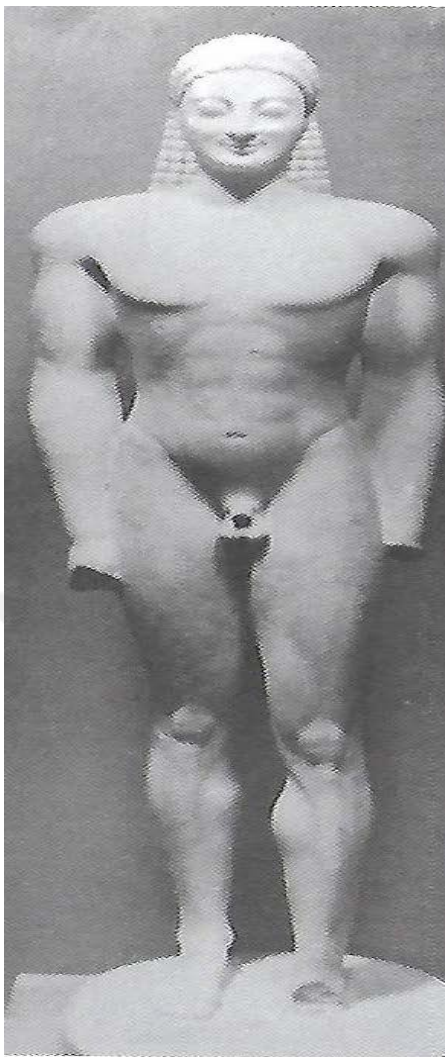
Ek 14

Ek 15

Ek 16

Ek 17

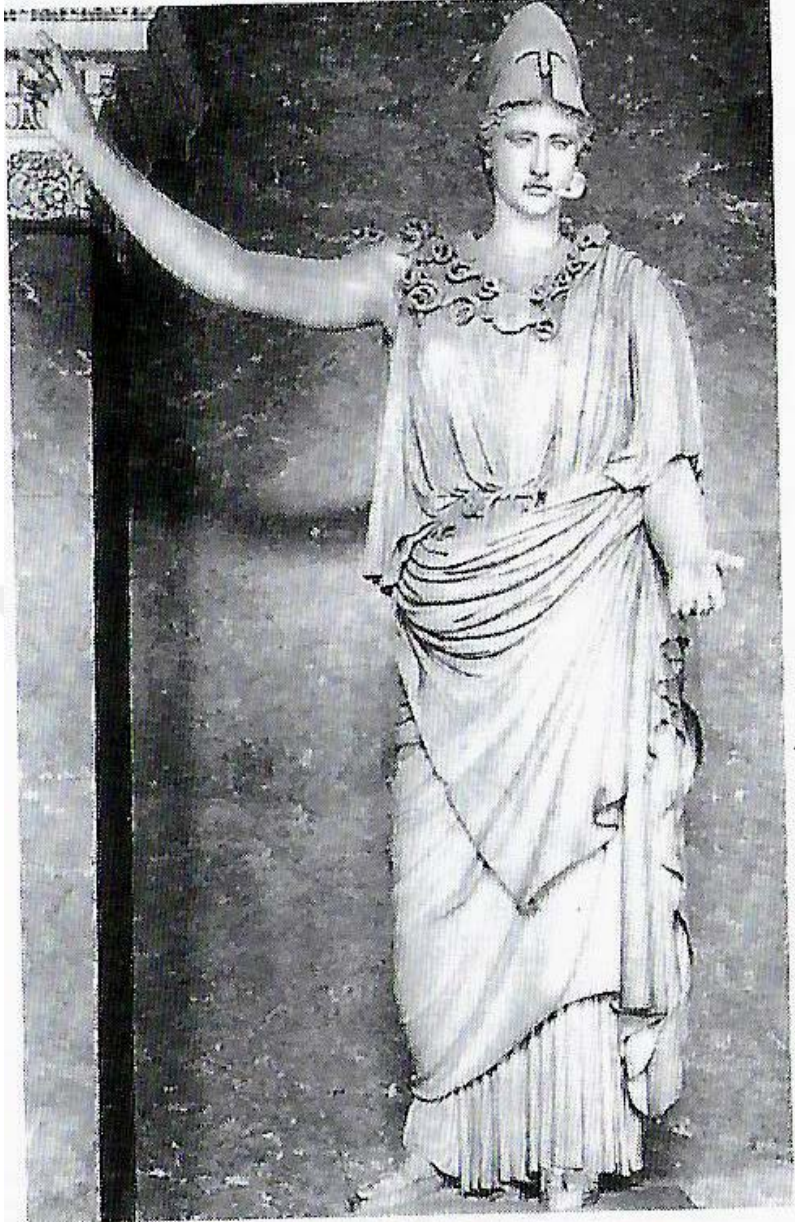

Ek 18

Ek 19

Ek 20

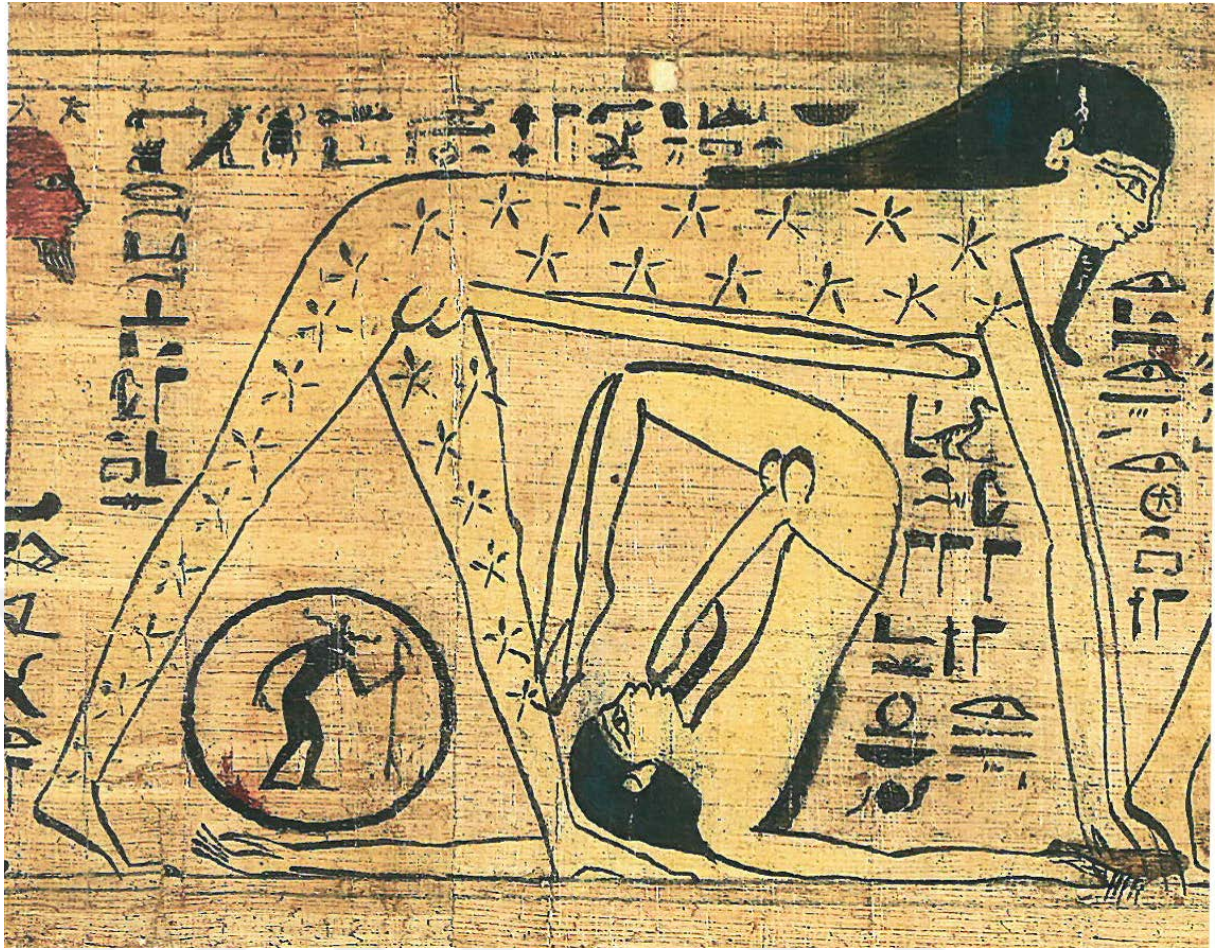
Ek 21

Ek 22

Ek 23

Ek 24

Ek 25

Ek 26

Ek 27

Ek 28

Ek 29

Ek 30

Ek 31

Ek 32

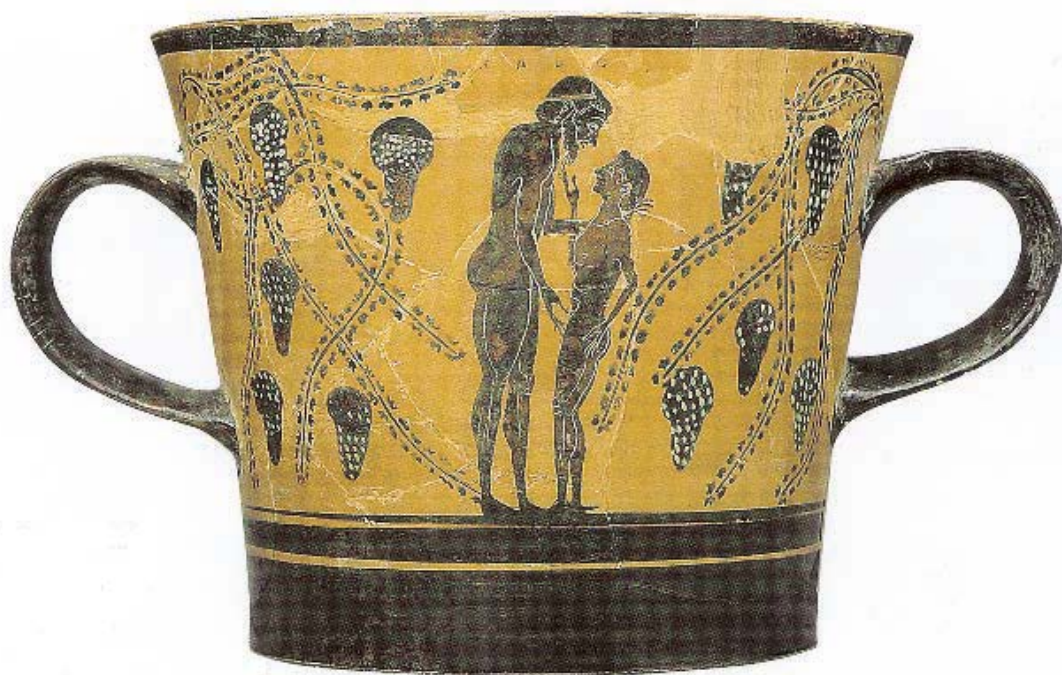
Ek 33

Ek 34

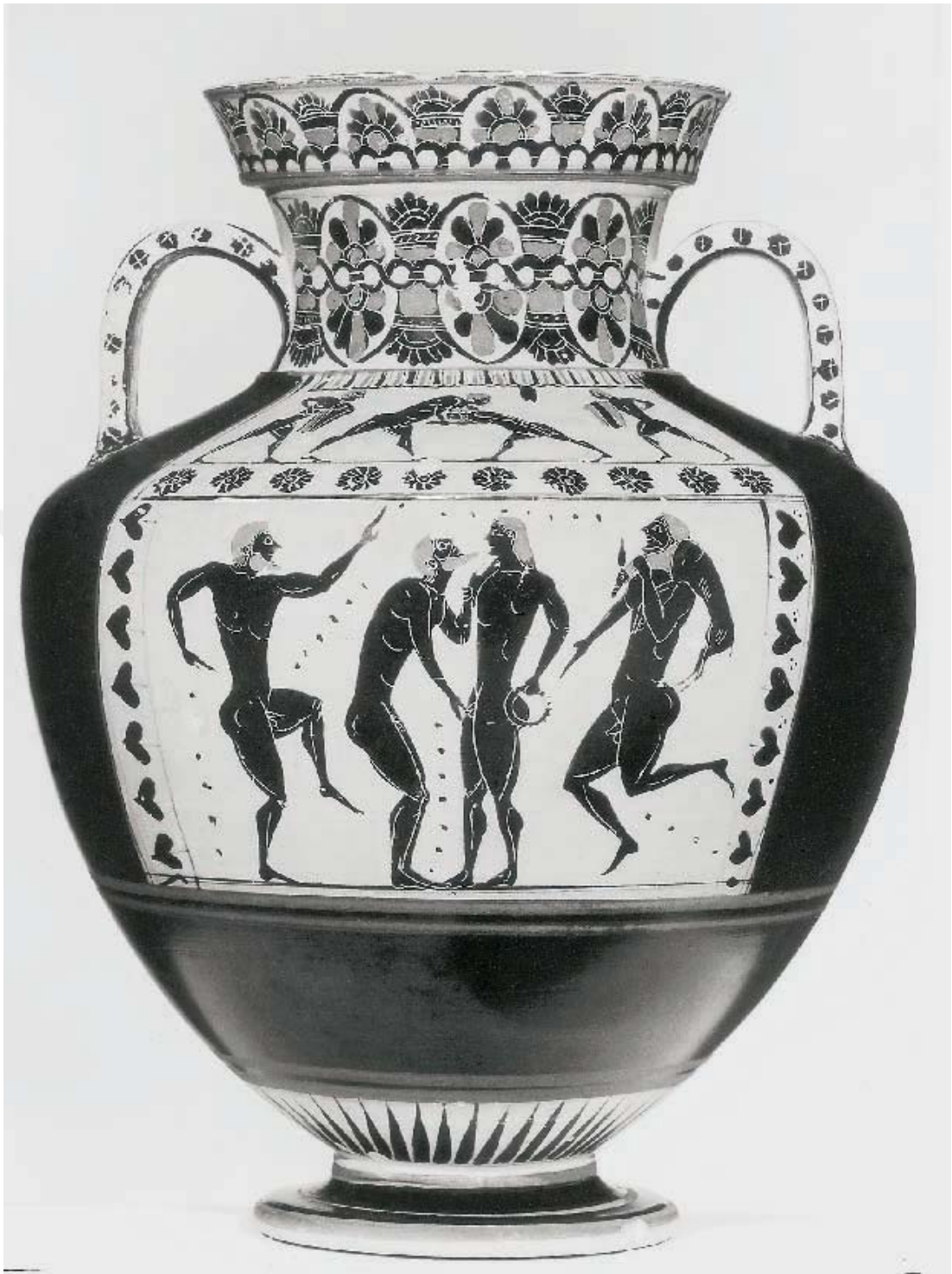
Ek 35

Ek 36

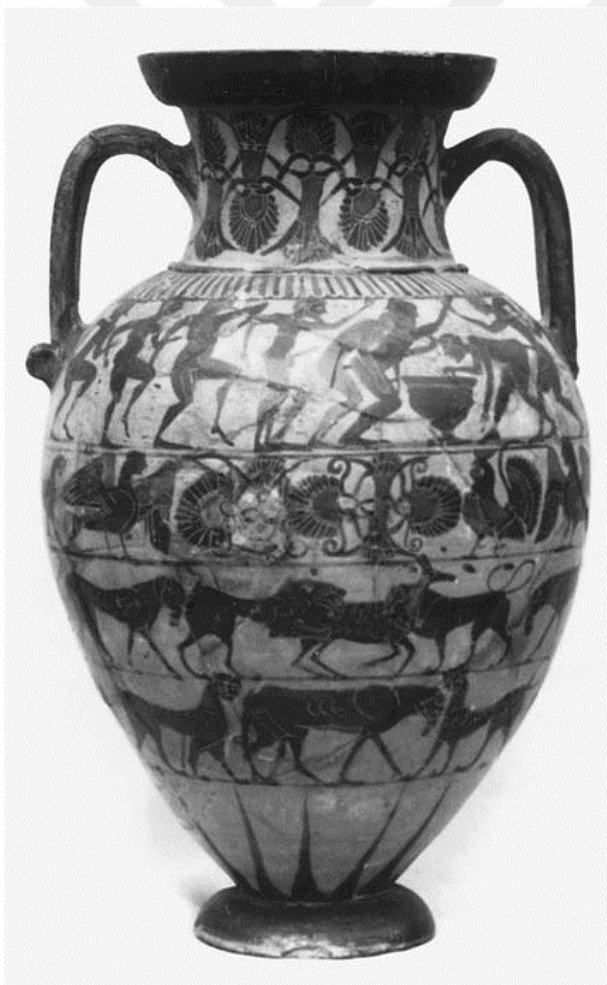
Ek 37

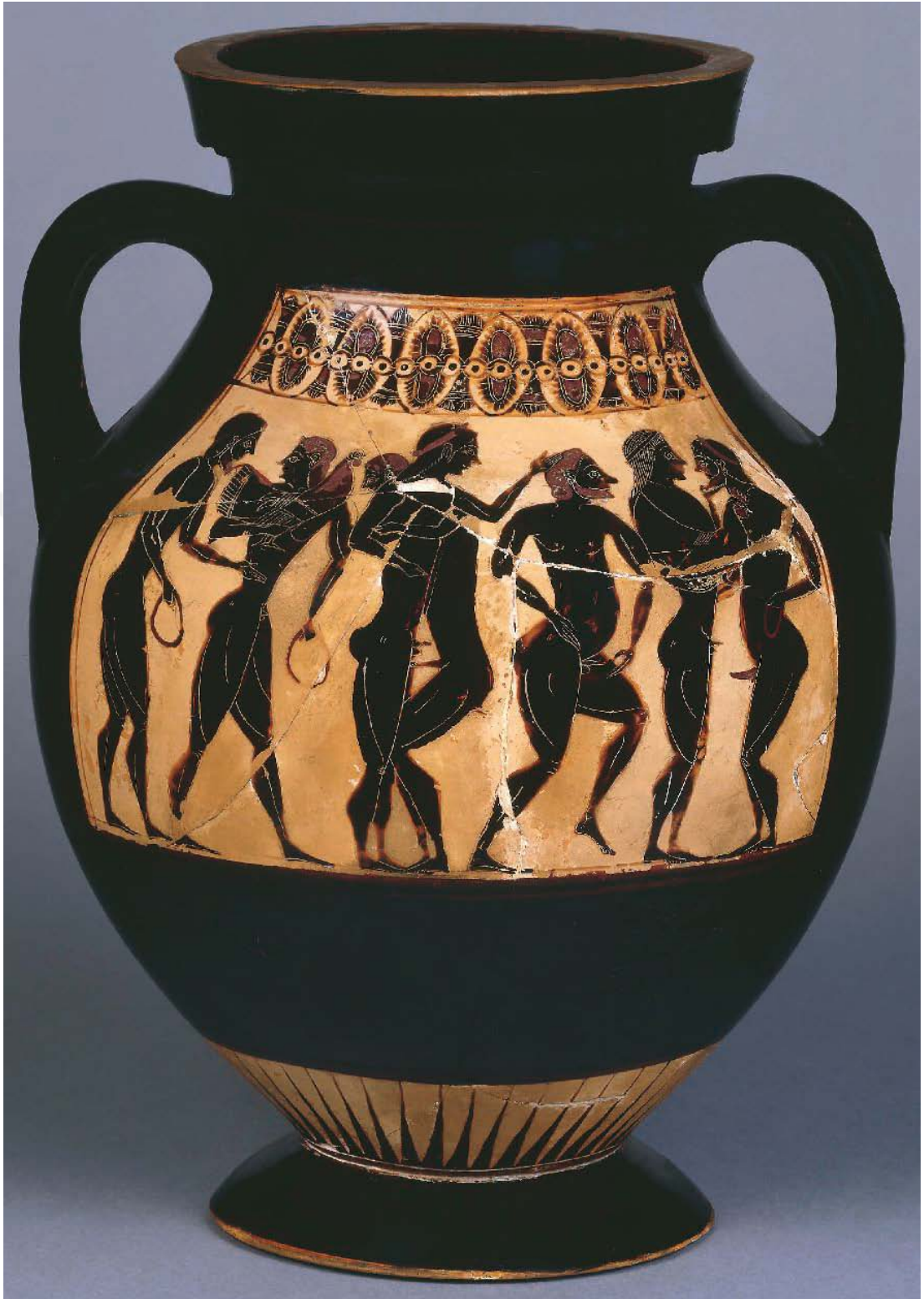
Ek 38

Ek 39

Ek 40a-b

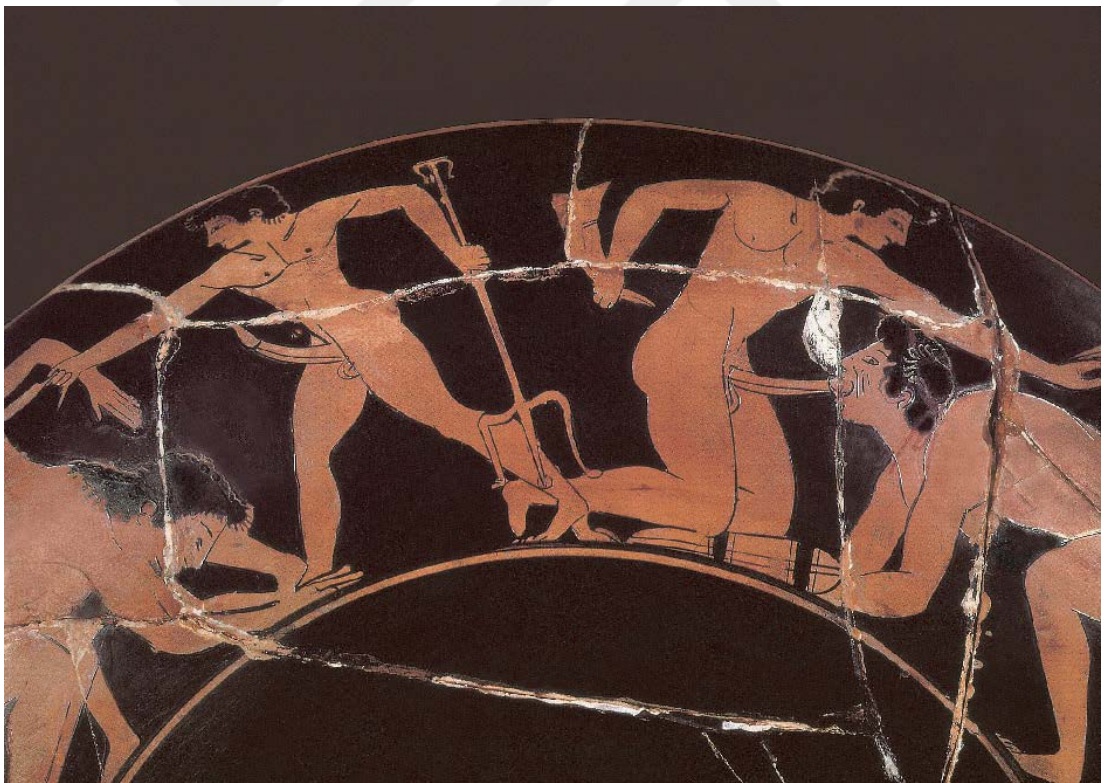
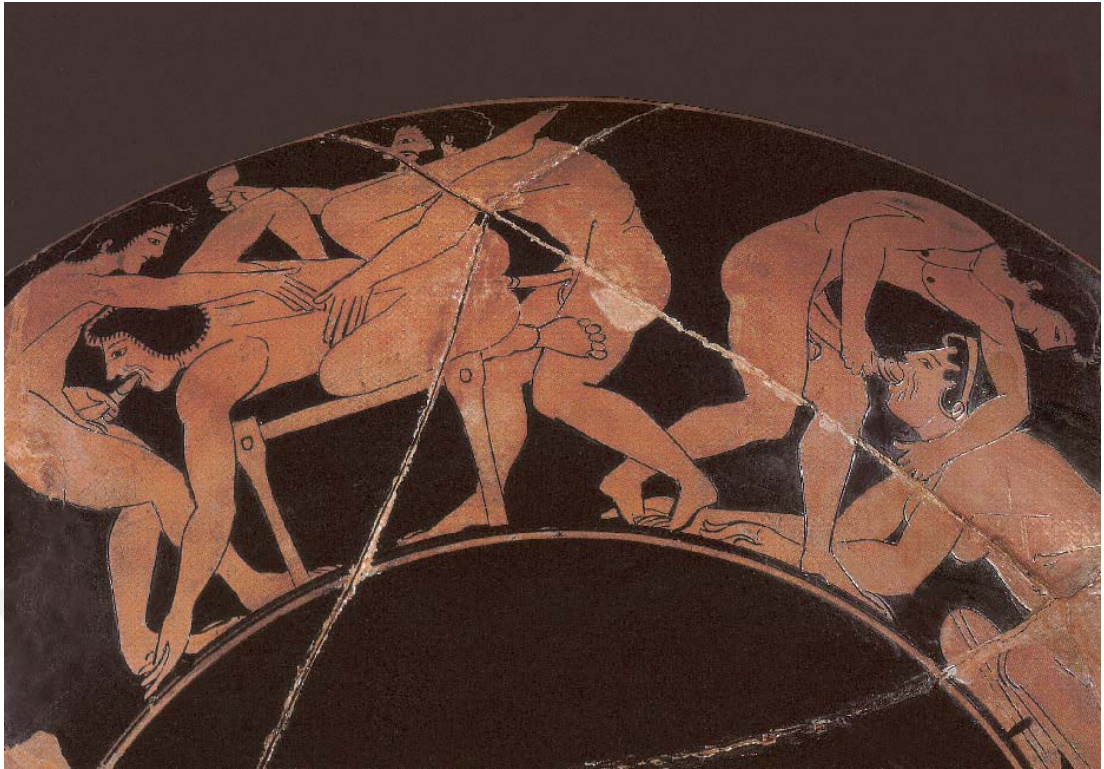
Ek 41

Ek 42

Ek 43

Ek 44a-b

Ek 45

Ek 46